

KUR'AN-I KERİM'DE LİBÂS KAVRAMI

Zeynep KOÇ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2019

KUR'AN-I KERİM'DE LİBÂS KAVRAMI

Zeynep KOÇ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

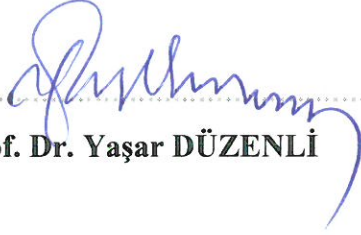
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİŞEHİR

2019

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Zeynep KOÇ tarafından hazırlanan “Kur’an-ı Kerim’de Libâs Kavramı”
başlıklı bu çalışma 17/ 06/ 2019 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili
maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak,
jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi
olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ

Üye
Doç. Dr. Ömer MÜFTÜOĞLU
(Danışman)

Üye
Prof. Dr. Ali ÇELİK

ONAY
...../...../ 2019

Prof. Dr. Mesut ERŞAN
Enstitü Müdürü

17/06/ 2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Zeynep KOÇ

İmza:

ÖZET

KUR'AN'DA “LİBÂS/ لباس” KAVRAMI

KOÇ, Zeynep

Yüksek Lisans-2019

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ömer MÜFTÜOĞLU

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın biz kullarına ilahi bir hitabıdır. Tefsir ilmi, ilahî hitabın bütününe anlama çabası olduğu kadar, hitabın aktarılmasında seçilen kelimeleri de anlama çabasıdır. Sonuçta hitabın bütünü, onu oluşturan kelimelerin bileşkesidir.

Ku'ran-ı Kerim'in bu ilahi mesajını anlamak ayetlerin indiği dönemlerin bilinmesi, Mekkî veya Medenî olması, kaçınıcı yılda ve hangi olay üzerine indirildiği gibi bilgileri araştırmanın sonunda ortaya çıkabilecek bir durumdur.

“LeBiSe/ لبس” kökü Kur'an'da 19 ayette ve beş farklı formda geçmektedir. İlk manası “örtü” demek olan “LiBâS/ لباس” kavramı, Kur'an'da çoğunlukla bu ilk anlamında değil, mecazî anlamda kullanılmıştır. Kavramın mecaz yoluyla elde ettiği ve Kur'an'da kullanıldığı anlamlar şunlardır: Gecenin gündüzü örtmesi, eşlerin birbirlerine örtü olmaları, zırh, şüphe, karıştırmak, açlık ve korkunun insanları sarıp bürümesi. Görüldüğü üzere kavram, kök anlamı olan “örtme”yi, mecaz yoluyla kullanıldığında da korumaktadır.

“LiBâS/ لباس” kavramının yukarıda sayılan anlamlarına, kavramın geçtiği ayetlerdeki kullanımlar incelenerek ulaşılmıştır. Birbirinden farklı gibi görünen bu anlamların, kavramın geçtiği ayetlerdeki bağlam dikkate alındığında aslında birbiriyle ilintili ve biri diğerini tamamlayan nitelikte olduğu görülmüştür.

Bu çalışmayla “LiBâS/ لباس” kavramının “örtme” temel anlamına ek olarak bazı yan anlamlar kazandığı ortaya konmuştur. Bu yan anlamlar; örtme ile

gerçekleşen koruma, koruyuculuk yapma, insanların menfaatlerini dikkate alma ve onları koruma, bir şeyin aslını bozmamaya özen gösterme ve bir şeye, onun aslını bozmadan etki etme şeklinde sıralanabilir. Çalışmada, Kur'an ayetleri tek tek incelenerek ele alınan kavramın anlam yelpazesine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Libâs, elbise, giysi, örtü, şüphe.

ABSTRACT

THE CONCEPT OF LIBÂS IN QURAN

KOÇ, Zeynep

Master Degree-2019

Department Of Basic Islamic Studies

Advisor: Doç. Dr. Ömer MÜFTÜOĞLU

The Quran is a divine revelation of Allah to us, his servants. The science of tafseer is an effort to understand the whole of the divine script, as well as to try to understand the words chosen in the translation of the book. In the end, the whole book is a combination of the words that make it up.

Understanding the divine message of the Holy Quran is a situation that can be revealed at the end of the researches such as knowing the periods of the ayats (verses), being Meccî or Medeni, the year in which they were came down, and on which event.

The term “LeBiSe / لبس” has 19 ayats (verses) and five different forms in the Quran. The first meaning of the term “LiBâS / لباس” is cover, which was mostly used metaphorically in the Quran, not in its first meaning. Meanings that the concept acquired through the metaphor and used in the Quran are: like the night covers the day, the husband and wife covers each other, the armor, the doubt, the confusion, the hunger and the fear cover the people. As it seen the concept, maintains its meaning even when we use the root meaning of the "cover" in metaphorical way.

Meanings of the term “LiBâS/ لباس” that mentioned above were found after examinations of the uses in the ayats(verses). Even though they look like different,

actually they are linked to each other and they complete each other when we look in context.

With this study, it is found that the term “LiBâS/ لباس” gains some connotations addition to its basic meaning, "cover". These connotations of cover can be sorted like this; protection, guarding, taking care of people and their needs, taking care not to disrupt the original of something and acting on something, without disrupting its originality. In this study, it is tried to reach the meaning range of the concept which is examined by examining the Quran ayats (verses) one by one.

Key Words: Libâs, dress, clothes, cover, doubt.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Problemi.....	1
II.Araştırmanın Konusu.....	1
III.Araştırmanın Amacı	2
IV.Araştırmanın Önemi.....	2
V.Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	3

BİRİNCİ BÖLÜM: “LİBÂS/ لباس” KAVRAMININ ETİMOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

1.1. LiBâS Kavramının Kökü ve Arap Dilindeki Kullanım Şekilleri.....	11
1.1.1. “LiBâS/ لباس” Kavramının Kökeni.....	11
1.1.2. “LiBâS/ لباس” Kavramının Doğuşu, Manası ve İşlevi.....	11
1.1.3. “LeBiSe/ ليس” Kökünden Türeyen Kelimeler ve Anlamları	15
1.1.4. “LiBâS/ لباس” Kavramının Dilimizdeki Kullanımları	16
1.1.5. Kur’an-ı Kerim’de LeBiSe/ليس Kökü.....	17
1.1.5.1.Kur’an’da “LeBiSe/ليس” Köklü Türevlerin Fiil Formu.....	26
1.1.5.2.Kur’an’da “LeBiSe/ ليس” Köklü Türevlerin İsim Formu	26
1.1.5.3. Kur’an’da “LiBâS/ لباس” Kelimesinin Anlam Alanına Giren Kavramlar.....	27
1.1.5.3.1. “HaMeRa/ خمر”	27
1.1.5.3.2. “SeVB/ ثوب”	31

1.1.5.3.3. “CiLBâB/ جلباب”	32
1.1.5.3.4. “RaYB/ ريب” ve ŞeK/ شك”	33
1.1.5.4.Kur’an’da “LeBiSe/ لَبِسَ” Köklü Türevlerin Karşıt Anlamları.....	34
1.1.5.4.1.“TeBeRRuC/ تَبْرُجُ”	35
1.1.5.4.2.“İTMi’NâN/ اِطْمِنَانُ”	36
1.2. Eski Ahit’te “LeBiSe/ לָבַשׁ” Kökü.....	37
1.2.1. Yaratılış Bölümü 2/24.....	38
1.2.2. Hezekiel Bölümü 10/2	40
1.2.3. Hezekiel Bölümü 10/6-10/7	42
1.2.4. Mezmurlar Bölümü 93/1	43

İKİNCİ BÖLÜM: “LeBiSe/ لبس” KÖKLÜ TÜREVLERİN KUR’AN’DA GEÇTİĞİ AYETLER VE BU AYETLERİN KONULARI

2.1. “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin “Elbise” Anlamında Kullanıldığı Ayetler.....	45
2.1.1. A’râf Sûresi 26-27	45
2.1.2. Duhân Sûresi 53. Ayet	53
2.1.3. Kehf Sûresi 31. Ayet	55
2.1.4. Nahl Sûresi 112. Ayet	57
2.1.5. Bakara Sûresi 187. Ayet.....	61
2.1.6. Hac Sûresi 23. Ayet.....	63
2.2. “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin “Karıştırmak” Anlamında Kullanıldığı Ayetler.....	65
2.2.1. En’âm Sûresi 82. Ayet	65
2.2.2. En’âm Sûresi 137. Ayet	67
2.2.3. Bakara Sûresi 42. Ayet.....	69
2.2.4. Âl-i İmrân Sûresi 71. Ayet	70
2.3. “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin “Şüphe” Anlamında Kullanıldığı Ayetler.....	72
2.3.1. Kâf Sûresi 15. Ayet	72
2.3.2. En’âm Sûresi 9. Ayet	76
2.4. “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin “Örtü” Anlamında Kullanıldığı Ayetler.....	78

2.4.1. Furkân Sûresi 47. Ayet.....	78
2.4.2. Nebe Sûresi 10. Ayet.....	83
2.5. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Takı Takınmak” Anlamında Kullanıldığı Ayetler	86
2.5.1. Fâtır Sûresi 12. Ayet.....	86
2.5.2. Nahl Sûresi 14. Ayet	88
2.6. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Birbirlerine Düşmek” Anlamında Kullanıldığı Ayet.....	90
2.6.1. En’âm Sûresi 65. Ayet	90
2.7. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Zırh” Anlamında Kullanıldığı Ayet ..	92
2.7.1. Enbiyâ Sûresi 80. Ayet.....	92
SONUÇ	94
EKLER.....	97
KAYNAKÇA.....	106

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Sûreler (Nüzul Sırasına Göre).....	18
Tablo 2: Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Sûreler (Mushaf-ı Şerif'teki Sırasına Göre).....	18
Tablo 3: Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Ayet Metinleri ve Ele Alınan Konular.....	19
Tablo 4: Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Ayetlerin Konularına Göre Gruplandırılması.....	21
Tablo 5: Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Ayetlerin Mekkî-Medenî Tasnifi.....	25
Tablo 6: Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Fiil Formunda Geçtiği Ayetler.....	26
Tablo 7: Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin İsim Formunda Geçtiği Ayetler.....	27
Tablo 8: Eski Ahit'te "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Ayetler ve Anlamları.....	37

EKLER LİSTESİ

- Ek-1: Müslüman Kadınların Kıyafetlerine Dair Düzenleme Hakkında İlanname.....98**
- Ek-2: Osmanlı Döneminde Müslüman Kadınların Açık Renk Ve Büyük Yakalı Feracelerle Çarşı Pazarda Dolaşmamaları Hakkındaki İlanname.....102**
- Ek-3: Bazı Müslüman Kadınların Beyoğlu'nda Açık Faytonla Gezdikleri ve Yüzlerini Gösteren İnce Tül İle Örtmelerinin Önlenmesi Hakkındaki İlanname.....104**
- Ek-4: Osmanlı Döneminde Müslüman Kadınların İslamiyet Şiarına Aykırı Kıyafetlerle Gezmemelerini Belirten İlanname.....106**

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
b.	: Bin, İbn
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
r.	: Rakam
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
sav.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Trc.	: Tercüme eden
Thk.	: Tahkik eden
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Vahiy kaynaklı bildirimlerin sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim'de geçen bir kavram, ilk kullanıldığı dönemden itibaren kullanım anlam alanına dâhil edilen başka anlamları taşıyabilmektedir.

Bu noktada Kur'an-ı Kerim'de 19 ayette, 22 kez, 14 farklı formda ve ilk bakışta birbiriyle anlam ilişkisi bulunmadığı izlenimi verse de bütüncül bir bakış açısıyla incelendiğinde bir mana birliği olduğu tespit edilen “LiBâS/ لباس” kavramı dikkatimizi çekmiştir.

İlk manası “örtü” demek olan “LiBâS/ لباس” kavramının, Kur'an'da gerçek anlamından çok mecazî anlamda kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kavramın mecaz yoluyla elde ettiği ve Kur'an'da kullanıldığı anlamlar arasında eşlerin birbirlerine örtü olması, tesettür gibi güncel bazı meselelerin yanı sıra gecenin gündüzü örtmesi, şüphe, açlık ve korku gibi psikolojik ve sosyolojik bazı durumlara değinme imkânı sağlaması açısından da “LiBâS/ لباس” kavramı bu tezde çalışılmıştır.

Çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmakta olup giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemine yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın yöntem, kapsam ve sınırlılıklarından bahsedilmiş olup yararlanılan kaynaklara da değinilmiştir.

İlk bölümde kavramın semantik tahlilinin yanı sıra Eski Ahit'teki kullanımlarına da bakılmış; çeşitli tasniflere göre oluşturulmuş tablolarla kavramın çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de “LeBiSe/ ليس” kökünün geçtiği ayetlerin incelendiği ikinci bölümde ise kavram önce en çok içerdiği anlam öncelenecek tasnife tâbi tutulmuş; akabinde ayetler kendi aralarında nüzûl sırasına göre yeniden tertip edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in muhatabı olmaya beni aday kılan ve Kur'an'ı bugünün imkân ve şartlarıyla anlamaya çalışmayı nasip eden Rabbim'e şükrederken; çalışmam boyunca bilgi, birikim ve tecrübeleriyle şahsıma yol gösteren, destek olan, tezi baştan sona kadar okuyarak katkı yapan değerli danışman Hocam Doç. Dr. Ömer Müftüoğlu'na, varlığından güç aldığım kıymetli eşim İbrahim Koç'a beni bugünlere

getiren; her zaman bana güvendiğini ve arkamda olduğunu bildiğim, annem Emine İşleten'e ve babam Osman İşleten'e; dualarını benden esirgemeyen kıymetli ağabeyim İbrahim Emre İşleten'e; biricik kardeşim Muhammed Taha İşleten'e ve bu süreçte benden desteğini esirgemeyen dostum Büşra Koç'a gösterdikleri sabır ve destekten dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Gayret bizden, tevfik Allah-u Teâlâ'dandır.

Zeynep KOÇ

Eskişehir-2019

GİRİŞ

I. Araştırmanın Problemi

Kur'an-ı Kerim'i anlama çabası olarak kısaca tanımlanabilecek olan Tefsir ilmi, sadece Kur'an metninin analiz yapmakla yetinmez; metnin sentezine de katkı sağlar.

Özellikle Taberî ile başlayan süreçte müfessirler, sûrelerin Kur'an'daki tertibini dikkate alarak ayetlerin tamamını ele almışlar ve ayetler içinde geçen Kur'an kavramlarına dair özel izahlarda bulunmuşlardır.

Tarihi süreç içerisinde hemen her müfessir kendinden önceki müfessirlerin yaptığı gibi Kur'an'ı baştan sona tefsir etmiş, Kur'an'da geçen kelime ve kavramları kendi dönemindeki ilave katkılarla anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır. Böylelikle bugüne kadar epeyce hacimli bir tefsir müdevvenatı ortaya çıkmıştır. Bu geniş tefsir birikimine bakıldığında, tarih olarak sonraki çalışmaların önceki çalışmalardan etkilendiğini, yer yer tekrarlara düşüldüğünü gözlemek mümkündür. Bu problemlerin fark edilmesiyle birlikte 19. yüzyıl itibariyle yeni bir yöntem arayışına başlanmış ve konulu tefsir metodu geliştirilmiştir. Bu yöntem sayesinde metnin sentezini yapabilme imkânı ortaya çıkmış ve güncel sorunlara da cevap verilebilme imkânı doğmuştur.

Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de toplamda 19 ayette beş farklı formda değişik manalarda geçen “LiBâS/لباس” kelimesi ile ilgili tüm ayetlerin ele alındığı ve kelimenin semantik tahlilinin detaylıca ele alındığı bir çalışmanın yapılmamış olduğu gözlemlenmiştir. Böylelikle “LiBâS/لباس” kavramının gerek isim formu gerekse fiil formunun Kur'an-ı Kerim'de hangi manaları içerdiği ve kullanıldığı ayetin özel bağlamında doğrudan veya dolaylı yoldan hangi mesajları içerdiği, ilk muhataplara ve bugünün muhataplarına hangi hususları hatırlattığına, müstakil bir çalışma ile bugüne dek değinilmemiştir.

II. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada, Kur'an-ı Kerim'de isim-fiil, hakikat-mecaz gibi farklı anlamları olabilecek toplamda 19 ayette beş farklı formda ve değişik manalarda geçen “LiBâS/ لباس” kelimesi ele alınacaktır. Bu çalışmada “LiBâS/ لباس”

kavramının sadece Kur'an'da geçen formları değil; Eski Ahitte geçen formları da dikkate alınarak oralarda hangi anlamlarda kullanıldıkları da belirlenmeye çalışılacaktır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in arka planında oldukça köklü ve yüklü bir birikim bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'a insanlık tarihinin bir döneminde aniden belirivermiş ve o ana dek insanların yabancı olduğu bir metinmiş gibi bakılmaz. Bu nedenle vahiy geleneğinden bağımsız, tek başına ele alındığı takdirde Kur'an mesajının sağlıklı bir zemine oturması mümkün değildir.

III. Araştırmanın Amacı

Kur'an-ı Kerim'de geçen belli başlı kavramları bilimsel yöntemlerle inceleyip birtakım sonuçlara ulaşmak *Konulu Tefsir Metodunun* amaçları içinde önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kur'an'da yer alan bir kavram, ilk kullanıldığı dönemden itibaren kullanım üslubuyla semantik alanına dâhil edilen başka anlamları taşıyabilmektedir. Bu yüzden, geçtiği bütün ayetleri göz önünde bulundurarak “LiBâS/ لباس” kavramının Kur'an kavramsal örgüsünde hangi anlamlara geldiğini tespit etmek ve bu doğrultuda semantik çerçevesini belirlemek ilgili kavrama bütüncül bir bakış açısı kazandırması açısından oldukça önemlidir. Tezin amacı “LiBâS/ لباس” kavramının bu bağlamda incelenerek içerdiği manaları tespit etmek ve bu manalar arasındaki ilişkiye bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktır.

IV. Araştırmanın Önemi

Yapılan ilk incelemeye göre “LiBâS/ لباس” kavramı, Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde gerçek anlamında kullanılarak “örtü” ve “elbise” gibi manalara gelirken bazen de “gecenin gündüzü örtmesi”, “karı- kocanın birbirine örtü olması”, “açlık ve korkunun insanları bürümesi” gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Bu noktada devreye zamana yüklenen anlamlar gece ve gündüzün birbirleriyle olan zıtlıkları, bütünün parçası olmaları, kozmolojik bazı hakikatler, insanın psikolojik ve sosyolojik durumu, kadın ve erkeğin evlendiklerinde birbirlerine karşı konumları ve görevleri gibi ikincil bazı anlamlar devreye girmektedir.

Çalışma, bu konuları “LiBâS/ لباس” kavramını bütüncül bir şekilde ele alarak bu manalar içerisindeki anlam bütünlüğünü sağlama hedefini gütmeye açısından önemlidir. Bu noktada hem klasik hem de modern kaynaklardan olabildiğince yüksek oranda yararlanılarak kavramın sentezine yer verilecektir.

V. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Çalışmamızın takip edeceği yöntem konulu tefsir yöntemi olduğundan; ilk olarak yöntem hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

Konulu Tefsir; farklı sûrelerde zikredilen belirli bir konuya ait Kur’an âyetlerini, öncelikle sevkolundukları ortamda, daha sonra da bir araya toplayıp Kur’an bütünlüğü içerisinde bir tasnife tabi tutarak tefsir etmek ve pratik hayata tatbik yöntemlerini araştırmaktır. Bu tanıma dikkat edilecek olursa, diğer tefsir yöntemlerinden farklı olarak Konulu Tefsir, Kur’an âyetlerini Mushaf’ta sevkolundukları ortamda tek tek tefsir edip orada bırakmamakta, bunun bir adım ötesine geçerek konu birliği bulunan bütün âyetleri bir araya getirmekte ve bunları nüzul sürecini de göz önünde bulundurarak konu hakkında genel bir tasavvura ve kanaate ulaşmayı amaçlamaktadır. Yine bu tanımda dikkat çeken ikinci bir husus, tefsir ameliyesi sadece metin çözümlemesinden ibaret kalmayıp âyetleri ve onlardan istinbatedilen mânaları, müfessirin yaşadığı hayatın realiteleriyle ilişkilendirmektir. Bu açıdan bakıldığında Konulu Tefsir’in çıkış amacı, aslında Kur’an’ın açıklaması ve yorumu olan tefsirlerin büyük oranda yaşanan hayattan kopuk ve günümüz insanının ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir metot ve üslupla yazılmamış olmasıdır. Oysa Konulu Tefsir metodunda müfessir, anlamın hem alıcısı hem de vericisidir. Çünkü Kur’an’ı anlamak ve yorumlamak, sadece metinden hareketle metnin anlamını çıkarmak değil, bununla birlikte, realiteden hareketle tümevarım metodunu kullanarak metne anlam vermektir. Dolayısıyla bu metot, sadece açıklamayı değil, aynı zamanda kavramayı da içinde barındırmaktadır.¹

Bu bilgiler ışığında çalışma sürecinde aşağıdaki metot takip edilecektir:

Kuramsal Çerçeve: Araştırmanın temelini literatür çalışması etrafında yapılacak semantik ve etimolojik tahliller oluşturacaktır. Erişilmesi mümkün bütün

¹ Güven Şahin, *Konulu Tefsir Metodu*, Şûra Yayınları, İstanbul, 2001, s. 48-49.

kaynaklara ulaşıp, buralardan konuyla ilgili elde edilen veriler tasnife ve metin analize tabi tutulacaktır.

Hipotezler: Kur'an'da birbirinden farklı versiyon ve anlamları ile karşımıza çıkan "LiBâS/ لباس" kelimesinin içerdiği bu manalar çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. Kadın-erkek ilişkileri, gecenin gündüzü örtmesi, insanları açlık ve korkunun kuşatıp bürümesi, takva elbisesi gibi birbirlerinden farklı konularda "LiBâS/ لباس" kelimesinin kullanılmış olması sebepsiz değildir.

Literatür: Yüksek Öğretim Kurulu tez tarama motoru ve İSAM veri tabanında yapılan literatür taramasında, tez önerimizin verildiği tarih olan 18.01.2018 tarihine kadar Tefsir anabilim dalında yapılan çalışmalar içerisinde "LiBâS/ لباس" kavramını müstakil olarak inceleyen, bitmiş bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızı tamamlayarak tez savunmasına hazırlandığımız 15.06.2019 tarihinde yaptığımız yeni taramada Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı'nda Ermek Abdınabı Uulu tarafından 27.06.2018 tarihinde aynı adla tamamlanmış yüksek lisans tezine rastladık. Ancak bizim tezimiz hem sistematik hem de içerik açısından bu teze ciddi farklılıklar taşımaktadır. Ayrıca klasik ve modern Tefsir kaynaklarında ise, ilgili ayet bağlamında "LiBâS/ لباس" kelimesinin veya aynı köklü türevlerin lokal manalarının verilmesi ile yetinilmiştir. Bunun dışında sözlük çalışmalarında yine kökün türevlerinin kelime manaları verilmiş ancak bu kavrama Kur'an'da geçtiği yerler dikkate alınarak bütüncül bir bakış açısıyla, ilgili ayetlerin tamamı dikkate alınarak bakılmamış olduğu gözlemlenmiştir.

Kavrama bütüncül bir bakış açısı kazandırmak adına çalışmamızda gerek klasik dönem gerekse modern döneme ait Tefsir çalışmaları ile lügatlere bakılmıştır. Aşağıdaki listede, çalışmada yararlandığımız Tefsir kaynakları ve lügatler alfabetik olarak listelenmiştir:

Âlûsî, Mahmud Şükrü, *Ruhu'l-Meâni, İdaretü't-Tıbbâtu'l-Münîre-Tasvîr-i Dar-i İhyari't-Türasi'l-Arabiyye* Yayınları, Beyrut, 2008.

Âsım Efendi, *El-Okyanûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhîd*, tercüme: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013.

Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Yayınları, C. I-III, İstanbul, 1988.

Beğavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud, *Mealimü't-Tenzîl*, Daru't-Tayyibe Yayınları, Riyad, 1989.

Beyzâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vîl*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiy-Müessesetü't-Tarihi'l-Arabiy Yayınları, Beyrut, 2015.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1993.

Cevherî, İsmail b. Muhammed, *Sihah*, Dar'ul İlm-i Melêyin Yayınları, Beyrut, 1085.

Dahhâk, Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî el-Belhî, *Tefsiru Dahhâk*, Daru's-Selam Yayınları, Kahire, 1999.

Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Daru'l-Garbi'l-İslami Yayınları, Beyrut, 2000.

Ebu Zekeriyya Yahya Ferrâ, Meâni'l-Kur'an, Alemü'l-Kütüp Yayınları, Beyrut, 1983.

Ebu's Suud, Mehmed, *İrşadu'l Akl'is-Selîm*, tercüme: Ali Akın, C. III, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yayınları, 1995.

Farâhidî, *Kitabu'l Ayn*, düzenleyen: Abdülhamid Hundevî, Dar'ul Kitab'ul İlmiyye Yayınları, Beyrut, 2002.

Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya, *Meâni'l-Kur'an*, Alemü'l-Kütüp Yayınları, Beyrut, 1983.

Firuzâbâdi, Ebu Tahir Muhammed, *Tenviru'l-Mikbas min Tefsir-i İbn-i Abbas*, edDaru'l-Kütübü'l-İlmiyye Yayınları, Beyrut, 1992.

Güneş, Kadir, *Mu'cem'ul Arabi*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2011.

İbn Abbas, *Tefsir-i İbn-i Abbâs*, tercüme: M. Cevher Caduk, İlkharf Yayınları, İstanbul, 2016.

İbn Arabî, *Ahkam'ul-Kur'an*, Dar'ul Kitab-u İlmiyye Yayınları, Beyrut, tarih yok.

İbn Âşur, Muhammed Tahir, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Dar-u Sahnun Yayınları, Tunus, 1997.

İbn Cebir, Mücahid, *Tefsiru Mücahid b. Cebir*, Daru'l-Fikeri'l-İslamiyyi'l-Hadise Yayınları, 1989.

İbn Darîs, *Fezailu'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr Yayınları, Dımaşk, 1987.

İbn Ebî Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Tefsîru İbn Ebî Zemenîn*, Beyrut, 2003.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *M.Tefsiru İbn Kesir*, tahkik eden: M.Ali es-Sabüni, Beyrut, 1981.

İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Dar-ı Sadr Yayınları, Beyrut, 2008.

İbn Muhammed Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't Tefsir*, tercüme: Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009.

İbni Âbidin, *Reddü'l-Muhtar*, Şamil Yayınları, tercüme: Ahmet Davutoğlu, İstanbul, 1982.

İbrahim Mustafa, Ahmet Hasan Zeyyat, Hamid Abdülkadir, Muhammed Ali Neccâr, *Mucem 'ul-Vasit*, el-Mektebetü'l-İslamiyye Yayınları, Mısır, 2004.

İsfahâni, Râgıb, *Müfredat*, tercüme: Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul, 2012.

Karaman, Hayrettin, Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sabrettin, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, tahkik eden: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale Yayınları, Beyrut, 2006.

Kutub, Seyyid, *Fizilâl'il-Kur'an*, Daru'l-Şuruk Yayınları, Beyrut, 1972.

Küçük, Ali, *Besâiru'l Kur'an*, (çevirimiçi), <https://www.selsebilmedya.com/besairul-kurankuran-tefsiri-ali-kucuk>, s. 2024-2025-2026.

Mâlikî, İmam Ahmed, *Rasfu'l-Mebani fi Şerhi Huruf'il-Meâni*, tahkik eden: Ahmet Muhammet Kırat, Matbuati Mecmei'l- Lügati'l-Arabiyye Yayınları, Dımaşk, tarih yok.

Mevdudî, Ebu'l-A'la, *Tefhimu'l-Kur'an*, tercüme: Muhammed Han Kayahanî-Yusuf Karaca-Nazife Şişman-İsmail Bosnalı-Ali Ünal-Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 1996.

Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, tahkik: Hâtim Salih Zeman, Bağdat, 2006.

Mutçalı, Serdar, *Mu'cem 'ul Arabî ve Türkî*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.

Nesefî, İbn Mahmud, *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, tahkik eden: Yusuf Ali Bedîvî, Beyrut, 1998.

Râzi, Fahreddin, *Mefatihü'l-Gayb*, Daru'l-Fiker Yayınları, Beyrut, 1981.

Sabunî, *Muhammed Ali, Safvetü't-Tefasir*, Daru'l-Kur'an'il-Kerim Yayınları, Beyrut, 1981.

Suheymî, Selman b. Salim, *Megasiyü'l-Lugah*, Cêmiatu'l Emri'l Kurâ Yayınları, 1462.

Suyûti, *İmam Celaleyn Tefsiri*, Dâru İbn-i Kesir Yayınları, Beyrut, 1983.

Suyûti, *el-İtkân fî ulumi'l Kur'an*, Hikmet yay, tercüme eden: Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, İstanbul, 1987.

Şankıtî, Muhammed Emin b. Muhammed Muhtar, *Advâu'l Beyan Fî İzahil Kur'an bi'l-Kur'an*, Dar'ul İlmü Favâid Yayınları, Beyrut, 2006.

Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsir'i-Kur'an*, Tahran, 1361.

Taberî, Muhammed İbn Cebir, *Camiu'l-Beyan an Tevîli Âyi'l-Kur'an*, Tah. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dar-ı Hicr Yayınları, Kahire, 2001.

Yaiş b. Ali b. Yaiş, *Şerhu'l-Mufassal fî İlmî'l-luğa*, Daru'l-İlmiyye Yayınları, Beyrut, 2001.

Zebidi, Murtaza, *Tac'ul Arus*, Matbu-u Hükümetü'l Kuveyt Yayınları, Kuveyt, 1987.

Zemahşerî, İbn Ömer Zemahşerî, *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavil fî vücû'tTe'vil*, Daru'l-Marife Yayınları, Beyrut, 2009.

Zühayli, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir fil-Akide ve'ş-Şeria ve'l-Minhec*, Daru'-Fiker Yayınları, Dımaşk, 2003.

Varsayımlar: “LiBâS/ لباس” kavramı, anlam itibariyle geniş bir kavram olup Kur'an-ı Kerim'de gerçek anlamının yanında mecaz anlamda da kullanılmıştır. Kavramın gerek sözlük anlamı, gerekse Kur'an'daki mecaz manaları birlikte düşünüldüğünde ortaya ilk bakışta akla gelmeyen farklı konular çıkabilmektedir. Erkek ve kadının birbirlerine *örtü* olmaları, gecenin gündüzü *örtmesi* noktasında zaman kavramı, gece ile gündüzün insan ve toplum hayatına dair etkileri, karanlığı ile gündüzü örten gecenin koruyuculuğu ve kadını koruyan örtünün ilişkisi gibi farklı mesajların olduğu düşünülmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar: Araştırma temelde iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde “LiBâS/ لباس” kelimesi semantik bir tahlile tabi tutulacak ve isim ve fiil formundaki kullanımları doğrultusunda içerdiği manalar üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise Kur'an'da geçen sûre ve ayetler bağlamında bir değerlendirme yapılacak ve burada kastedilen manalar metin sentezine tabi tutulacak ve nihayet, Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğü dikkate alınarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır. Bu noktada devreye giren gece-gündüz kavramları, gecenin örtücü özelliği ile akla gelen uykunun insan yaşamı üzerindeki psikolojik etkileri gibi farklı kavramlara yer verilmesi düşünülmektedir. Yine benzer şekilde eşlerin birbirlerine örtü olduklarının ifade edildiği ayetler bağlamında akla gelen, evliliğin, eşlerin psikolojik ve sosyolojik durumları ve bunların başka farklı disiplinlerdeki ele alınışları ve konuyla ilgili yapılan farklı değerlendirmelerin dikkate alınması hedeflenmektedir. Sonuç bölümünde ise yapılan bu değerlendirmeler toparlanarak kavramın Kur'an bağlamında açıklanması ile ilgili tamamlayıcı nitelikte bilgiler verilerek çalışma tamamlanmış olacaktır.

Veri Toplama Tekniği: Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılacaktır. Ulaşılabilecek olan konuyla yakın veya uzaktan ilgili olduğu düşünülen kitaplar, makaleler, ansiklopedi maddeleri, sözlükler, süreli yayınlar, yüksek lisans ve doktora tezleri, temel başvuru eserleri, istatistikî verilerin yer aldığı mesela resmi yayınlar ve konuya katkısı olabilecek bütün çalışmalar titizlikle incelenecektir. Bu incelemeler sonunda elde edilen ve tezde kullanılabilir türden bütün veriler, kullanılmak üzere tasnife tabi tutulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: “LİBÂS/ لباس” KAVRAMININ ETİMOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde, Kur'an-ı Kerim'de isim-fiil, hakikat-mecaz gibi farklı anlamları olabilecek toplamda 19 ayette beş farklı formda ve değişik manalarda geçen “LiBâS/ لباس” kelimesinin semantik tahliline yer verilecektir. Bu tahlile başlamadan önce ilk olarak semantik yöntem ile ilgili bilgiler verilecektir. Yöntem ortaya konduktan sonra söz konusu kelimenin semantik tahlili yapılacaktır. Bölümün sonunda ise Kur'an-ı Kerim'in ilk muhataplarının zihni arka planında oldukça köklü ve yüklü bir birikim bulunduğu düşüncesinden hareketle Eski Ahitte geçen aynı köklü kelimeler de dikkate alınarak oralarda hangi anlamlarda kullanıldıkları da belirlenmeye çalışılacaktır.

Kur'an-ı Kerim'e, insanlık tarihinin bir döneminde âniden ortaya çıkmış ve o âna kadar insanlığın alışık olmadığı vahiy ürünü bir metin muamelesi yapılması doğru olmaz. Bu nedenle vahiy geleneğinden bağımsız olarak tek başına ele alındığı takdirde Kur'an mesajının sağlıklı bir anlam zeminine oturmasının mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Semantik metot, kelimelerin ortaya çıktıkları dönemdeki anlamlarına ulaşabilmek, o kelimenin ortaya çıktığı günden itibaren geçirdiği anlam değişimlerini belirlemek, bu anlam değişikliklerini takip ederek kökün ilk anlamına gitmek hedeflerine araştırmacıyı taşıyabilen bir yöntemdir. Dolayısıyla semantiğin asıl görevi kavramların veya sözcüklerin anlamlarını incelemektir.²

Semantik kelimesinin anlamı ve kökeni konusunda farklı görüşler bulunmaktadır: Bunlardan birine göre Semantik; Yunanca Semantikos'tan gelen manidar, gizli anlamı olan bir kelimedir. Fiilin kökü Yunanca (Semaincin) olup göstermek mana vermek, kastetmek karşılıklarında kullanılır.³ Arapça'da bunun karşılığı İlmu'l- Meâni/ عِلْمُ الْمَعَانِي'dir.

² Ömer Müftüoğlu, “Eski Ahid’de ve Kur’an’da VSY Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 8.

³ Hüseyin Atay, “Semantik Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 7, 1996, s. 112.

1.1. “LİBÂS/ لباس” KAVRAMININ KÖKÜ VE ARAP DİLİNDEKİ KULLANIM ŞEKİLLERİ

1.1.1. “LiBâS/ لباس” Kavramının Kökeni

“LiBâS/ لباس” kavramı, “Lam / ل, B/ ب, ve Sîn/س” harflerinden müteşekkildir. İki veya daha fazla şeyin birbirine karışmasına, iç içe geçmesine delalet eder.⁴ “LiBâS/ لباس” kelimesi, “elbise” türeviyle, giysi ve üzerimize giyilecek şey anlamında dilimizde de kullanılır.

Ayrıca “LiBâS/ لباس”, bedenin hatlarını gizleyerek belirgin taraflarını ortadan kaldırmak, vücudun hatlarını belli etmeyerek, onları olabildiğince belirsiz hale getirmek gibi anlamlara da gelmektedir.

“LeBiSe/ لَيْسَ” kökü Arapça altıncı bâbtan olup, üç aslî harften müteşekkildir. Kelime if’âl bâbına sokulduğunda işteşlik kazanmakta, başka birini giydirme veya bir başkası tarafından kişinin kendisinin giydirilmesi anlamlarına gelmektedir.

“LeBiSe/ لَيْسَ” kökü tef’îl bâbına sokulduğunda ayıbını, kusurunu örterek bir şeyi sahteleştirme, sûret-i haktan görünerek hîle edip aldatma gibi manalara delalet etmektedir.

“LeBiSe/ لَيْسَ” kökü tef’âul bâbına sokulduğunda karşılıklı olarak tarafların birbirlerini giydirmeleri anlamına gelmektedir.

“LeBiSe/ لَيْسَ” kökü istif’âl bâbına sokulduğunda ise birbirine çok benzeyen iki şeyin karışması, andırışma/benzeşme gibi manalara gelmektedir.

1.1.2. “LiBâS/ لباس” Kavramının Doğuşu, Manası ve İşlevi

“LiBâS/ لباس” kelimesi “LeBiSe/ لَيْسَ” fiilinin mastarıdır. “LeBiSe/ لَيْسَ” kelimesi, en yalın şekliyle giyinmek, örtünmek demektir. “LiBâS/ لباس” ise kişinin kendisiyle örtüdüğü şeye verilen isimdir.⁵

⁴ Selman b. Sâlim Suheymî, *Mu’cemu’l-Megâsiyu’l-Luga*, C. V, Câmîatu’l Emri’l-Kurâ, 1462, s. 230.

⁵ Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Gâribu’l-Kur’ân*, terc. Abdalbâki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul, s. 951.

“LiBâS/ لباس” kelimesinin ne anlama geldiği ile ilgili yapmış olduğumuz çalışmada kelimenin belli başlı dört temel manada kullanılmış olduğunu tespit ettik. Bu dört temel anlam sırasıyla şunlardır:

1.1.2.1. Giysi

“LiBâS/ لباس” kelimesi vücuda giyilen ve bedeni örten şey anlamına gelmektedir. İbn Seyyide: “*Elbise giydi, giyiyor, giymek ve giydirmek*” şeklinde bir tarifte bulunmuştur.⁶

Her şeyin kıyafeti onun bir şekilde örtüsüdür.⁷ Kur’an-ı Kerim’de açlık ve korku elbisesi, takva elbisesi tamlamaları “LiBâS/ لباس” kelimesi kullanılarak türetilmiştir.⁸ Ancak bu tamlamalarla elde edilen anlamların mecaz kullanımlar olduğu ortadadır. Arap şiirinde de “LiBâS/ لباس” kelimesinin mecaz anlamıyla da kullanıldığına dair örnekler vardır.⁹

İbn Sekî’tin şiirinde de “LiBâS/ لباس” kelimesinin hakiki anlamının yanında mecâzi bir anlamda kullanıldığını görmekteyiz:

“*Her halin elbisesini giy / Ya nimet hallerinin ya da karışıklıkların*”¹⁰

Örnekte de görüldüğü üzere, yalın anlamdaki kullanımıyla insanı örten giysi anlamına gelen “LiBâS/ لباس” kelimesi, insanı örtüp bürüyen his ve duygular için de kullanılarak mecazî bir formda da karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2.2. Örtü

Bedeni örten şey olarak tanımı yapılan kelimenin çoğulu “LeBiSeTun/لبسة” veya “LuBûSun/لبوس” olarak ifade edilmektedir.¹¹

⁶ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dar-ı Sadr Yayınları, Beyrut, 2008, s. 202-203.

⁷ İbrahim Mustafa, Ahmet Hasan Zeyyat, Hamid Abdülkadir, Muhammed Ali Neccâr, *Mu'cemu'l-Vasîl*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye Yayınları, Mısır, 2004, s. 842.

⁸ يَا بَيْتِي أَدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِيكُمْ وَرِبِشًا وَلِبَاسَ النَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ
“*Ey Âdemoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindedir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar.*” A’râf sûresi, 26.ayet

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِمَّا مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

“*Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah’ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku elbisesini giydirdi*” Nahl sûresi, 112. Ayet

⁹ İsmail b. Muhammed’el Cevherî, *Sihah*, Daru’l-İlm-i Melâyin Yayınları, Beyrut, 1085, s. 973.

¹⁰ Murtaza ez-Zebîdi, *Tâcu'l-Arus*, Matbu-u Hükümetü’l-Kuveyt Yayınları, Kuveyt, 1987 s. 1774.

“LiBâS/ لباس” kelimesi, deri ve et arasındaki ince zar örtü tabakası anlamına da gelmektedir.¹² “LiBSuL HeVDeC/ لبس اليهودج” ifadesi ise birşeyin üzerindeki örtü anlamına gelmektedir. Cümle içinde kullanıldığında ise “*Hevdecin üzerindeki örtüyü açtım*” denir.

“LiBSuL KÂBe/ لبس الكعبة” ifadesi de aynı şekildedir, Kâbenin üzerine örtülen örtüdür.¹³

Araplarda kadın cinsi, “LiBâS/ لباس” olarak isimlendirilmiştir. Bu isimlendirme şiirlere yansımıştır. Şair Ca‘di kadını vasıflandırırken şöyle söylemiştir:

“Eş, boynunu büktüğünde eşine doğru döner ve ona libâs olur.”

“LeBiSTu İMRaETen/ لبست امرأة” ifadesi “Kadımdan bir müddet faydalandım”; “LeBiSTu KaVMen/ لبست قوماً” ifadesi ise “O kavim ile uzun bir müddet kaldım” anlamlarına gelmektedir. Ca‘di: “*İnsanlarla kaldım ve onları tükettim (bu) insanlardan sonra (başka) insanları da tükettim*” demiştir. “LeBiSTu FuLâNeTen UMRi/ لبست فلانة عمرى” ifadesi; falanca kişi benim ömrümü tüketti, anlamında kullanılır.¹⁴

Yine “LeBiSe/ لبس” fiilinden türetilen bir başka kullanım şu şekildedir: “ULBiSeTuL ARZ/ ألبست الأرض”. Bu ifade; “yeri bitkiler örttü (kapladı)” anlamına gelir. Benzer bir kullanıma, bulutlar gökyüzünü kapladığında söylenen “eLBeSe’SSeMa’eS-SiHaB/ البس السماء السحاب” ifadesinde rastlanır.¹⁵

Ca‘di: “*yatak arkadaşı eşinin güzelliğine övgüde bulunursa, eşi kıvrılıp ona elbise olur*” der.¹⁶

Örneklerde görüldüğü üzere “LiBâS/ لباس” kelimesinin delalet ettiği manalardan birisi olan örtü, tıpkı giysi anlamında olduğu gibi hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmaktadır. Örtünün koruyucu olması, kaplayıcı özelliğinin olması bağlamında mecazî bir kullanımı olduğunu görmekteyiz.

¹¹ Farâhidî, *Kitabu'l-Ayn*, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, s. 1774.

¹² İbrahim Mustafa ve diğerleri, *Mucemu'l-Vasit*, s. 843.

¹³ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, s. 202.

¹⁴ Yâiş b. Ali b. Yâiş, *Şerhu'l-Mufassal fi İlmi'l-luğa*, C.V, Daru'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 153.

¹⁵ İbn-i Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 203.

¹⁶ Cevheri, *Sihah*, VI, s. 973.

1.1.2.3. Şüphe-Karışıklık

“LiBâS/ لباس” kelimesiyle kastedilen anlamlardan birisi de “şüphe”dir. Nitekim bu anlam Kur’an-ı Kerim’deki kullanımlarda da karşımıza çıkar.¹⁷

“ELLuBSeTu/ اللَّبْسَةُ” kelimesini lügat sahibi Cevherî; damme/ötre hareke ile kullanıldığında “karanlığın karışması ve karanlığın çökmesi” olarak açıklamıştır. Hadisi şerifte geçen “FiL EMRi LuBSeTun/ فى الامر لبسة” ifadesi “bu işte bir karanlık var”, anlamındadır. Bir şeyin karanlık barındırması, açık anlaşılır, şüpheye mahal bırakmayan bir yapısı olmadığı tam tersine şüphe barındırdığı, açık seçik ve anlaşılır olmadığı kastedildiğinde kullanılan bir nitemelemedir.¹⁸

“ELLuBSeTu/ اللَّبْسَةُ” kelimesinin şüphe anlamındaki kullanımına şu cümle örnek olarak verilebilir: “YuGaLu: Fî EMRiHi LuBSeTu/ فى أمره لبسة، فى حديثه نقال: فى أمره لبسة، فى حديثه” cümlesi “o kişinin sözünde ve işinde şüphe var” demektir.¹⁹

Örtü, nasıl örttüğü şeyin özünden bir parça değilse şüphe duygusu da aklın özünden bir parça değildir. Tıpkı örtünün, örttüğü şeye izafe olması gibi, şüphe duygusu da akla izafe bir histir. Şüphe duygusu her zaman kötü değildir. Gerektiği durumlarda ve abartılmadan duyulan şüphe, kişiyi tıpkı örtünün kendisini koruması gibi korurken; yerli yersiz ve paranoya seviyesindeki şüphe, tıpkı sıcak havada kışlık giysi giymek gibi kişiye rahatsızlık veren bir durum haline gelir. Bu durumda olan bir akıl, işlevlerini yerine getiremeyecek hale gelerek sağlıklı kararlar alamayacaktır.

1.1.2.3. Zırh

“LeBûSun/ لبوس” kelimesi hem elbise hem de zırh anlamlarına gelmektedir. Elbise anlamında kullanıldığında müzekker (eril), zırh anlamında kullanıldığında ise müennes yapıda olmaktadır.²⁰ Allah Teâla da Kur’anda “LeBûSun/ لبوس” kelimesini zırh anlamında kullanmaktadır.²¹

¹⁷ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ

“Biz onu melek kılsaydık, bir insan şeklinde yapardık da, düştükleri şüpheye onları yine düşürmüş olurduk.” En’âm, 6/9.

¹⁸ Cevherî, *es-Sihah*, s. 973.

¹⁹ İbrahim Mustafa ve diğerleri, *Mucemu'l-Vasît*, s. 843.

²⁰ İbn-i Manzûr, *Lişânu'l-Arab*, s. 203.

²¹ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ

“Bir de Davud’a, sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun. Şimdi siz şükrediyor musunuz?” Enbiyâ, 21/80.

“LiBâS/ لباس” kelimesi üç karşılığı olan giysi, örtü ve şüphe manalarından da anlaşıldığı üzere, kelimenin tüm anlamlarında koruyuculuk özelliğinin var olduğu görülmektedir. Savaş esnasında kişiyi olası darbelerden korumak için giyilen *zırh* anlamında kullanılmasıyla koruyucu özelliğin daha da baskın hale geldiğini söylemek mümkündür. Yine yukarıda belirttiğimiz gibi, zırh da kişinin bedenine ait bir parçası olmamakla birlikte savaş durumlarında olmazsa olmaz tedbirlerden biridir ve üzerine giyen kişinin lehine koruyucu özellikte bir donanımdır.

1.1.3. “LeBiSe/ لبس” Kökünden Türeyen Kelimeler ve Anlamları

Bu başlık altında, incelediğimiz “LeBiSe/ لبس” kökünden türetilen türevleri ve anlamlarını toplu halde sunmak istiyoruz.

لَبَسَ	Birşeyi (ب) karıştırmak, (على)’e zor/karışık gelmek.
لَبِسَ	Elbise vb. giymek.
لَبَّسَ	Giydirmek (ب) ile örtmek, kaplamak, sarmak (على)’i aldatmak, kandırmak.
لَابَسَ	Birisiyle samimi olmak veya kuşatmak, sarmak.
أَلَبَسَ	Giydirmek, örtmek (على)’e zor gelmek/karışık gelmek.
تَلَبَّسَ	(ب) elbise vb. giymek (ب) herhangi bir suça karışmak.
إِلْتَبَسَ	(على)’e zor gelmek, içinden çıkılmaz hale gelmek. ²²
إِلْتِبَاسٌ	Karışıklık, kapalılık, anlaşmazlık, karmaşa ve şüphe.
إِلْبَاسٌ	Giydirme, kaplama, sıvama.
تَلْبِيسٌ	Giydirme.
تَلْبِيسٌ	Elbise, giyecek, kıyafet.
لِبَاسٌ	Elbise, giyim, kıyafet.
الْبِيسَةُ	Elbise, giyim, kıyafet.
لِبَاسٌ	Ayakkabı çekeceği, kerata.
لُبْسٌ	Karışıklık, kapalılık, anlaşılmazlık.
لِبِيسٌ	Giyecek, kıyafet.
لِبِيسَةٌ	Kıyafet, giyim tarzı.
لِبِيسَةٌ:	Şüphe.
لِبِيسٌ	Giyilmiş, kullanılmış elbise.
مَلْبِوسٌ	Giyilmiş kullanılmış eski elbise.

²² İbrahim Mustafa ve diğerleri, *Mücemu'l-Vasît*, s. 843.

- لبوس Elbise, kıyafet, zırh, vajinal tablet.
ملبس Elbise, giyecek, kıyafet, soyunma odası.
مُلابسة Yakınlık, ilişki, samimiyet.
متلبس Suçüstü.
مُلتبس Karışık, anlaşılmaz, içinden çıkılmaz, şüpheli.²³

Zaman içerisinde “LiBâS/ لباس” kelimesinin anlamının genişleyerek; klasik sözlüklerde belirtilmeyen ayakkabı çekeceği, soyunma odası, hamileliği önleyici tablet, aldatmak gibi bazı farklı manalara da gelmeye başladığı görülmektedir.

1.1.4. “LiBâS/ لباس” Kavramının Dilimizdeki Kullanımları

“LiBâS/ لباس” kelimesi elbise ve giysi manasına delalet etmesiyle dilimizde de kullanılmaktadır.²⁴

Libâs-ı fersûde (eskimiş esvap), libâs-ı mâtem (mâtem elbisesi) gibi tamlamalarla da kalıplaşmış formları bilhassa Osmanlı döneminden bu yana dilimizde kullanılagelmiştir.²⁵ Halk edebiyatımızın meşhur şairleri, şiirlerinde libâs kelimesini kullanmışlardır. Örneğin Karacaoğlan’ın iki farklı şiirinde “libâs” kelimesi şu şekilde geçmektedir:

“Fidan gibi sevdiğine sarılır/ Allı morlu türlü libâs giyinir.”

“Geyinmiş kuşanmış türlü libâsı/ İnce kemer bağlı bel kenarında.”²⁶

“Libâs” kelimesi sırasıyla Âşık Veysel, Ercişli Emrah ve Seyrânî gibi saz ve söz üstatlarının şiirlerinde de geçmektedir:

“Ay geçer yıl geçer uzarsa ara/ Giyin kara libâs yaslan duvara.”

“Gine oldu seher vakti/ Çık salın leylî vaktidir.”

“Geyin atlas libâsları/ Dön salın leylî vaktidir.”

“Eski libâs gibi aşkın gönlü/ Söküldükten sonra dikilmez imiş.”²⁷

²³ Kadir Güneş, *Mu’cemu’l Arabî*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2011 s. 1049; Serdar Mutçalı, *Mu’cemu’l Arabî ve Türkî*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995, s. 785-786.

²⁴ Kolektif, *Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

²⁵ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Aydın Yayınları, İstanbul, 2013, s. 376.

²⁶ Cahit Öztelli, *Karacaoğlan Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 387.

²⁷ Yazarı yok, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 37.

12. yüzyılda Edip Ahmed Yükneki tarafından yazılan ve “Hakikatler Basamağı” anlamına gelen *Atabetü'l-Hakâyık* isimli eserde de “libâs” kelimesi geçmektedir.

*“Takabbur libâsın kedin tap salın”/ “Kibir giysisini giyin çık salın”*²⁸

Bir kavramın Türkçe’de kullanımını tespit ederken dikkate alınacak kişilerden birisi de hiç kuşkusuz Yunus Emre’dir. Türkçe’yi kendi döneminde deyişlerine en veciz bir şekilde yansıtan Yunus Emre’nin şiirleri de bu anlamda mutlaka dikkate alınmalıdır. O’nun şu dizelerinde de “libâs” kelimesi geçmektedir:

*“İşk amelile biter lâyık olursa yiter, /Gerekse uryân yüri gerekse geygil libâs.”*²⁹

Yunus Emre, “libâs” kelimesini bu dizesinde elbise anlamında kullanmıştır. Yaptığımız taramada Yunus Emre’nin *Divan*’ındaki şiirlerinde kelimesinin başka bir kullanımına rastlamadık.

Ahmet Yesevî’nin dizelerinde aradığımızda “libâs” kelimesinin kullanıldığı şu satırlar karşımıza çıkar:

“Veyuhibbunehu” libasın kiymegünçe

Riyâzetni potas n bo magunça

*Hak cemâlin muradınça körse bolmaz.”*³⁰

Tüm şiir alıntılarında da görüldüğü üzere “LiBâS/ لباس” kelimesi, Türkçe’de çok eski dönemlerden beri “elbise” anlamında kullanılmaya gelmiştir.

1.1.5. Kur’an-ı Kerim’de LeBiSe/ لباس Kökü

“LeBiSe/ لباس” kökü Kur’an-ı Kerim’de 19 ayette, 21 kez ve 14 farklı formda değişik manalarda geçmektedir. “LeBiSe/ لباس” kökünün isim hali 11, fiil hali ise 10 defa Kur’an’da karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1: Kur’an’da “LeBiSe/ لباس” Köklü Türevlerin Geçtiği Sûreler (Nüzûl Sırasına Göre)

²⁸ Edib Ahmed Yükneki, *Atebetü'l-Hakâyık*, çev. Barış Karaz, Salon Yayınları, İstanbul, 2017, s. 53.

²⁹ Mustafa Tadçı, *Dîvân-ı Yunus Emre*, Eser Yayınları, haz. M. Efdal Emre, İstanbul, 2017, s. 93.

³⁰ Ahmet Yesevî, *Divan-ı Hikmet*, haz. Hayati Bice, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Hikmet 122, s. 101.

	Sûre	Nüzul Sırası	Ayetler
1	Kâf Sûresi	34	15
2	A'râf Sûresi	39	26-27
3	Furkân Sûresi	42	47
4	Fâtır Sûresi	35	12
5	Nahl Sûresi	54	14-112
6	En'âm Sûresi	55	9-65-82-137
7	Duhân Sûresi	64	53
8	Kehf Sûresi	69	31
9	Enbiyâ Sûresi	73	80
10	Nebe Sûresi	80	10
11	Bakara Sûresi	87	42-187
12	Âl-i İmrân Sûresi	89	71
13	Hac Sûresi	103	23

Tablo:2 Kur'an'da "LeBiSe/لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Sûreler

(Mushaf-ı Şerif Tertibine Göre)

	Sûre	Mushaf-ı Şerif Tertibine Göre Sırası	Ayetler
1	Kâf Sûresi	50	15
2	A'râf Sûresi	7	26-27
3	Furkân Sûresi	25	47
4	Fâtır Sûresi	35	12
5	Nahl Sûresi	16	14-112
6	En'âm Sûresi	6	9-65-82-137
7	Duhân Sûresi	44	53

8	Kehf Sûresi	18	31
9	Enbiyâ Sûresi	21	80
10	Nebe Sûresi	78	10
11	Bakara Sûresi	2	42-187
12	Âl-i İmrân Sûresi	3	71
13	Hac Sûresi	22	23

Tablo 3: Kur'an'da "LeBiSe/ لباس" Köklü Türevlerin Geçtiği Ayetlerin Metinleri ve Ele Alınan Konular

	Sûre	Ayet	Ayet Metni	Konusu
1	Kâf Sûresi	15	أَفَعَبِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ	Şüphe
2	A'râf Sûresi	26	يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسَ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ	Giysi-Takva Elbisesi
3	A'râf Sûresi	27	يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمُ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوَاتِمَهُمَا إِنَّهُ يَرَئِكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ	Elbise
4	Furkân Sûresi	47	وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا	Örtü
5	Fâtır Sûresi	12	وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ مِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى بِالْفُلْكِ فِيهِ مَوَاجِرَ لِيَتَّبِعُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ	Takı takınmak
6	Nahl Sûresi	14	وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِيَتَّبِعُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ	Giymek
7	Nahl Sûresi	112	وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ	Açlık ve korku elbisesi
8	En'âm Sûresi	9	وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ	Şüpheye düşmek
9	En'âm	65	قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ	Birbirlerine

	Sûresi		تَحْتَارُ جُلُوكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقُ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ أَنْظُرْ كَيْفُصَرَفَ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ	düşmek
10	En'âm Sûresi	82	الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ	İman ile şirki karıştırmak
11	En'âm Sûresi	137	وَكَذَلِكَ رَزَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاءُ هُمْلِيَرُ دُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرُّهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ	Dinlerini karıştırmak
12	Duhân Sûresi	53	يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ	İpek giysi
13	Kehf Sûresi	31	أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نَعَمَ الثَّوَابِ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا	İpek giysi
14	Enbiyâ Sûresi	80	وَعَلَّمَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِنُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ	Zırh
15	Nebe Sûresi	10	وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا	Gecenin gündüzü örtmesi
16	Bakara Sûresi	42	وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْفُرُوا بِالْحَقِّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ	Hak ile batılı birbirine karıştırmak
17	Bakara Sûresi		أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَقْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عِلْمٌ اللَّهُ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالَّذِينَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا يُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ	Eşlerin birbirine elbise olması
18	Âl-i İmrân Sûresi	71	يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبَسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْفُرُونَ بِالْحَقِّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ	Hak ile batılı karıştırmak
19	Hac Sûresi	23	إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ	İpek giysi

Tablo 4: Kur'an'da "LeBiSe/ لبس" Köklü Türevlerin Geçtiği Ayetlerin Konularına Göre Gruplandırılması

	Sure	Ayet	Ayet Metni	Ayet Meali	Ayetin Konusu
1	A'râf Sûresi	26	يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ النُّفُوسِ ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ	"Ey Âdemoğulları, size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindedir Umulur ki düşünüp öğüt alırlar."	Elbise/ Giysi
2	A'râf Sûresi	27	يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوَاتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ	"Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların yoldaşları yaptık."	Elbise/ Giysi
3	Nahl Sûresi	14	وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلُكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ	"O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir. Gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün. (Bütün bunlar) O'nun lütfundan nasip aramanız ve şükretmeniz içindir."	Elbise/ Giysi

4	Nahl Sûresi	112	<p>وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ أَمْنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنعَمَ اللَّهُ فَادَّأَقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ</p>	<p>“Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızik gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku elbisesini giydirdi.”</p>	Elbise/ Giysi
5	Duhân Sûresi	53	<p>لِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ مِّنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ</p>	<p>“İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar.”</p>	Elbise/ Giysi
6	Kehf Sûresi	31	<p>أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنَاسِجًا مِن دَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مَّتَّكِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا</p>	<p>“İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir!”</p>	Elbise/ Giysi
7	Bakara Sûresi	187	<p>أَجَلٌ لَّكُمْ لَيْلَةُ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوا هُنَّ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبْيِّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اتَّمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوا هُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ</p>	<p>“Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helal kılındı. Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz. Sizin kendinize hıyanet etmekte olduğunuzu Allah bilmiş, tövbenizi kabul etmiş ve sizi bağışlamıştır. Şimdi artık onlarla birleşin ve Allah'ın sizin için yazdığını isteyin. Fecirden siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin ve için, sonra oruçu geceye kadar tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmişken kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayın. Bunlar Allah'ın koyduğu</p>	Elbise/ Giysi

				<i>sınırlardır; sakın bu sınırlara yaklaşmayın. Allah ayetlerini insanlar için işte böyle açıklar. Umulur ki sakınırlar.”</i>	
7	Hac Sûresi	23	<p>إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ</p>	<i>“Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak, orada altından bileziklerle, incilerle süsleneceklerdir. Oradaki giysileri ise ipektir.”</i>	Elbise/ Giysi
8	En'âm Sûresi	82	<p>الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ</p>	<i>“İman edenler ve imanlarını zulüm ile karıştırmayanlar. İşte güven onlarıdır ve doğru yolu bulanlar da onlardır.”</i>	Karıştırmak
9	En'âm Sûresi	137	<p>وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بَيْنَ قَتْلِ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ هُمْ لِيُذَوُّوا دُونَهُمْ وَيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرُّهُمْ وَ مَا يَقْتُرُونَ</p>	<i>“Yine ortakları, müşriklerden çoğuna evlatlarını öldürmeyi güzel gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler, hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar. Allah dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları, uydurduklarıyla baş başa bırak!”</i>	Karıştırmak
10	Bakara Sûresi	42	<p>وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْفُرُوا بِالْحَقِّ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ</p>	<i>“Hakkı batılla karıştırıp da bile bile hakkı gizlemeyin.”</i>	Karıştırmak
11	Âl-i İmrân Sûresi	71	<p>يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْفُرُونَ بِالْحَقِّ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ</p>	<i>“Ey Kitap ehli! Niçin hakkı batılla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?”</i>	Karıştırmak
12	Kâf Sûresi	15	<p>أَفَعَبِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ</p>	<i>“Biz ilk yaratmada acizlik mi gösterdik? Doğrusu, onlar yeni bir yaratılıştan şüphe içindedirler.”</i>	Şüphe
13	En'âm Sûresi	9	<p>وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَ لَلْبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ</p>	<i>“Biz onu melek kılsaydık, bir insan şeklinde yapardık da, düşükleri şüpheye onları yine düşürmüş olurduk.”</i>	Şüphe

14	Furkân Sûresi	47	وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهْ ارَ نُشُورًا	“O, geceyi size bir örtü, uykuyu istirahat zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır.”	Örtü
15	Nebe Sûresi	10	وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا	“Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık.”	Örtü
16	Fâtır Sûresi	12	وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنَ كُلِّ تَاكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفَلَكَ فِيهِ مَوَازِرَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ	“İki deniz aynı olmaz. Şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi kolaydır. Şu ise tuzludur, acıdır. Bununla beraber her birinden taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan istemeniz ve şükretmeniz için gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün.”	Takı Takın- mak
17	En'âm Sûresi	65	قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتَارِ جُلُكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَ يُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ اٰنُظُّ رُ كَيْفَ تَصْرَفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْ قَهُونَ	“De ki: “O, size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye, ya da sizi grup grup birbirinize düşürmeye ve kiminizin şiddetini kiminize tattırmaya gücü yetendir. Bak, anlasınlar diye, ayetleri değişik biçimlerde nasıl açıkıyoruz.”	Birbirle- rine Düşmek
18	Enbiyâ Sûresi	80	وَعَلَّمَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِنُخْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ	“Bir de Davud'a, sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun. Şimdi siz şükrediyor musunuz?”	Zırh

Tablo 5: Kur'an'da “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin Geçtiği Ayetlerin Mekki-Medenî Tasnif

	Sûre	Ayet	Ayette Kullanılan Türev	Ayetin Konusu	Nâzil Olduğu Yer
1	Kâf Sûresi	15	لَبِيسٍ مِّنْ	Şüphe	Mekke
2	A'râf Sûresi	26	وَلِبَاسِ التَّقْوَىٰ- لِبَاسًا	Giysi-Takva Elbisesi	Mekke
3	A'râf Sûresi	27	لِبِاسَهُمَا ل	Elbise	Mekke
4	Furkân Sûresi	47	لِبِاسًا	Örtü	Mekke
5	Fâtır Sûresi	12	تَلْبَسُونَهَا	Takı Takınmak	Mekke
6	Nahl Sûresi	14	تَلْبَسُونَهَا	Giyinmek	Mekke
7	Nahl Sûresi	112	لِبِاسِ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ	Açlık ve korku elbisesi	Mekke
8	En'âm Sûresi	9	لَبِيسًا عَلَيْهِمْ	Şüpheye Düşmek	Medine
9	En'âm Sûresi	65	يَلْبَسُكُمْ	Birbirlerine Düşmek	Medine
10	En'âm Sûresi	82	يَلْبَسُوا	İman ile şirki karıştırmak	Medine
11	En'âm Sûresi	137	لِيَلْبَسُوا عَلَيْهِمْ	Dinlerini karıştırmak	Medine
12	Duhân Sûresi	53	لِيَلْبَسُوا عَلَيْهِمْ	İpek giysi	Mekke
13	Kehf Sûresi	31	يَلْبَسُونَ	İpek giysi	Mekke
14	Enbiyâ Sûresi	80	لِبُوسٍ	Zırh	Mekke
15	Nebe Sûresi	10	لِبِاسًا	Gecenin gündüzü örtmesi	Mekke
16	Bakara Sûresi	42	تَلْبَسُوا	Hak ile batılı karıştırmak	Medine
17	Bakara Sûresi	187	لِبِاسٍ	Eşlerin birbirine elbise olması	Medine
18	Âl-i İmrân Sûresi	71	تَلْبَسُونَ	Hak ile batılı karıştırmak	Medine
19	Hac Sûresi	23	لِبِاسُهُمْ	İpek giysi	Medine

1.1.5.1. Kur'an'da “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin Fiil Formu

Bu kelimelerin anlamları açısından sınıflandırılmaları ve neden o anlamda olduklarının incelenmesi müstakil başlıklar altında yapılacaktır.

Bir sonraki tabloda “LeBiSe/ لبس” kökünün Kur'an'ın genelindeki kullanımları, Kur'an'ın Mushaf tertibi dikkate alınarak sırayla, ayrıca sûre ve ayet numaralarına yer verilerek sunulmaktadır.

“LeBiSe/ لبس” kökü Kur'an'da 10 farklı sûresinde 11 defa karşımıza çıkmaktadır. Fiil formundaki kelimelerin biri hariç tümü muzari formundadır.

Tablo 6: Kur'an'da “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin Fiil Formunda Geçtiği Ayetler

Sûre Adı	Ayet Numarası	Ayetteki Kullanım	Fiilin Formu	Anlamı
Fâtır sûresi	12	تَلْبَسُونَهَا	Muzarî	Takı takınmak
Nahl sûresi	14	تَلْبَسُونَهَا	Muzarî	Giyinmek
En'âm sûresi	9	بَسْنَا	Mazî	Şüpheye düşmek
En'âm sûresi	65	يَلْبَسُكُمْ	Muzarî	Birbirine düşmek
En'âm sûresi	82	يَلْبَسُوا	Muzarî	Karıştırmak
En'âm sûresi	137	لِيَلْبَسُوا عَلَيْهِمْ	Muzarî	Karıştırmak
Dûhân sûresi	53	لِيَلْبَسُوا عَلَيْهِمْ	Muzarî	Giyinmek
Kehf sûresi	31	يَلْبَسُونَ	Muzarî	Giyinmek
Bakara sûresi	42	تَلْبَسُوا	Muzarî	Karıştırmak
Âl-i İmrân Sûresi	71	تَلْبَسُونَ	Muzarî	Karıştırmak

1.1.5.2. Kur'an'da “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin İsim Formu

“LeBiSe/ لبس” kökünün isim formu Kur'an'da 6 ayette, toplam 6 defa geçmektedir. Buradaki kullanımlarda “LeBiSe/ لبس” kökü şüphe, elbise, örtü, zırh gibi anlamlara gelmektedir. Detaylı inceleme, devam eden bölümde yapılacaktır.

Tablo 7: Kur'an'da “LeBiSe/ لبس” Köklü Türevlerin İsim Formunda Geçtiği Ayetler

Sûre Adı	Ayet Numarası	Ayetteki Kullanım	İsmin Formu
Kâf sûresi	15	لَيْسَ مِنْ	Şüphe
Nahl sûresi	112	لِيَأْسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ	Açlık ve korku elbisesi
Enbiyâ sûresi	80	لِيُؤْسِ	Zırh
Nebe sûresi	10	لِيَأْسَا	Örtü
Bakara sûresi	187	لِيَأْسَ	Elbise
Hac Sûresi	23	لِيَأْسُهُمْ	Giysi

1.1.5.3. Kur'an'da “LiBâS/ لباس” Kelimesinin Anlam Alanına Giren Kavramlar

Bu başlık altında “LiBâS/ لباس” kelimesinin yakın anlamlısı ve hatta ilk bakışta kelimenin anlamdaşı gibi görünen kavramların manaları arasındaki benzerlik ve farklılıklar incelenecektir. Yukarıda aktarıldığı üzere örtü, giysi, şüphe ve zırh gibi temelde dört temel manaya gelen “LiBâS/ لباس” kelimesiyle anlam yakınlığı bulunan kelimelerin incelenmesi kavram çalışmalarında başvurulan yöntemlerdendir. Bu bakımdan biz de incelediğimiz “LiBâS/ لباس” kelimesiyle mana yakınlığı bulunan kelimelerin incelenmesini yapacağız.

1.1.5.3.1. “HaMeRa/ خمر”

Örtmek anlamına gelen “HaMeRa/ خمر”³¹ kökü Kur'an'da 2 farklı anlamda ve 7 ayrı ayette karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin Kur'an'da bunlar dışında bir kullanımı bulunmamaktadır. “HaMeRa/ خمر” kökünün örtü anlamındaki kullanımına yalnızca kadının başörtü emrine muhatap kılındığı Nûr sûresinin 31. Ayetinde “HıMâR/ خمار” kelimesinin çoğul versiyonu olan “HuMuR/ خمر” şekli ile rastlamaktayız. İlgili ayetin metni şöyledir:

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ
بِخُمْرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ
أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ إِخْوَانِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ لِشُرَكَائِهِنَّ

³¹ Güneş, *Mu'cemu'l-Arabî*, s. 362.

اِحْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِي اِحْوَانِهِنَّ اَوْ نِسَائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَابَةِ مِنَ الرَّجَالِ اَوْ الطِّفْلِ الَّذِي لَمْ يَطْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بَارِجِهِنَّ لِئَعْلَمَ مَا يُخْفَيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُؤْبُوا اِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا اِنَّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. **Başörtülerini** yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”

Bir ahkâm ayeti olması sebebiyle, derli-toplu ahkâm tefsirlerinden İbn Arabî’nin *Ahkâmu’l-Kur’an* isimli eserine ayetle ilgili müracaat edebiliriz. İbnü’l Arabî söz konusu ayeti sekiz bölüm halinde ele almıştır. Birinci bölümde, bir önceki ayette “Mümin erkeklere söyle gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar...” ifadesindeki emrin aslında herkes için genel bir emir olduğunu, 31.ayette bayanlar için aynı emrin tekrar vurgulanmasının te’kid amacı taşıdığını belirtmiştir. İkinci ve üçüncü bölümü ise “...gözlerini haramdan sakınsınlar...” emrinin tefsirine ayıran İbnü’l-Arabî, kendisine mahrem olmayan birine bakmayı zina olarak isimlendirmiştir.

İbnü’l-Arabî dördüncü bölümde ayetteki, “...kendiliğinden görünen yerler müstesna...” ifadesini açıklamıştır. İfadenin tefsirine dair rivayetleri üçe ayıran İbnü’l-Arabî, ilk grupta giysiyi, ikinci grupta sürme ve yüzüğü, üçüncü grupta da yüz ve elleri zikretmiştir. Başka müfessirler gibi O da görünen ziynetin namazda açıkta bırakılması caiz olan yüz ve eller olduğunu beyan etmiştir. “...Başörtülerini yakalarına da indirsinler...” anlamına gelen ifadenin tefsirinden oluşan beşinci bölümde ise, Hz. Âişe’nin ilk muhacir kadınlardan övgüyle bahseden; onların bu ayet nazil olduktan sonra kumaşların en kalın/korunaklı yerlerini kesip başörtüsü yaptıklarını haber veren sözleri yer almaktadır. Ardından da başörtüsünün sadece saçı değil vücudun ön tarafını, çene ve göğsü de örtmesiyle tesettürün gerçekleşeceğini beyan etmiştir.

Yanlarında ziynetlerin açığa çıkarılmasının haram olmadığı on iki istisna kişi/kişileri açıkladığı altıncı bölümün ardından, yedinci bölümde “...veya sahip oldukları kölelerden...” ifadesiyle ilgili kısa bir açıklamaya yer vermiştir. Ebu Bekir İbnü’l-Arabi son bölümde ise, “...gizledikleri ziynetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar...” ifadesini tefsir etmiştir. Kadının, sevincinden ayağını yere vurmasıyla çıkan halhal sesini erkeklere duyurmasının mekruh olduğunu; erkeklerin dikkatini çekmek için halhalın sesini duyurmasının ise haram olduğunu belirtmiştir.³²

“HıMâr/ خمار” kelimesinin anlamlarıyla ilgili olarak kaynaklarda şu ifadeler yer almaktadır: “başörtüsü”; “baş, gerdan ve göğüs örtüsü”; “hatunların başlarını ve boyunlarını örten örtü (yüz örtüsü değil).” Rivayetleri incelediğimizde, bu kelimenin ifade ettiği örtünün, Kur’ân’ın nüzûlünden önce Araplar arasında bilindiği ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Klasik dönem yorumlarına baktığımızda; İbn Kesir’in belirttiğine göre, cahiliyye devrinde kadın, erkekler arasında göğsü açık olarak dolaşır, göğüs dekoltesini herhangi bir şeyle örtmezdi. Hatta bazen boynunu, saç örgülerini ve kulaklarındaki küpeleri de açığa bırakırdı.³³

“HaMeRa/ خمر” kökünün Kur’an-ı Kerim’deki diğer kullanımlarında yer alan tüm manaları sarhoşluk edici özelliği olan alkollü içki anlamındadır. “HaMeRa/ خمر” kökünün bu anlamda kullanıldığı ayetlerden bazıları şunlardır:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ
الْعَفْوُ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

“Sana **içkiyi** ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını. Allah sizin için âyetlerini işte böyle açıklıyor ki düşünesiniz.”³⁴

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! (Aklı örten) **içki** (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz.”³⁵

³² İbnü’l-Arabi, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, C. II, Daru’l Kutubi’l-İlmiyye Yayınları, s. 356.

³³ Ramazan Altıntaş, *Cahiliye Arap Toplumunda Kadın*, C. XXXVII, Diyanet İlimi Dergi, 2001, S. 7.

³⁴ Bakara, 2/219.

³⁵ Mâide, 5/90.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرَ طَعْمُهُ وَأَنهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءُهُمْ

“Allah’a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Orada onlar için meyvelerin her çeşidi vardır. Rablerinden de bağışlama vardır. Bu cennetliklerin durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?”³⁶

“HıMaR/ خَمْر” kelimesi; göz kapağı gibi bir şeyin üstünü tamamen örten bir kapak, pencereyi tamamen kapatmak için kullanılan bez parçası, ince, nazik, kıymetli maddeler yıpranmasın diye üstlerini kaplayan kaplama, boyun ve yüzü kapayan keten ya da ipek başörtüsü, gözler hariç yüzü gizlemek için kullanılan peçe, şapka, yaşmak, duvak, maske, rahibe başlığı vb. anlamlara gelmektedir.³⁷

Kısaca örtü olarak ifade edilebilecek olan “HıMaR/ خَمْر” kelimesi zaman içerisinde anlam daralmasına uğrayarak yalnızca başörtüsü anlamında kullanılmaya başlamıştır. “HaMeRa/ خمر” kökünün geçtiği ayetlerden ve Arapça sözlüklerden anlaşılmaktadır ki, “HaMR/ خمر” kelimesi köken ve anlam olarak kafa ve akıl gibi kavramlarla alakalı bir kelimedir. Dilimizde kullanmış olduğumuz kafayı çekmek, kafayı bulmak gibi örneklerden de anlaşıldığı üzere alkol tüketimi doğrudan kafayı dolayısıyla akılı etkileyen bir özelliğindedir. “HaMR/ خمر” kelimesi Arapça’da, şarap gibi alkollü içecekleri ifade etmek için, bizde olduğu gibi kafayı buldurucu içki, kafayı hoş edici içki, akılı kapatan içki vb. anlamlarda kullanılmıştır. Yine bu kelimedен türeyen ve dilimizde de kullandığımız mahmur kelimesi, uyur uyanık haldeki insanın şuur kapalılığını anlatır. Bu kelimeyle aynı kökenden gelen “HuMâR/ خُمَار” kelimesi Arapça’da sarhoş olduktan sonraki baş ağrısı anlamına gelir ve bu kelime halen yaygın bir şekilde kullanılır.³⁸

Öte yandan sarhoşluk veren her hangi içkiye, hamr isminin verilmesi ihtilâf konusu olmuş, çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Bazı âlimlere ve lügâtçılara göre

³⁶ Muhammed, 47/15.

³⁷ Âsım Efendi, *Kâmusu'l-Muhît*, C. II, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 245.

³⁸ Abdurrahman el-Gâriyânî, *Müdevvenetü'l-Fıkhî'l-Mâlikî Ve Edilletuhu*, C.IV, Müessesetü'r-Rayân Yayınları, Beyrut, 2006, s. 655

aklı örttüğü için alkollü içkiye hamr denilmiştir. Bu durumda “HaMiR/ خامر” ism-i fail mânâsına gelip, akli örten içki demek olur. Bazı âlimlere göre “HaMiR/ خامر” denilmesi, şarap olması için örtüldüğündendir. Bu durumda “MaHMûR/ مخمور” ism-i mef’ul mânâsında olup, örtülmek suretiyle yapılan içki demek olur. Âlimlerin bir grubu da hamrın “MeHâMiR/ مخامر” kelimesinden alındığını söylerler. “MeHâMiR/ مخامر” kelimesi karıştırmak anlamında olup şarap akli karıştırdığı için ona bu ismin verildiği fikrindedirler. Hz. Ömer’in: “الخمير ما خمير العقل” “*Hamr, akli karıştıran şeydir*” sözüne dayanmışlardır. Bir kısım âlimler de bırakmak mânâsından alındığı, şarap kıvamını buluncaya kadar kendi haline bırakıldığı için bu kelimedenden alındığı görüşündedirler.³⁹ Şaraba “HaMR/ خمر” dışında “ŞeMûL/ الشمول” de denilir. Akli sarıp sarmalayıp, örttüğü için böyle adlandırılmıştır. Örneğin utandığı insandan kendi nefsinin gizlemeye, örtmeye mecbur olan birinin durumunu ifade etmek için de utanmayı ifade etmek için de yine bu kelime kullanılmıştır.⁴⁰

Tespitlerimize göre “LiBâS/ لباس” kelimesi ile kastedilen mana ibadet maksadından ziyade insanın fitratından kaynaklı örtünme ihtiyacıdır. Ayrıca her iki cinsiyet içinde gerekli olan temel giysiler ifade edilirken “LiBâS/ لباس” kelimesi kullanılmış; ilk giysiye ilave sayılabilecek ve kadına mahsus kılınan başörtüsü ifade edilirken “HiMâR/ خمار” kelimesi tercih edilmiştir. Bu bakımdan İslam dini Yüce Allah’ın insanın fitratına kodladığı örtünme duygusunu başörtüsü gibi kadına mahsus bazı emirlerle taçlandırmış ve örtünmeyi ibadete dönüştürmüştür.

1.1.5.3.2. “SeVB/ ثوب”

Sözlükte aslı bir şeyin daha önce bulunduğu hale ya da belirlenmiş, amaçlanmış, düşünülmüş hale dönüşü olarak tanımlanan⁴¹ “SeVB/ ثوب” kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de elbise, kumaş, dış görünüş, kılık, kıyafet, kisve gibi anlamlara⁴² gelmektedir.

“SeVB/ ثوب” kelimesinin çoğulu olan “SiYâB/ ثياب” kelimesine Nûr Sûresi’nin 60. ayetinde rastlamaktayız.

³⁹ Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, h-m-r- maddesi, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1994, s. 364

⁴⁰ Râgıb el-İsfahânî, *Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker, Yıldızlar Matbaacılık, 2. Baskı, İstanbul, 2010, s. 821.

⁴¹ Râgıb el-İsfahânî, *Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, s. 231.

⁴² Serdar Mutçalı, *Mû’cemu’l Arabî ve Türkî*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995, s. 367.

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحاً فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ
خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Evlenmekten umudunu kesmiş yaşlı kadınların, cinsel cazibelerini sergilemeksizin giysilerini çıkarmalarında onlar için bir sakınca yoktur, bununla beraber iffetlerini korumaya özen göstermeleri kendileri için daha hayırlıdır.”⁴³

Ayette geçen “SiYâB/ ثِيَاب” kelimesi, cilbab/ çarşaf/ ferace gibi geniş üst giysi olarak değerlendirildiği gibi, başörtünün üstünde bağlanan üst bir örtü, hatta bizzat başörtü olarak da değerlendirilmiştir.⁴⁴

“HiMâr/ خمار” kelimesi ile ilgili olarak yaptığımız değerlendirmede fitratımıza kodlanan örtünmenin “LiBâS/ لباس” kavramıyla ifade edildiğini ve İslam dininin bu fitrî ihtiyacı ibadete dönüştürdüğünü belirtmiştik. Benzer durumun burada da olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca hem “SiYâB/ ثِيَاب” hem de “LiBâS/ لباس” kavramları ile kastedilen manalarda beden belirgin taraflarını gizleme maksadının olması ve ikisinde de koruma amacının güdülmesi bu iki kelimenin ortak bir özelliği olarak değerlendirilebilir.

1.1.5.3.3. “CiLBâB/ جلباب”

“CiLBâB/ جلباب” kelimesi, kamîs (üstlük), kadınların başlarını ve göğüslerini örttükleri ridadan küçük, başörtüden büyük elbise; milhafa yani çarşaf, milhafeden küçük geniş elbise, kadının normal elbiselerini örttüğü üst elbise, vücudu baştan ayağa örten elbise; mikna`a, yani peçe, başörtünün üzerinden örtülen rida; peştemalve rida, kadının bulüzünün ve başörtüsünün üzerinden büründüğü çarşaf gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁵

“CiLBâB/ جلباب” kelimesine Kur’an-ı Kerim’de Ahzâb sûresinin 59. Ayetinde rastlamaktayız:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَرْوِجَكُ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبٍ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا رَحِيمًا

⁴³ Nûr, 24/60.

⁴⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVII, s. 19.

⁴⁵ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, V, s. 422.

“Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir.”

Görüldüğü üzere, bu tanımlarda genellikle belirlenen ortak özellik “CiLBâB/ جلباب” ın giyilenden çok, bürünülen ve normal giysinin üzerine atıverilen bir üstlük olduğudur.

Müfessirler “CiLBâB/ جلباب”ın nasıl giyilmesi gerektiği ile ilgili olarak farklı görüşler öne sürmüşlerdir: İbnü’l Cevzî’ye göre baş ve yüz bölgesini örtmek suretiyle olması gerekirken; Ebû Hayyan ise tüm bedenini örtülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Buna ilaveten “CiLBâB/ جلباب” ile amacın kadının vücut hatlarını ve süsünü örtmek suretiyle, bakanlara iffetli ve namuslu bir kadın olduğunu hatırlatması olduğu görüşü müfessirler arasında yaygınlık kazanmıştır.⁴⁶

“HıMâR/ خمار”, “SeVB/ ثوب” ve “CiLBâB/ جلباب” kelimeleri ile kastedilen tüm manaların kadına mahsus örtünme şekilleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda söz konusu kavramların “LiBâS/ لباس” kelimesinden ayrılan bir yönü ön plana çıkmaktadır. İlk giysi olarak ifade edilebilecek özellikte olup tene teması bulunan ve fitrî örtünmenin cinsiyet gözetilmeksizin genel anlamda ele alındığı durumlarda “LiBâS/ لباس” kavramı tercih edilirken; örtünmenin ibadete dönüştürülerek bilhassa kadına mahsus kılındığı durumlarda ise “HıMâR/ خمار”, “SeVB/ ثوب” ve “CiLBâB/ جلباب” kelimelerinin kullanıldığını söylemek mümkündür.

1.1.5.3.4. “RaYB/ ريب” ve ŞeKK/ شك

“LeBiSe/ لَيْسَ” kökünden türeyen manalardan biri olan şüphenin ne olduğu ile ilgili açıklamalara daha önce yer vermiştik. Şimdi de Kur’an-ı Kerim’de şüphe anlamında kullanılan ve bu nedenle yakın anlamlı sayılabilecek kelimelerden “RaYB / ريب” ve “ŞeKK/ شك” kelimeleri üzerinde duracağız.

Kur’an-ı Kerim’de Bakara Sûresi 2. Ayetinde “RaYB/ ريب” kelimesine rastlamaktayız:

ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۗ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ

⁴⁶ Ebu’s-Suûd, *et-Tefsîru’l-Hadis*, VI, s. 81.

“Bu kitap, hiç şüphe yok, sakınanlar için bir rehberdir.”

“RaYB / ريب” kelimesi; şüphe, çelişki, yamukluk, yanlışlık, yetersizlik, ayıp, riya anlamlarına gelmektedir. Şüphe, kuşku, korku, zihni sarsıntı, endişe demektir. Kur’an’da geçen “RaYB/ ريب” kelimesi, bütün cinsi ile olumsuz kılındığından, ilmî şüphe ve ahlâkî şüphe diye birbirinden ayrılabilen olan şüphe ve suçlama durumlarının ikisi de kaldırılmış ve iki yönden kesin olarak ispatlamakla kitabın mükemmelliği açıklanmıştır. “ŞeKK/ شك” ise bir şeyin gerçekleşip gerçekleşmemesinde, iki halinde birbirine müsavî olarak düşünülmesi demektir. “ŞeKK/ شك” iki şeyin birbirine fazlaca benzemesinden dolayı zihnin tercih edememesi durumudur. Bu açıdan kesinlik ifade edemeyen ilmin karşısında yer almaktadır.⁴⁷ “ŞeKK/ شك” kelimesi Nisâ sûresinin 157. Ayetinde yer almaktadır:

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَّبُوهُ وَلَكِنَّ شُبُهَةَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا

“Bir de inkârlarından ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından ve “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük” demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler.”

“LeBiSe/ لَيْسَ” kökü ile kastedilen anlamlara mana itibarıyla yakın olan kelimeleri incelemiş bulunuyoruz. Şimdi de “LeBiSe/ لَيْسَ” kökünün karşıt anlamlı kavramlarına bakalım.

1.1.5.4. Kur’an’da “LeBiSe/ لَيْسَ” Kökünün Karşıt Anlamları

Bir kavramın anlaşılabilmesi için onun ne olduğunun yanı sıra ne olmadığına da incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle “LeBiSe/ لَيْسَ” kökü ile kastedilen manaların karşıtlarına da bakmanın faydalı olacağını kanaatindeyiz. Örtü ve elbise kavramlarının karşıt anlamlı bir karşılıklarının bulunmaması sebebiyle bu başlık altında giyinmenin zıddı olan “TeBeRRuC/ تَبْرُجُ” kavramı ile şüphenin zıddı olan “İTmi’Nân/ اِطْمِئْنَانُ” kavramları üzerinde duracağız.

⁴⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, I, s. 48.

1.1.5.4.1. “TeBeRRuC/ تَبْرُجُ”

Kur’ân-ı Kerîm’de avret ve mahremlikle ilgili yasaklardan birisi olan “TeBeRRuC/ تَبْرُجُ” Zemahşerî’nin izâhına göre, kadının zînetlerini erkeklere açması ve güzelliklerini göstermek amacıyla açılmasıdır.⁴⁸

Söz konusu kavram Kur’an-ı Kerim’de Ahzâb sûresinin 33. ayetinde geçmektedir.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبْرُجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah’a ve resulüne itaat edin. Ey peygamber ailesi! Allah’ın istediği, sizden kirliliği gidermek ve sizi tertemiz kılmaktan ibarettir.”

Kurtubî ayette geçen “TeBeRRuC/ تَبْرُجُ” kavramını kadınların vücudunun şeklini belirten ince iki elbise giymesi olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹

İbn Arabî ise söz konusu kavramı kadının çekici yönlerini ön plana çıkartması olarak tanımlamıştır. Mukâtil b. Süleyman ise kadının, başörtüsünün boynunu açık bırakacak şekilde bağlayarak gerdanlığını ve küpelerini göstermesi olarak belirtmiştir.⁵⁰

Mâverdî “TeBeRRuC/ تَبْرُجُ” kavramıyla ilgili olarak gösteriş yapmak, kırıtarak yürümek, kadının erkeklerin önünde yürümesi, başörtülerini arkaya atarak gerdanlık ve küpe gibi takılarını göstermeleri ve Allah’ın gizli kalmasını emrettiği güzelliklerini ön plana çıkartmaları gibi beş ayrı görüşü zikretmiştir.⁵¹

“LiBâs/ لباس”, kavramının “TeBeRRuC/ تَبْرُجُ” kelimesinin aksine beden hatlarını gizleyerek belirgin taraflarını ortadan kaldırmak, vücudun hatlarını belli etmeyerek, onları olabildiğince belirsiz hale getirmek gibi anlamlara geldiğini daha önce söz konusu kavramın kökenini incelerken belirtmiştik. Bu noktadan hareketle “LiBâs/ لباس” ile kastedilenin şehvânî duyguları uyandıracak ve kişinin cinsiyetini, güzelliklerini açığa çıkartarak karşı cinsin dikkatini çekecek şekilde bir giyinme

⁴⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, III, s. 402.

⁴⁹ Kurtubî, *El Câmi-u Ahkâmu’l-Kuran*, IV, s. 231.

⁵⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, III, s. 430.

⁵¹ Mâverdî, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdadî, *Nüketu ve’l-Uyûn Tefsîru’l-Mâverdî*, C. IV, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrût, s. 399-400.

olmadığını söylemek mümkündür. Aksine “LiBâS/ لباس” kavramı bireyleri haram bakışlardan ve günahattan koruyacak türden bir giyinmedir.

Şimdi de “LeBiSe/ لَيْسَ” kökü ile kastedilen manalardan biri olan şüphe kavramının karşıtı mahiyetindeki “İTMi’NâN/ اِطْمِنَانٌ” kavramına bakalım.

1.1.5.4.2. “İTMi’NâN/ اِطْمِنَانٌ”

“LeBiSe/ لَيْسَ” kökünün “ELLuBSeTu/ اللَّبْسَةُ” türevinde kullanıldığında şüphe anlamına geldiğini ilgili başlıkta belirtmiş; şüphe anlamının eş anlamlıları olan “RaYB / رَيْبٌ” ve “ŞeK/ شَكٌّ” kelimeleri üzerinde durmuştuk.

Söz konusu kavramların zıddı olarak Kur’an’da karşımıza çıkan “İTMi’NâN/ اِطْمِنَانٌ” kavramı sıkıntıdan sonra sükûnete ermek, karışıklıktan sonra düzelmek ve sarsıntıdan sonra sükûnete erişmek demektir.⁵² Kur’an’da isim ve fiil olarak hemen on üç yerde geçen bu kavram, kalp ve gönlün bir şeye güvenip bağlanması ve bu güvenle huzura ermesi anlamına gelmektedir.⁵³

Kur’an-ı Kerim’deki kullanımlarına örnek olarak şu iki ayete bakalım:

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

“Onlar inanmışlar, kalpleri Allah’ı anmakla huzura kavuşmuştur. Dikkat edin, kalpler ancak Allah’ı anmakla *itmî’nâna* erer.”⁵⁴

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنِّةُ

ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً

“Ey *itmî’nâna*, huzur ve sükûna ermiş nefis, dön Rabb’ine, sen O’ndan, O da senden razı olarak!”⁵⁵

Ayetlerde, kalp ve nefsin “İTMi’NâN/ اِطْمِنَانٌ” özelliğinden bahsedilmekte; nefsin üzüntü ve sıkıntıdan kurtularak sükûnete erdiğini, daralmadan sonra huzur bulduğu ifade edilmektedir.⁵⁶

⁵² Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 641.

⁵³ Taberî, *Taberî Tefsiri*, IV, s. 432.

⁵⁴ Râd, 13/28.

⁵⁵ Fecr, 89/27-28.

⁵⁶ Kurtubî, *El Câmiu li Ahkâmu’l-Kur’ân*, VII, s. 312.

Şüphe duygusunun gerekli durumlarda duyulduğunda kişiyi koruduğunu; ancak yerli yersiz ve paranoya seviyesinde kişiye rahatsızlık veren bir duruma dönüştüğünü ilgili başlıkta belirtmiştik. “İTMi’NâN/ اطمئنان” kavramı ile kastedilen kişiye rahatsızlık vererek kişinin sağlıklı kararlar vermesine engel teşkil edecek türdeki şüphenin giderilerek iç huzurun sağlanmasıdır.

1.2. Eski Ahit’te “LeBiSe/ לבש” Kökü

Tevrat, Eski Ahit'in ilk beş kitabına verilen isimdir. “Hz. Musa'nın Beş Kitabı” olarak da bilinir. Orijinal dili İbranice olan Tevrat, Allah tarafından Hz. Musa’ya gönderilen ve beş bölümden oluşan kutsal kitaptır. Yani Tevrat, Musevi Kutsal Kitabını oluşturan 39 kutsal metnin sadece ilk beşinden müteşekkildir.

Tevrat adlandırması, İbranice Torah sözcüğünün Arapça biçiminin Türkçe’ye uyarlanmasıdır. İbranice "öğretme, gösterme, yönlendirme, öğreti, yasa" anlamlarına gelmektedir.

Arap dilinde ve Kur’an’da “Lam / ل, B/ ب, ve Sîn/ س “ harfleriyle sembolize edilen “LeBiSe/ لباس” kökünün İbranice karşılığı “LeBiSe/ לבש”⁵⁷ şeklindedir.

“LeBiSe/ לבש” köküne Eski Ahit’te 3 farklı bölümün 5 ayetinde rastlamak mümkündür. Hezekiel bölümünde 3 farklı ayette geçen “LeBiSe/ לבש” kökü, Yaratılış ve Mezmurlar bölümlerinde de birer kez geçmektedir.

Tablo 8: Eski Ahit’te “LeBiSe/ לבש” Kökünün Geçtiği Ayetler ve Anlamları

	Bölüm	Ayetler	Ayet Metinleri	Ayet Mealleri	Anlamı
1	Hezekiel	10/2	וַיֹּאמֶר אֶל־הַאֲשִׁיפִי לְבַשׁ הַבְּדִים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל־בֵּינֹת לְגִלְגָּל אֶל־תַּחַת לְקַרְוֵב וּמִלֵּא חֲפָנֶיךָ גִּחְלִי־ אֵשׁ מִבֵּינֹת לְקַרְוֵבִים וְזָרַק עַל־הָעִיר וַיָּבֵא לְעֵינַי:	“Rab, keten giysili adama, "Keruvlar'ın altındaki tekerleklerin arasına gir. Avuçlarını Keruvlar'ın arasındaki ateş közleriyle doldurup kentün üzerine közleri saç" dedi. Adamın oraya girdiğini gördüm.”	Örtü-giysi
2	Yaratılış	2/24	עַל־כֵּן יַעֲזֹב־אִישׁ	“Bu nedenle adam	Beden

⁵⁷ “LeBiSe/ לבש” Kökünün Eski Ahit’teki kullanımlarını Danışmanım Doç. Dr. Ömer Müftüoğlu ile birlikte tespit edip inceledik. İbranice orijinal metinler ve karşılıkları konusunda da bana yardımcı oldu. Bu vesile ile bir defa daha kendisine teşekkürler ederim.

			אַת־אַבְרָם וְאַת־אַמְרָם וְדָבַק בְּאַשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד	<i>annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.”</i>	
3	Hezekiel	10/6	וַיְהִי בְצִוְתוֹ אֶת־ הָאִישׁ לְבַשׂ-הַבְּדִים לֵאמֹר קַח אֵשׁ מִבִּינֹת לְגִלְגָל מִבִּינֹת לְכְרוֹבִים וַיָּבֵא וַיַּעֲמֵד אֶצְלֵ הָאוֹפֶן:	<i>“Rab, keten giysili adama, "Keruvlar'dan ve tekerleklerin arasından ateş al" diye buyurunca, adam oraya girip bir tekerleğin yanında durdu.”</i>	(Keten) giysi
4	Hezekiel	10/7	וַיִּשְׁלַח הַכְּרוֹב אֶת־ יָדוֹ מִבִּינֹת לְכְרוֹבִים אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּינֹת הַכְּרוֹבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל־חֻפְּנָי לְבָשׁ הַבְּדִים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא:	<i>“Sonra Keruvlar'dan biri aralarındaki ateş elini uzattı, biraz ateş alıp keten giysili adamın avuçlarına koydu. Adam ateşi alıp oradan ayrıldı.”</i>	(Keten) giysi
5	Mezmurlar	93/1	יְהִי מְלִיךָ גִּיאֹת לְבָשׁ לְבָשׁ יְהִי עֵז הַתְּאֵזָר אַרְתִּי־תִפְּוֹן תִּבְלֵ בַל־ תִּמְוֹט:	<i>“Rab, egemenlik sürüyor, görkeme bürünmüş, Kudret giyinip kuşanmış. Dünya sağlam kurulmuş, sarsılmaz”</i>	Giyinip kuşanmış, bürünmüş

Tabloda görüldüğü üzere “LeBiSe/ לכש” kökü Tevrat’ta en çok giysi ve örtü anlamında kullanılmıştır. Bu anlamlara ek olarak Yaratılış bölümünde beden manasında da kullanıldığını görmekteyiz.

1.2.5. Yaratılış Bölümü 2/24

Kutsal Kitabın ilk bölümü olan Yaratılış kitabı, Tanrı’nın yaratıcılığını ifade etmekle söze başlamaktadır. Bunu izleyen bölümlerde ise evrenin ve insanın yaratılışı anlatılır. Âdem ve Havva’nın, Tanrı tarafından yasaklanan meyveyi yiyerek günaha düşmeleri, günahın bu şekilde dünyaya girmesini, insan soyunun günaha batarak Tanrı’dan uzaklaşmasından bahsedilir. Devamında Tanrı’nın insanlığı Nuh Tufanı aracılığıyla cezalandırması gündeme alınır. Tufandan sonra hayatta kalanların "dünyaya dağılım" emrini çiğneyerek Babil Kulesi’ni inşa etmeleri ve yeniden Tanrı’ya isyan etmelerinden söz edilir. Ve Tanrı orada onların dillerini karıştırır. İlerleyen zaman boyunca dünyaya dağılan uluslar, Tanrı’dan uzak ve habersiz olarak yaşarlar. Son olarak Hz. İbrahim ve onun soyundan gelen peygamberler olan Hz. İshak, Hz. Yakup’tan söz edilerek İsrail adının ortaya çıkması anlatılır. Tanrı’nın tek

bir adamdan oluşturduğu bu ulus aracılığıyla bütün dünyayı bereketlecek olduğundan yine bu bölümde bahsedilmektedir.⁵⁸

“LBS/ לכש” kökü, Yaratılış bölümünün 2/24. Ayetinde yer almaktadır:

לִבְנֵי יִצְחָק-אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׁר אֶחָד

“Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.”

“LBS/ לכש” kökünün beden anlamında kullanılmış olduğu tek kutsal metin bu bölümdedir. Ayetin öncesinde, Tanrı’nın Âdem’in uyuduğu sırada kaburga kemiklerinden bir tanesini alarak bu kemiği et ve deriyle kaplaması neticesinde kadının yaratılmasından bahsedilmektedir.⁵⁹

Burada “LBS/ לכש” köklü LaBaŞaD/ לְבָשָׁר kelimesinin kullanılmış olması ilk bakışta Arapça’daki karşılıkla örtüşmüyor gibi gözükse de aslında bir benzetme yapıldığı çok açıktır. Ayetin öncesinde geçen ifadelerle bakıldığında, kadın cinsinin erkekten alınan kaburga kemiği ile yaratıldığı görülmektedir. Ayete göre Tanrı, terzinin aynı kumaşa farklı kesim ve dikiş teknikleri uygulayarak birbirinden farklı tarzda elbiseler elde etmesi gibi, aynı kemikten farklı iki cinsiyeti yaratmıştır. Özü itibariyle ana malzemesi aynı olan bu iki türün birbirlerinden ayrılan yönleri de mevcuttur. Dilimizde kullanılan kumaş aynı olmak deyimi de bedensel ve davranışsal benzerliği olan kişiler için kullanılan bir ifadedir.

Erkekten alınan kaburga kemiğinin üstü etle örtülmüş ve kadın neslinin atası elde edilmiştir. Olayı bu açıdan da düşünmek mümkündür. Bu durumda LaBaŞaD/ לְבָשָׁר kelimesinin “beden” anlamına, ancak kemiğin üstü etle kaplanıp örtüldüğünde geldiği görülür. Dolayısıyla kök anlam (=örtü) muhafaza edilmiş ve yeni bir türev anlama (=beden) ulaşılmıştır.

⁵⁸ Adam, Bâki, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLI, s. 40-45.

⁵⁹ Yar 2/21 Rab Tanrı Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı.

Yar 2/22 Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi.

Yar 2/23 Âdem, “İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir” dedi, “Ona kadın denilecek, çünkü o adamdan alındı.”

1.2.6. Hezekiel Bölümü 10/2

Peygamber Hezekiel, İ.Ö. 586 yılında Yeruşalim'in düşüşünden önce ve sonra Babil'de sürgünde yaşayan birisidir. Sürgünde olanlar ile Yeruşalim halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Bu bölümde özet olarak altı temel başlığın olduğunu söyleyebiliriz:

- 1- Tanrı'nın Hezekiel'i peygamber seçmesi,
- 2- Tanrı'nın yargısı, gelecek felaket ve Yeruşalim'in düşüşüyle ilgili uyarılar,
- 3- İsrail halkına baskı yapan ve onları yanlış yola sürükleyen uluslara karşı Tanrı'nın uyarıları,
- 4- Yeruşalim'in düşüşünden sonra İsrail halkına teselli ve daha parlak bir gelecek için Tanrı'nın vaadi,
- 5- Gog'a karşı söylenen peygamberlik sözleri.
- 6- Yeni tapınak ve İsrail ulusunun eski gönencine kavuşması.

İçten bir imana sahip olan Hezekiel görümler aracılığıyla Tanrı'dan aldığı birçok vahyi halka iletmiştir. Hezekiel'in bunu yaparken birçok canlı simgesel hareketlere başvurduğu görülmektedir. Yüreğin değişmesinin önemini vurgulayan Hezekiel, herkesin işlediği günahın sorumlu olduğunu dile getirmiş; buna karşın ulusun eski gönencine kavuşacağına inanmıştır.⁶⁰

“LBS/ לכש” köklü LaBeŞ/ לְבָשׁ türevi, Hezekiel bölümünün 10/2. Ayetinde yer almaktadır:

אָמַר אֱלֹהֵי־אִישׁוֹ לְבָשׁ הַבָּדִים וְאָמַר בְּאֵזְרֵי־בִינֹתַי לְגַלְגַּל אֶל־תַּחַת לְכַרְוֵיב וּמִלֵּא תִפְגְּגֵיךָ גַּלְגַּל־אֵשׁ
מִבִּינֹתַי לְכַרְוֵיב וְזָק עַל־הָעִיר וַיָּבֵא לְעֵינַי

“*Rab, keten giysili adama, "Keruvlar'ın altındaki tekerleklerin arasına gir. Avuçlarını Keruvlar'ın arasındaki ateş közleriyle doldurup kentin üzerine közleri saç"dedi. Adamın oraya girdiğini gördüm.*”

Burada “keten” kumaş üzerinde durmak gerekmektedir. Doğal bir elyaf olan keten, keten bitkisinin saplarından üretilmektedir. İsmi, Arapça kökenli olan “KuTN/ قُطْن” bitkisinin nemli ve serin iklimlerde yetiştiği bilinmektedir. Keten bitkisinin elyaf haline gelebilmesi için tam olgunlaşmadan önce toplanılması, sapının güneşte

⁶⁰ Adam, Bâki, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLI, s. 40-45.

kurutulmasının ardından odunsu kısımları yumuşatmak için suya sokularak dövülmesi ve ayıklanan liflerin eğrilerek iplik haline getirilmesi gerekmektedir.⁶¹

Tarihte, kraliyet ailesi mensupları ve yüksek makamdakiler keten kıyafetleri tercih ederdi. İpeği andıran hafifliği ve dayanıklı olmasıyla keten, asırlardır kullanılagelmiş bir kumaş türüdür. İlk çağlarda dokumacılıkta, pamuktan sonra kullanılan hammaddenin keten olduğu bilinmektedir. Dokuma ise, iplik eğirmeyi öğrendikten sonra yapılan bir tekstil üretim tekniğidir. Zaman içerisinde medeniyetleri taşımaya başlayan insanlar, dokumanın Tanrı tarafından öğretildiğine inanarak dokuma işlemine bir kutsiyet atfetmektedirler. Örneğin Mısırlılara göre tanrı “İsis” dokumacılığı öğreten kişidir. Hatta inanışa göre kardeşinin ve eşi Osiris’in bedenini sarmak için keteni bizzat kendisi bulmuştur. Asurlulara göre ise kraliçeleri “Semiramis” dokumayı öğretmiştir. Yunanlılar dokumanın kâşifi olarak akılcı tanrıları “Minerva’yı” görmektedirler. Yunan efsanesine göre genç terzi Arakhne öylesine ince ve saydam bir kumaş yapmayı başarmıştır ki, ünlü terzi Athena'nın şimşeklerini üzerine çekmiş ve sonunda kıskanç Athena rakibi Arakhne'yi bir örümceğe dönüştürmüştür.⁶²

Görüldüğü üzere insanlar için oldukça önemli bir buluş olan dokumacılık, birçok medeniyet tarafından kâşifi olma iddialarının ortaya atıldığı bir husus olmuştur. Ancak tarihçiler iplik eğirmenin yirmi beş bin yıl önce başladığını kabul ederler. Beş bin yıl önce eski Mısırlılarda ileri bir dokumacılığın olduğu, aynı çağda Babillilerin yün ve keten dokumaları ise mükemmel bir düzeyde olduğu bilinmektedir. Eski Mısır'da ekilen keten ile bugün ziraatı yapılan keten arasında benzerliğin olduğu da söylenceler arasındadır. Mısırlılar keteni çok çeşitli kalitede dokuyarak üretmişlerdir. Çok kaba ve kalın olanları yelken bezi, çok ince dokunmuş ve ağartılmış olanları ise giyimlerinde ve kefen bezi olarak kullanmışlardır. Sarı ve kırmızı olarak da renklendirildiği bilinmektedir ancak Tanrının ve temizliğin sembolü olduğu gerekçesi ile beyaz rengin daha çok tercih edilmiştir.⁶³

Ketenin hikâyesinin böyle olağanüstü ve ilahi kaynaklara dayandırılmasının sebebi, onun çok eski ve soylu kişiler tarafından tercih ediliyor olmasından kaynaklanır. Tapınaklara girmesine izin verilen tek kumaşın keten olduğu

⁶¹ Şeber, Bahattin, *Kumaş Yapı Bilgisi*, Birsen Yayınları, İstanbul, 2003, s. 57.

⁶² Fazlıoğlu, İsmail, *Eskiçağda Dokuma*, Ege Yayınları, İstanbul, 2001, s. 65.

⁶³ Fazlıoğlu, İsmail, *Eskiçağda Dokuma*, s. 34.

bilinmektedir. Firavunlardan mumyalara kadar tüm Mısır medeniyeti keten giymeye önem vermişlerdir. İlerleyen süreçte Romalılar, Fransızlar ve Kuzey Avrupa’da da kullanılan keten kumaşın derideki yaraları tedavi edici özelliğinin bulunmasıyla daha da yaygınlaşmıştır. 18. Yüzyılda dokuma tezgâhlarının icat edilmesiyle üretimi ve tüketimi daha da hızlanmıştır. Bu hız, 1940’lı yılların başında üretimi daha kolay ve fiyat olarak daha makul bir kumaş olan viskoz ve polyesterin üretilmeye başlanmasıyla biraz yavaşlarsa da bu durum çok uzun sürmemiştir.⁶⁴

Aktarılan bilgiler ışığında keten kumaşın sıradan bir kumaş olmadığı açıkça görülmektedir. Bilindiği üzere kişinin kıyafetlerinde kullanılan kumaşın kalitesi, dikimi, temizliği hatta rengi bile kişinin karakteri, tarzı ve maddi durumu açısından pek çok ipucu vermektedir. Geçmişte zenginliğin, soyluluğun, makam ve mevki sahibi olmanın göstergelerinden sayılan keten kumaş, günümüzde de kullanılmakta ve popülerliğini kaybetmemektedir. Bağlama bakıldığında ayette bahsedilen keten giysili adamın, Tanrı’nın Yeruşalim’e azabını gönderdiği kişi olduğu görülmektedir. O dönemde gücün, krallığın ve soyluluğun simgesi olarak görülen keten kumaş, Tanrı tarafından azap ve ceza için görevlendirilen kişiyi tanıtırken kullanılmasıyla bir anlamda Tanrı’nın da gücü ifade edilmiş olmaktadır.

Açıklamalardan da anlaşıldığı üzere “keten giysili adam” tamlamasıyla “LiBâS/ لباس” kelimesi giysi anlamında kullanılmış; kök anlamının dışına çıkılmamıştır.

1.2.7. Hezekiel Bölümü 10/6-10/7

“LBS/ לכש” kökü, Hezekiel bölümünün 10/6. ve 10/7. ayetlerinde yer almaktadır:

יְהִי בְצוֹתוֹ אֶת־הָאֵשׁ לְבָשׁ־הַבְּדִים לְאֹמֶר קַח אֵשׁ מִבִּינֹת לְגֹלְגֹל מִבִּינֹת לְכְרוֹבִים וַיְבֹא וַיַּעֲמֵד
אֶצֶּל הָאוֹפֶן:

“Rab, keten giysili adama, "Keruvlar'dan ve tekerleklerin arasından ateş al" diye buyurunca, adam oraya girip bir tekerleğin yanında durdu.”

יִשָּׁלַח הַכְּרוֹבִים אֶת־יָדוֹ מִבִּינֹת לְכְרוֹבִים אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינֹת הַכְּרוֹבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל־הַכְּנִי לְבָשׁ
הַבְּדִים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא

⁶⁴ Şeber, Bahattin, *Kumaş Yapı Bilgisi*, s. 76.

“Sonra Keruvlar'dan biri aralarındaki ateşe elini uzattı, biraz ateş alıp keten giysili adamın avuçlarına koydu. Adam ateşi alıp oradan ayrıldı.”

“LeBaŞ/ לְבַשׁ” türevi aynı bölüm içerisinde ard arda üç ayette de Tanrı'nın Yeruşalim'e azap göndermesi için görevlendirilen kişiyi tanımlamak için kullanılmıştır.

1.2.8. Mezmurlar Bölümü 93/1

Mezmurlar (Zebur) en genel tabirle ilahi ve dua kitabıdır. Uzun bir süre zarfında, farklı yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Yahudilerin bu dua ve ilahileri kendi tapınmalarında kullandıkları bilinmektedir. Övgü ve tapınma ilahileri, ağıtlar; yardım, korunma ve kurtuluş için edilen dualar; bağışlanmak için yalvarışlar; Tanrı'nın kutsamasına karşı şükran ilahileri; düşmanın cezalandırılması için dilekler gibi farklı bölümlere ayrılan duaların kişi ve ulus adına edildiği bilinmektedir. Bu yüzdendir ki, bazıları kişinin en derin duygularını yansıtırken, bazıları da Tanrı halkının duygu ve gereksinimlerini dile getirmektedir. İbrani şiirinin en belirgin özelliği paralelizmdir. Paralelizm birinci dizedeki konuyu ikinci ya da üçüncü dizelerde de farklı biçimlerde tekrarlamaktır. İkinci ve üçüncü dizeler aynı konuyu karşıt biçimde geliştirir, tasvir eder ya da doruğa ulaştırır. 9+10, 34, 37, 111, 112, 119 ve 145. mezmurlar akrostiş biçimde yazılmıştır, yani ayetler sırasıyla İbrani alfabesinin harfleriyle başlar.⁶⁵

“LBS/ לכש” köklü türevin geçtiği bir diğer ayet, Mezmurlar bölümünün 93/1. Ayetidir:

הַנְּהַ מֶלֶךְ אֱלֹהִים לְבַשׁ לְבַשׁ יְהוָה עַד הַתְּאֵר אֶת־תְּכוּן תְּכָל בְּלִתְמוֹט

“Rab, egemenlik sürüyor, görkeme bürünmüş,

Kudret giyinip kuşanmış. Dünya sağlam kurulmuş, sarsılmaz.”

Hezekiel bölümündeki ayetlerde gerçek anlamında kullanılarak giysiyi ifade eden “LaBeŞ/ לְבַשׁ” türevi Mezmurlar bölümünde mecazi bir anlama kavuşarak Tanrı'nın kudreti giymesi, kuşanması anlamında kullanılmaktadır.

Bilindiği üzere giysiler değiştirilmekte ve zaman içerisinde eskiyerek kullanılamaz hale gelmektedirler. Kişiler genellikle istirahat sürelerinde rahat giysiler

⁶⁵ Adam, Bâki, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLI, s. 40-45.

tercih ederken; resmî bir davete veya işe giderken kıyafetlerini değiştirerek gittikleri yerlere uygun giyinmeye çalışırlar. Ayette Tanrı'nın kudreti giyinip kuşanması, cesaret ve kudretin Yahudi tanrısının aslî bir ögesi olmayıp, yalnızca gerektiğinde giymiş olduğu ilave bir durumdur.

İKİNCİ BÖLÜM: “LeBiSe/لبس” KÖKLÜ TÜREVLERİN KUR’AN’DA GEÇTİĞİ AYETLER VE BU AYETLERİN KONULARI

Bu başlık altında “LeBiSe/لبس” köklü kelimelerin geçtiği 13 sûredeki toplam 19 ayetin incelenmesi yapılacaktır. Söz konusu ayetler birer birer ele alınacak, öncesi ve sonrası ile birlikte düşünülüp ilk ve son dönem müfessirlerince yapılmış açıklamalara yer verilecektir. Ayetler, günümüz Türkçe Kur’an meallerindeki anlamlandırmalarıyla birlikte ele alınarak tercümesi ile sunulacaktır.

“LeBiSe/لبس” köklü kelimelerin geçtiği 13 sûredeki toplam 19 ayet önce anlamlarına göre tasnife tâbi tutulacak; ardından ayetlerin nüzul sırasına göre ayrı başlıklar altında incelenecektir. Söz konusu ayetlerin nüzul sırası sıralaması Suyûti’nin *el-İtkân*’ı esas alınarak yapılmıştır. Bu tasnife göre “LeBiSe/لبس” kökünün en çok delalet ettiği anlam olan elbise manasından başlayarak ayetleri sırasıyla inceleyelim.

2.1. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevelerin “Elbise” Anlamında Kullanıldığı Ayetler

2.1.1. A’râf Sûresi 26-27

“LeBiSe/لبس” köklü iki türeve A’râf sûresinin peşpeşe gelen 26 ve 27. ayetlerinde rastlamaktayız:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَكَّرُونَ

“Ey Âdemoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek **giysi**, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva **elbisesi**, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindedir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar.”

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوَاتِهِمَا إِنَّهُ يَرِيكُمْ
هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için **elbiselerini** soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların yoldaşları yaptık.”

İkiyüzaltı ayetten oluşan A'râf sûresinin yüz altmış üçten yüz yetmiş kadar olan ayetleri Medine'de, diğerleri Mekke'de nazil olmuştur. Sûrenin ana konusu, İslam dinine çağrıdır. Çünkü sûrenin nazil olduğu dönem Peygamberimizin Mekkelilere yaptığı uzun süren nasihatleri neticesinde, onlar üzerinde bir etkinin görülmediği hicretin gerçekleşmek üzere olduğu döneme rastlar. Müşrikler inkârlarında inat etmeleri sonucunda Peygamberimize sadece Mekkelilerle değil başka bölgelere de yönelmesi emrolunmuştu. Sûrede Hz. Muhammed'den önce gönderilmiş olan peygamberlerine karşı takındıkları yanlış tavırlarının sonuçları sert bir dille anlatılmıştır. Hitabın sonuç bölümü Ehl-i Kitab'a yöneltilmektedir. Yahudilerin münafıkça davranışlarının sonuçlarına yer verilerek bir anlamda uyarılmışlardır. Sûrenin sonunda, Hz. Peygambere ve ona uyanlara, İslam'ın tebliğ vazifesini yapabilmeleri için, bazı önerilere rastlanır. En önemlisi; muhaliflerin tahriklerine karşılık verme konusunda, kendilerini tutma ve sabretme hususuydu. Ayrıca, hislerin etkisiyle, hedeflerine zarar verecek herhangi bir yanlış adımın atılmaması tavsiye edilmektedir.⁶⁶

“LiBâS/ لبس” kavramı söz konusu iki ayette üç defa geçmektedir. 26. Ayette üç türlü elbiseden söz edilmiştir:

1. Sadece örtünme ihtiyacını karşılayacak olan basit ve sade elbise
2. Örtünmenin yanında ziynet maksadı da taşıyan kaliteli, temiz ve düzgün elbise
3. Takvâ elbisesi

Birinci ve ikinci gruptaki elbise kelimesi “*ilki içe giyilen elbisedir, ikincisi de dışa giyilen elbisedir*” şeklinde yorumlanmıştır.⁶⁷

Örtünmek fitrî bir ihtiyaçtır. Utanma duygusu ile yakından ilişkisi olan bu fitrî ihtiyaç insana özgüdür. Diğer yaratılanları kapsamamaktadır.

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın, cennette başka insanlar olmamasına rağmen birbirlerinden hayâ ederek vücutlarını örtmeye çalışmaları, örtünmenin, insanoğlunun fitratında bulunan en köklü ihtiyaçlarından biri olduğunu gösterir.

⁶⁶ Ebu'l Âlâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l- Kur'an*, C. II, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 25.

⁶⁷ Küçük, Ali, *Besâiru'l-Kur'an*, (çevirimiçi), <https://www.selsebilmedya.com/besairul-kurankuran-tefsiri-ali-kucuk>, s. 2024-2025-2026.

Ancak örtünmenin yanında şık olma kaygısı güdülerek kaliteli, temiz ve düzgün giyinmek bir medeniyet göstergesidir.

Cahiliye döneminde Araplarda görülen giyim şeklinin yalnızca örtünme maksadını karşılayacak türden bir örtünme olduğu söylenebilir. Giysilerde bugün sıradan olan detaylardan mesela yaka, pens atma, kol kısmının dikilmesi gibi dikiş teknikleri medeniyetin bir seviye kazanması sonucu oluşan şeylerdir. Cahiliye dönemindeki giyim tarzı bunları kapsamayan basit ve sade türdendi. Örtünmenin daha önceki dönemlerde sadece vücutta yer alan bir hastalığı, kusuru kapatmak amacıyla yapılması gereken bir durummuş gibi algılanmakta olduğunu Hz. Musa'nın nehirden yıkanırken diğer insanlar gibi üzerindeki giysilerini tamamen çıkartmamasını, halk tarafından cüzzamlı olduğunun düşünülmesine yol açmış olmasından anlamaktayız.

1925 yılında Fransa'da ünlü modacı Coco Chanel'in beyaz tenliliğin hastalık belirtisi olduğunu ifade etmesiyle birlikte bilhassa kadınlar beyaz tenli kalmaktan çekinmeye başlamış ve bu sayede Chanel, bronzlaşma modasının öncüsü olmuştur. Konuyla ilgili olarak Fransız cildiye hekimi Aron Brunetiere, bunun tıbbi hiçbir dayanağının olmadığını aksine çıplak olarak bedeninin güneşe maruz kalmasının cilt kanseri ve cildi erken yaşlandırma gibi olumsuz birçok faktöre yol açtığını belirtmiştir. Yapılan araştırmalara göre gerçekten de sağlıklı olmak için güneşte soyunma değil; giyinme tavsiye edilmektedir. Özellikle Arabistan gibi sıcak memleketlerdeki insanların daha çok giyinmesi gerekmektedir. Çünkü çölde yapılan deneyler, ince elbiselerin suyun buharlaşmasını önleyerek sıcaklık kaybını azalttığını, buna karşın dışarıdan alınan ısıyı da tam çıplaklığa kıyasla yüzde 55'e kadar düşürdüğünü göstermiştir.⁶⁸ Özetle "LiBâS/ لباس" yalnızca soğuktan değil sıcakta koruyan bir özelliكتedir.

"LiBâS/ لباس" kavramının ilahi hitaba konu edildiği sürece bakmak açısından bu dönemde kadının toplumdaki yerine ve giyimine bakmak yerinde olacaktır.

Cahiliye Arap toplumunda erkek-kadın ilişkileri belli ölçü ve kuralların geçerli olduğu bir durumdaydı. Özellikle aile içi ilişkilerde Arap erkekleriyle, kadınları arasında bir erkeğin yabancı birisinin evinde örtüsüz kadınların yanında bulunması hoş karşılanmamıştır. Kadın-erkek ilişkilerinde iffete bir haleb

⁶⁸ Sefa Saygılı, *Evlilikte Mutluluk Sanatı*, Elit Yayınları, İstanbul, 2002, s. 160.

getirilmemek şartıyla yabancı veya yakın ayrımı yapılmadan, asil kadın ve erkeklerin beraber oturmaları sıradan ve olağan olmayan örfler olarak kabul görürdü.⁶⁹

Toplumda varlıklı hür kadınlar sosyal hayatta söz sahibi olsalar da, cahiliye anlayışında kadın kimliği tanınmıyordu. Cahiliye algısında kadın, erkekleri kandıran ve baştan çıkarıcı potansiyel bir kötülük odağı olarak görülüyordu. Ayrıca kadına akıl ve hüküm verme gibi konularda erkekte daha aşağı bir konum biçilmekteydi. Kılık ve kıyafetin şeklini ve biçimini belirlemede yaşanan ülke ve bölgenin iklim şartları etkili olduğu gibi, toplumların inanç, örf ve gelenekleri de etkilidir. Cahiliye döneminde kadının giysileri hakkında bilinen bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu giysilerin başında, örtmek anlamına gelen ve akli örttüğü için şaraba da verilen bir isim olan başörtüsü manasındaki “HaMR/ خمر” gelimesi gelmektedir. Cahiliye Arap toplumunda kâhinler/medyumlar kehanette buldukları sırada başlarını bir örtü ile örttükleri için kendilerine zu'l-hımar (örtü sahibi) denilirdi.⁷⁰

Cahiliye döneminde başları örtülü kadınların varlığı bilinmektedir. Kur'an'da, inanan kadınların cahiliye kadınları gibi açılıp saçılmaması uyarısında bulunan ayette geçen “TeBeRRuC/ تَبْرَجُ”⁷¹ kavramının yorumundan da cahiliye kadınlarının başörtüsü kullandığı anlaşılmaktadır. Erken dönem müfessirlerinden Mukatil'e göre teberruc, kadının örtüyü başına alıp bağlamadan onu bırakması, gerdanlık, küpe gibi takıların olduğu yerlerini yani boyun ve boğazını açık bulundurması anlamına gelmektedir. Demek ki cahiliye kadınları da başörtüsü kullanıyordu. Fakat onlar bu örtüyü, kimi zaman enselerine bağlar, bazen arkalarına bırakır, yakaları önden açılır, ziynetleri (süs eşyaları ve yerleri) görünürdü. Cahiliye algısında kadının saçı çok değerli, övünülecek bir nesne olarak görüldüğü için özenle korunması gerektiği düşüncesi yaygındı. Bu sebeple kadınlar saç bakım ve temizliğine son derecede özen göstererek dikkat eder, onu güzelce tarar, eşinin veya başka bir yakınının ölümü gibi bir sorun yaşamadığı sürece de saçlarını asla kesmezdi. Cahiliye örf ve geleneklerine göre kadın, kocası veya çok değerli bir yakını yaşamını yitirdiğinde üzüntüsünü belirtmek ve fedakârlığını göstermek adına saçlarını uhika adı verilen kuaförlere tamamen traş ettirerek başlarına kül veya toprak benzeri bazı şeyleri dökerlerdi.⁷² Cahiliye şairlerinden Ransa şiirinde bu durumu eleştirerek şöyle der:

⁶⁹ Ramazan Altıntaş, Cahiliye Arap Toplumunda Kadın, *Diyanet İlmî Dergi*, 2001, C. XXXVII, s. 1.

⁷⁰ Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîd El-Eslemî El Vâkîdî, *el-Megâzî*, Beyrut, 2013, s. 817.

⁷¹ Ahzâb, 33/33.

⁷² Ramazan Altıntaş, *Cahiliye Arap Toplumunda Kadın*, s.37.

*“Ben iki nalinden ve başı tıraş etmekten,
Sabretmeyi daha hayırlı gördüm.”*

Cahiliyede gereksiz yere kadının başını tıraş ettirmesi felakete davetiye çıkartan bir uğursuzluk alameti olarak görülmekteydi. Cahiliye döneminde örtülü kadınlar olduğu gibi örtüsüz kadınların da olduğu bilinmektedir. Cahiliye döneminde yaygın olan kıyafetlerden birisi de entari anlamına gelen “DİR/ الدَّر ” kelimesidir. Bu kelime vücudu soğuk ve sıcaktan koruyan ipek, pamuk veya yünden yapılmış kıyafetler için kullanılmaktadır. Cahiliye şairlerinden İmrü'l-Kays'ın şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla “DİR/ الدَّر ” daha çok yaşlı kadınların giydiği bir çeşit gömlek ve feracedir. Yine İmrü'l- Kays'ın sevgilisini tasvir ettiği bir şiirinde onun giyim olarak entariyi seçtiğini anlıyoruz:

*“Bu sevgili bugün, yaşını almış kadınların giydikleri “DİR/ الدَّر ” ile
Küçük kızların giydikleri micvel arasında salınmakta .”⁷³*

Cahiliye döneminde kadınların giydiği belden aşağıyı örten günümüzde eteğe benzeyen bir başka giysi de izardır.⁷⁴ Yine İmrü'l- Kays'ın: “*Devar adlı put çevresinde genç kızların siyah ve uzun etekleriyle döndüklerini*” söylediği bir şiirinden⁷⁵ anlaşıldığına göre cahiliye döneminde değişik kadın giysilerinin varlığı bilinmektedir.

İslam dininin gelmesiyle örtünmek gelenekten ve örften çıkarak ibadete dönüşmüştür. İslam'da tesettürün farz olduğu açıkça bilinmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah:

“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir”⁷⁶ buyurmuştur.

⁷³ İmrü'l-Kays, *Yedi Askı Muallakat-ı Seb'a*, çev. Şerafettin Yaltkaya, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2018, s. 27.

⁷⁴ Ramazan Altıntaş, *Cahiliye Arap Toplumunda Kadın*, s. 38.

⁷⁵ İmrü'l-Kays, *Muallakat/Yedi Askı*, s.34; krş. İbn Kelbi, *Putlar Kitabı (Kitiibu'l-Asım)*, çev. (Beyza Düşüngen), Ankara, 1969, s. 38.

⁷⁶ Ahzâb, 33/59.

Ayette örtünmeyi ifade eden “CeLâBîB/ جلابيب” kelimesi, “CiLBâB/ جلباب” kelimesinin çoğul halidir. Sözlükte; geniş elbise, gömlek ve başörtüsü gibi manalara gelmektedir. Cilbab, esasında vücut hatlarını belli etmeyen örtüdür.⁷⁷

Tesettürle ilgili ayetleri çoğaltmak mümkündür. Hepsi ile ilgili çıkan ortak sonuçlar değerlendirilecek olursa bu emrin dinimizde kadına verilmiş olan değerini önemli bir göstergesi olduğu çok açıktır. Kadın, yabancı bakışların olumsuz etkilerinden ancak tesettür ile korunabilir.

Başka bir ayette şöyle buyrulur: “Mümin kadınlara da söyle: gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine(kadar) örtsünler...”⁷⁸

Kadın, örtünerek kendi şahsiyetini muhafaza etmiş olmaktadır. Bu muhafazayı ihlal veya ihmal ettiğinde karşı cinsin nefsanî isteklerini tahrik eden bir şehvet vasıtasına dönüşmesi kaçınılmazdır.

İslam dininde kadının câzibesini, tesettür emri ile yalnız kocasına tahsis edilmiştir. Çünkü kadın ve erkek arasında neslin devamı için birbirlerine karşı değişmez bir fitri temayül mevcuttur. Tesettür emrine uyulmadığı takdirde bu meyil, insanı, ilâhî hudutları çiğnemek gibi felaketlere sürükler. Bu ise toplumda ahlâkî çöküntüye sebep olur.

Sırf örtünme amaçlı elbise yanında ziynet amacı ve değeri taşıyan elbisenin de Allah'ın lütfu ve nimeti olarak anılmıştır.

Ayette ifade edilen takva elbisesi bahsine geçmeden önce, bilhassa kadınların Osmanlı dönemindeki kıyafet tercihlerine bakmak gerekmektedir. Asr-ı saadetten sonra belki de İslam medeniyetinin en güzel şekilde yaşandığı dönem olarak sayılabilecek Osmanlı dönemi, kadınların tesettüre riayet ettikleri; gerekli hallerde de bu konuda bizzat padişah tarafından ikaz edildikleri⁷⁹ bir dönemdir.

Bilindiği gibi dünyanın farklı bölgelerindeki insanların yaşadıkları çevre, onların giyimlerini belirleyen en temel faktör olmuş ve bu faktörün etkisiyle de her topluma ait, ya vücutlarının tamamını örttükleri veya en azından belli bölgelerini

⁷⁷ Âsım Efendi, *El-Okyanûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhîd*, çev. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, C. I, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 321.

⁷⁸ Nûr, 24/3.

⁷⁹ Bkz. Ek-1, Ek-2, Ek-3, Ek-4.

kapattıkları bir giyim kültürü ortaya çıkmıştır. Bu kültürlerde örtünmenin en asgari ölçüsü “edep yerlerini gizlemek anlayışı” olmuştur. Ancak insanlar, bu asgari örtünme zorunluluğuna artı anlamlar katarak giyinmeyi kendi zevkleri doğrultusunda bir kültüre ve akabinde medeniyete dönüştürmeyi başarmışlardır.

Osmanlı toplumunda kıyafet tercihlerinde öncelikli hâkim unsur İslam dininin helal ve haramları olmuştur. Din faktörünün yanı sıra toplumsal statüler de insanların giyim kuşamlarını etkilemiştir. Kişilerin toplumsal statülerini ve kimliklerini açıkça göstermek üzere devletin koymuş olduğu kıyafet kurallarıdır. Osmanlı’da resmi görevliler ve sivil kişilerin gündelik hayatlarında giydikleri kılık kıyafetler; şekil, renk ve model olarak Müslüman-gayrimüslim, yöneten-yönetilen, kadın ve erkek gibi ayrımlar dikkate alınarak belli kural ve uygulamalara tabi olmuştur. Bu kurallara göre -mesela- Kalemîye, İlmiye veya Askeriye sınıfından olan görevlilerin her birine ait birbirinden farklı ve onların görevlerini, mevkilerini tanıtıcı kıyafetleri bulunmaktadır. Esnaf tabakasını da buna eklemek mümkündür. Sivil halkta da durum aynı olup; Müslüman olanlar ve olmayanlar devletçe belirlenen ve onları tanımaya yarayacak farklı kıyafetler giyerlerdi. Osmanlı toplumundaki kadınlar, sınırlayıcı ve belirleyici bu iki faktöre aykırı olmamak şartıyla kıyafetlerine kendi zevk, zekâ ve kabiliyetlerini üçüncü bir faktör olarak katmayı başarmışlar ve Osmanlı kadın giyim-kuşam kültürünü meydana çıkarmışlardır. Bunun tabii bir sonucu olarak da ekonomik gücün de artmasıyla zaman içerisinde, kentlerde ve de varlıklı köylerde ortak modalar oluşmuştur. Yine dışarıya çıkan kadınların dikkat ettikleri bir diğer husus ise İslam dininin gerekliliklerinden olan başörtüsüdür. O dönemde başörtüsü saçı saran ve teri emen arakiye ve başı tamamen örten eşarptan müteşekkildi. Dış kıyafet olarak sadelikten yana olan Osmanlı kadınlarının ev giysilerinin dışarıdakinin aksine renkli, süslü kumaşlardan ve vücudu saran kesimlerde olduğu bilinmektedir. Giyim kuşam anlamında kendi özgü medeniyetini oluşturmayı başaran Osmanlı kadınlarının takılara da düşkün oldukları bilinmektedir.⁸⁰

Ayetin devamında yer alan takva elbisesi tefsirlerde “vücudu koruyan elbise; zırh, miğfer vb. savaş giysileri, mecazi olarak salih amel; iffet; iyi huy; tevhid” gibi değişik şekillerde açıklanmıştır. Ayette takvanın “hayâ” ile ilişkisine işaret edilmekte; ayrıca dolaylı bir üslûpla takva, günah duygularını örtüp kapatan,

⁸⁰ Abdülmecit Mutaf, İnanç-Statü-Tarz Üçleminde Osmanlı Kadınlarının Giyim-Kuşam Kültürü ve Sosyal Hayattaki Fonksiyonelliği, C.I, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Aralık, s. 291, 292, 293, 294.

dizginleyen ve böylece günah işlemeyi önleyen bir koruyucu, ruhu bezeyen bir erdem şeklinde takdim edilmektedir. Yani elbise bedeni kapattığı, koruduğu ve süslediği gibi takva da hem ruhumuzun kötü duygularını örter hem de ruhumuzu süsler. Böyle olunca takva sahibi kişinin kaba, haşin, haksız, isyankâr, şehvet düşkün, açgözlü, edepsiz, hayâsız olması düşünülemez.⁸¹

Takva elbisesi tefsirlerde vücudu koruyan elbise ile beraber salih amel; hayâ, iffet, güzel huy, ruhumuzu ve aklımızı koruyan tevhid-i hakikî gibi değişik şekillerde açıklanmıştır.⁸² Kâsım b. Mâlik'in Avf b. Mâ'bed el-Cuhenî'den rivayet ettiğine göre, takva elbisesi; utanma duygusudur.⁸³

İbn Abbas ise takva elbisesinin salih amel olduğunu ifade etmiştir. Yine İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, takva elbisesi, yüzde görünen (yüze yansıyan) güzel görünüş anlamına da gelmektedir.⁸⁴ Yüce Allah'ın öğretip kendisiyle hidayete ulaştırdığı şey anlamına geldiği de söylenmiştir.⁸⁵

“Takva elbisesi” giyimiyle Yüce Allah'a karşı tevazu arz olunan ve onlarla Allah'a ibadet olunan yün ve kaba giyecekler, başkalarından hayırlıdır”, diye de açıklanmıştır.⁸⁶

Zeyd b. Ali ve Kurtubî gibi isimlerin aralarında bulunduğu müfessirlerin bazıları da takva elbisesini zırh, miğfer, bilekler ve bacaklar olarak yorumlamışlardır. Çünkü savaşta korunmak ancak bunlarla mümkündür. Urve b. ez-Zübeyr: “Takva elbisesi”; *Allah'a karşı duyulan haşyettir*” demiştir. Bir diğer açıklamaya göre; *“Takva elbisesi, Allah'ın emir ve yasakları hususunda Allah'a karşı takvalı olma duygusunu hissetmektir.”*⁸⁷

Takva elbisesi bütün itikadî, ilmî, amelî ve ahlâki erdemleri içine alan en kapsamlı fazilettir. Böylece takva elbisesi insanın giyeceği en değerli ve kıymetli elbisedir. Takva hakkındaki ayetlerin bir bütünlük içerisinde incelenmesi halinde açıkça görüleceği üzere, Kur'an-ı Kerim'in büyük önem verdiği bu kavram, başlıca şu iki temel anlamı içermektedir:

⁸¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Tefsiri*, C. II, Ankara, 2014, s. 513-514.

⁸² Fahreddin Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, C. XIV, Darü'l-Fiker Yayınları, Beyrut, 1981, s. 52.

⁸³ Ebu Abdullah Muhammed b. Ebî Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. IX, s. 181.

⁸⁴ İbn Abbas, *Tefsir-u İbn-i Abbâs*, s. 417-418.

⁸⁵ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IX, s. 181.

⁸⁶ Şankitî, *Advâu'l-Beyân Fi İzahî'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, II, s. 205.

⁸⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IX, s. 183.

1) Takva, itikadî konularda yanlış ve batıl inançlara kapılmaktan, ahlaki ve ameli konularda ruhu kirleten kötü duygulardan, fena huylardan; eksik, kusurlu, zararlı ve haksız davranışlardan, İslam dininde esasları belirlenmiş olan hayat tarzına uymayan bir yaşayıştan sakınmak, uzak durmaktır.

2) Takva, bütün faaliyetlerde, ödevlerin yerine getirilmesinde, her türlü kötülüklerin terkedilmesinde öncelikle Allah'tan ittika etmektir; yani Allah korkusunu, O'na karşı saygılı olmayı ön plana çıkararak bu saygıyı, davranışların ve hayatın temeli yapmaktır. Takva bütün bu erdemleri kapsayan en geniş kapsamlı fazilettir. Bu sebeple maddi elbisenin vücudu koruması ve ziynetlendirmesi gibi ayetteki deyişle takva elbisesi de ruhumuzu fenalıkların bütün çeşitlerinden koruyup örten ve faziletlerin bütün çeşitleriyle bezeyip süsleyen bir elbisedir. Rivayete göre, cahiliye Araplarından bir takımları, bedevîler Kâbe'yi çıplak oldukları halde tavaf ederler ve “*içinde Allah'a isyan ettiğimiz giysilerimizle tavaf etmeyiz*” derlerdi. Çoğunlukla erkekler gündüz, kadınlar gece tavaf ederler, kadınların gündüz tavaf ettikleri de olurdu. Kadın bütün göğüslerini ve göğüslerindekiyi açar ve hatta büsbütün çırılçıplak olur, ancak cinsel organına şarap üstüne sinek konmuş gibi hafif, seyrek bir paçavra kor, “*tavaf ederken beni kim ayıplar*”, der ve: “*Bugün bunun bir kısmı veya hepsi açılır, açılanını da helal etmem.*” beytini söylerdi. İşte bu ayetler bu sebeple nazil olmuştur.⁸⁸

“LiBâS/ لبس” kavramının birbirini takip eden söz konusu iki ayetteki kullanımlarını inceledik. Şimdi de kavramın elbise anlamında kullanıldığı diğer bir ayet olan Duhân sûresi 53. ayete bakalım.

2.1.2. Duhân Sûresi 53. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü bir diğer türeve Duhân sûresi 53. Ayette rastlamaktayız:

يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ

“*İnce ipekten ve parlak atlastan **elbiseler** giyinerek karşılıklı otururlar.*”

Mekke'de inen Duhân sûresi 59 ayetten oluşmaktadır. Adımı, onuncu ayette geçen ve duman manasına gelen "dûhan" kelimesinden almıştır.⁸⁹

⁸⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, s. 2145.

⁸⁹ İbn Ömer Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavi'l fi vücû't-Te'vil*, C. V, Daru'l-Mârifetü'l-Beyrut, 2009, s. 264.

Bu sûrede diğerk Mekkî sûreler gibi, tevhid inancı üzerinde ağırlıklı bir şekilde durulduğı görölmektedir. Allah'a iman eden ve salih amel işleyen mü'minlere mükafaatlar, inkârcılara ise azap ve cezalar verileceğini haber vermektedir. Sûrenin devamında Allah, Peygamberimize göğün insanları çepeçevre saran apaçık bir duman çıkaracağı günü beklemesini emretmektedir. Sûre ismini bu ayette geçen ve duman anlamına gelen Duhân kelimesinden almaktadır. Öldükten sonra, dirilmeyi inkâr eden kâfirler kınanmıştır ve "*Sözünüzde samimi iseniz, atalarımızı getirin*" diyen şaşkınlara, kendileri gibi daha önce suç işleyen kavimlerin helak edildiğı haber verilmiştir. Âhîret gününde, cehennemliklere "*azâbı tadın*" denileceğı, takva sahiplerinin ise bu cennetlerde pınar başlarında olacakları ve orada ipek elbiseler içinde her türlü nimetlerden istifade edecekleri haber verilmektedir.⁹⁰

Beydâvi, ayette geçen SuNDuS/ سُنْدُس kelimesinin ince ipek; İSTeBRaK/ اسْتَبْرَق kelimesinin ise ipeğın kalını olduğunu ifade etmiştir.⁹¹

Atlas, ipek çeşitlerinin en değerlisidir. İsmail Hakkı Bursevi, tefsirinde ipeğın iki çeşit olduğunu bildirmektedir. Bir çeşidi, ipek ne kadar ince olursa o kadar iyi ve güzel olur. Ayette geçen SuNDuS/ سُنْدُس kelimesi ince ipeğı ifade etmektedir. Diğerk çeşidi ise; ne kadar ağır ve çok olursa o kadar kaliteli ve güzel olur. Bu da İSTeBRaK/ اسْتَبْرَق'tır. Buna göre; ipek Allah'a yakın kılınanların giyeceğı, atlas ise iyilerin giyeceğidir. Ayette cennettekilerin karşılıklı oturacaklarının bildirilmesiyle ilgili olarak birbirlerine ısınmak, ünsiyet kurmak için birbirlerinin yüzlerini göreceğ şekilde karşılıklı oturdukları şeklinde yorumlanmıştır. Konuyla ilgili olarak bazı müfessirler karşılıklı oturmaktan maksadın birbirlerine öfke ve hasetlikle sırt çevirmeden, sevgiyle yönelerek oturmaları olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü Allah, cennete girdiklerinde göğüslerinden kını söküp almıştır.⁹²

Dinimiz, giyim konusunda sadelik ve temizliğı öğütlemiş; insanın kıyafetleriyle israf, gurur, kibir ve gösteriş gibi davranışlardan uzak durmasını istemiştir. Geçmişten bu yana insanlardan bazılarının lüks ve pahalı giyinmeye karşı zaafı olmuştur. İslam'ın buna sıcak bakmamasının nedenlerinden biri kişinin varlık ve maddi kudretlerini göstererek kibre düşmesini önlemek ve toplumun diğerk

⁹⁰ Küçük, Ali, *Besâiru'l-Kur'an*, (çevirimiçi), <https://www.selsebilmedya.com/besairul-kurankuran-tefsiri-ali-kucuk>, s. 4951.

⁹¹ Beydâvi, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, C. IV, s. 221.

⁹² İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, VIII, s. 430.

fertleri ile arasında oluşabilecek sorunların önüne geçmek istemesidir. İslam dini, burada hem ferdi hem de ictimai bir faydayı göz önünde bulundurmuştur.

Kadın fitratı gereği ziynete ve süse meyilli, kendisini beğendirme arzusundadır. İpek ve altın da süs eşyalarının en kıymetlilerindedir. Bu iki maddeyi kadın kullanabilirken, mümin erkeklere yasaklanmış olması erkeğin yaratılışının farklı olmasındandır. Bazı müfessirler bu durumu erkekte aranılan vasfın süslenmek değil; olgunluk ve şahsiyet sahibi olmaktır, şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca erkek, ipekli elbise ve altın takındığı takdirde kadına benzemektedir. Bu da dinimizin yasakladığı başka bir durumdur. Peygamberimiz, dünyada ipekli elbise giyen erkeklerin ahirette cennete girseler de ipekli elbiseden mahrum kalacaklarını haber vermektedir.⁹³

Duhân sûresinde kök anlamda kullanılan “LiBâS/ ليس” kavramı Kehf sûresi 31. ayette de aynı anlamda kullanılmıştır. Şimdi Kehf sûresi 31. ayeti inceleyelim.

2.1.3. Kehf Sûresi 31. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü YeLBiSûNe/ يَلْبَسُونَ türevi Kehf sûresinin 31. Ayetinde geçmektedir.

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُندُسٍ وَ
اسْتَنْدِرُ قِمَازًا فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا

“İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir!”

Mekke'de nâzil olan Kehf sûresi toplamda 110 ayetten oluşmaktadır. Kehf sûresi içerisinde anlatılan kıssalardan biri olan “Ashab-ı Kehf” kıssasından dolayı bu ismi almıştır. Ashab-ı Kehf'in kimler oldukları, niçin oraya girdikleri ve orada ne kadar kaldıkları gibi hususlar etraflıca beyan edilmektedir. Yine Kehf sûresinde bahçe sahibi kibirli bir kişinin kıssasına da rastlanmaktadır. Hz. Mûsa ile Hızır aleyhisselamın kıssasına yine Kehf sûresinde rastlanmaktadır. Sûrede son olarak Zülkarneyn kıssasına yer verilmektedir.

⁹³ İbn-i Mâce, *Libâs*, 16.

Allah, kâfirlere hazırlamış olduğu hakir kılıcı azabı anlattıktan sonra inananların görecekları ecir ve mükâfatlardan bahsetmektedir. Ayette geçen Adn Cenneti cennetin ortasındadır. Diğer cennetler onun etrafındadır. Müfessirler çoğul olarak ifade edilmesinin genişliğinden ötürü olduğunu belirtmişlerdir. Kurtubî, “Adn/ عدن”ın; *ikamet etmek* anlamında olduğunu söylemiştir. Adn cennetleri ifadesi de buradan gelmekte olup, ikamet edilecek cennetler anlamındadır. Ata el-Horasanî: “*Adn cennetleri*” cennetin iç tarafıdır. Bunun tavanı ise Rahmân'ın arşıdır” açıklamasını yapmıştır. El-Hasen ise Adn cennetinin içerisine ancak peygamberlerin, şehitlerin ve adaletli hükümdarların girebileceği altından bir köşk olduğunu söylemiştir. “*Orada altın bileziklerle süslenecekler*” ayetindeki bilezikle ilgili Said bin Cübeyr her kişide birisi altından, birisi gümüşten bir diğeri de inciden olmak üzere toplam üç tane bilezik olacağını söylemiştir.⁹⁴

“*İnce ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyeceklerdir*” ayetindeki SuNDuS/ سُنْدُسْ kelimesinin ince ipek kumaş; İSTeBRaK/ اسْتَبْرَقْ kelimesinin ise kalın ipek kumaş olduğuyula ilgili açıklamalara Duhân sûresi 53. ayette yer vermiştik.

Ayette özellikle yeşil rengin söz konusu edilmesi ile ilgili Kurtubî ve Nesefî yeşilin göze uygun düşmesinden dolayı olduğu yorumunu yapmışlardır. Beyaz rengin görmeyi dağıtıcı ve rahatsız edici olduğunu, siyah rengin yerildiğini; yeşil rengin siyah ve beyaz arasında bir renk olmasından dolayı ışınları bir araya topladığını belirterek göze en uygun renk olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁵

Nesâî'den nakledilen rivayete göre, Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle demiştir: “*Resulullah'ın huzurunda bulunduğumuz bir sırada yanına bir adam gelip şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasulü! Bize cennet elbiseleri hakkında haber ver. Bunlar, Allah tarafından özel olarak mı yaratılacaktır, yoksa belli bir şekilde mi dokunulacaktır?” hazır bulunanların bazıları buna güldüler. Ona; “Ne diye gülüyorsunuz? Bilen birisine soru soran bir cahile mi? “Adam, az veya kısa bir süre oturdu, bunun üzerine Peygamberimiz şöyle buyurdu: “Cennet elbiselerine dair soru soran kişi nerede?” Adam: ‘O kişi İşte buradadır ey Allah'ın Rasulü’, deyince, Peygamberimiz şöyle buyurdu: “Hayır, cennetteki meyveler yarılarak bu elbiseler aradan çıkacaktır.” Hazret-i Peygamber bu sözü üç defa tekrarladı.*”⁹⁶

⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, III, s. 279.

⁹⁵ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, II, s. 301.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, s.254.

Ayette bahsedilen tahtlar ile ilgili İbn Abbas bunların inci ve yakutla bezenmiş üzerinde örtülerin olduğu altından tahtlar olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷

İnananların mükâfatlandırılacağına müjdelendiği Kehf sûresi 31. ayeti inceledikten sonra şimdi de LiBâS/ لِبَاسٍ kavramının mecâzî bir forma dönüştüğü Nahl sûresi 112. ayete bakalım.

2.1.4. Nahl Sûresi 112. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü LiBâS/ لِبَاسٍ türevine Nahl sûresinin 112. Ayetinde rastlamaktayız:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْكَرٍ مَّكَانٍ فَكَفَّرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ
وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

“Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah’ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku elbisesini giydirdi.”

Açlık, canlılarda midenin yiyecekten boş olmasından dolayı duyulan bir elem olarak tanımlanmıştır.⁹⁸ Korku ise, tahmin edilen veya bilinen bir işaretle hoşlanılmayan bir şeyi beklemektir. Korkunun zıddı güven kelimesidir.⁹⁹

Ayette; “açlık”, “korku” ve “korku elbisesi” ve bu “elbisenin tattırılması”ndan söz edilmektedir. Açlık ve korku felaketinin bir elbisenin vücudu sarması gibi insanları kuşatması anlatılmaktadır. İnsan, üzerinde olan elbisenin sertliğini veya yumuşaklığını, sıcaklığını ve kuşatıcılığını bedende nasıl hissederse, açlık ve korku felaketini de bütün benliğinde öylece hisseder. Elmalılı Hamdi Yazır, açlığın ve korkunun getirdiği ürpertinin bütün bedende hissedileceğini ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle, açlık ve korku insanı elbise gibi sarıp sarmalayacak ve bedeni kuşatacaktır.¹⁰⁰

Elbisenin bedene giyilmesi ayrı; onun sıcak veya soğuktan bedeni koruması, çepeçevre kuşatması ve örtmesi ise ayrı durumlardır. Ayette açlık ve korku hislerinin sembolik dille anlatılmasının sebebinin, bu iki duyguyu belde halkının tüm benliğiyle

⁹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXII, s. 201.

⁹⁸ Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 146.

⁹⁹ Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 229.

¹⁰⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, s. 3133.

hissettiğini belirtmek için olduğu ifade edilebilir. Kişi çoğu zaman giydiği giysi ile özdeşleşir. Kişinin seçtiği kıyafetlerin modeli, rengi çoğu zaman o kişinin kişiliği ve karakteriyle ilgili ipuçları verir. Hemen herkesin kişiliği giydiği elbise ile bütünleştirir, bir anlamda giysisinin ifade ettiği mesajı, bunu gören kişi duyularıyla algılar.

Bela ve musibetler adeta bir örtü, bedeni kaplayan elbise gibi toplumu kuşatırlar. Bu ayette açlık ve korkunun zararı, bu zararın toplumu kuşatması elbisenin onu giyenin bedenini sarmasına benzetilmiştir. Ayette geçen açlık ve korku elbisesinin tattırılması, açlık ve korkunun hissedilmesine yapılan bir atıftır. Bu da yaygın belâlar, şiddetli sıkıntılar şeklinde gerçekleşir. İnsanlar onu bütün yönleriyle hissederler. Araplar arasında insanlara bir zorluk dokununca “falanca zorluğu ve zararı tattı”, veya “ona azap tattırıldı” denir. Burada zarar ve elemin etkisini duyma olayı, tadı acı veya kötü bir yiyecek yedikten sonra hissedilen şeye benzetilmiştir. Elbise bedeni kuşatır, örter. Açlık ve korku elbisesini tatmak, elbiseyi giymek ve örtünmekle gerçekleşen bir kuşatıcılık haline benzetilmiştir.¹⁰¹

Ayette ifade edilen beldenin neresi olduğuyla ilgili bir bilgi verilmemiştir. Bu durum Kur'an'ın metoduyla ilgilidir. Olayın gerçekleştiği ortamdan ziyade ders verici olması çok daha mühimdir. Müfessirlerin çoğu¹⁰² bu beldenin Mekke olduğu görüşünü savunurlarken bazıları da buradaki örneği belli bir yere indirgemenin doğru olmayacağı düşüncesiyle görüş bildirmemişlerdir. Beldenin Mekke olduğu görüşünü savunan Seyyid Kutub eserinde bu olayı şu şekilde anlatmıştır:

“Allah'ın verdiği örnek onların haline tıpatıp uyuyor. Bu örneğin sonucu ise gözlerinin önünde duruyor. Güven ve huzur içinde olan, rızkı her yandan bol bol gelen Mekke halkı, bu nimetlere nankörlük yapıyor. O'nun Rasûlünü yalanlıyor. Bunun üzerine “Yaptıklarından dolayı Allah onlara kuşatıcı açlık ve korku belâsını tattırdı.” Allah (cc) halkı zalim olan bu kasabayı azapla yakalayiverdi. Ayetin ifadesi, açlık ve korkuyu canlı bir tablo haline getiriyor ve onu bir elbiseye benzetiyor. Mekkeliler bu elbiseyi bir (acı) lezzet olarak tadıyorlar. Çünkü bir şeyi tadmak, duygu açısından, elbisenin bedene dokunmasından daha derindir. İfadeye

¹⁰¹ Zemahşerî, İbn Ömer, *Tefsiru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvi'l-fi vucû't-Te'vil*, C. II, Daru'l-Mârife Yayınları, Beyrut, 2009, s. 614.

¹⁰² Bu müfessirlere örnek olarak bkz. İbn Abbâs, *Tefsir-u İbn Abbâs*, s. 537-541; Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud Beğavî, *Mealimü't-Tenzil*, C. V, Daru Tayyibe Yayınları, Riyad, 1989, s. 49.

karşılıklı duygular giriyor; açlığın ve korkunun sarsıntısı, acısı, tesiri ve nefislerdeki kaynaşması kat kat artıyor. Belki onlar zalim olmaları dolayısıyla kendilerini bekleyen böyle bir sonuçtan çekinirler.”¹⁰³

Taberî, Begavî, Hâzin, İbn Kesîr ve Zemahşerî gibi müfessirlerin rivayetine göre Peygamberimiz Mekke’den hicret ettikten sonra Hz. Yusuf döneminde yaşanan kıtlık felaketinin benzerinin Mekke müşriklerine de verilmesi için bedduada bulundu. Bunun üzerine müşrikler aç kalarak leşleri yemeye başladılar. Rivayetin devamında müşriklerin gelip Peygamberimize yalvardıkları ve Peygamberimizin onlara acıdığı bilgisi bulunmaktadır.¹⁰⁴

İbn Kesir, Mekke’nin cahiliye döneminde de, çevredeki kabileler savaş içindeyken bile güvenli bir yer olduğunu ve oraya girenlerin güven içinde kalabildikleri ve rızık konusunda darlık çekmediklerini ifade etmiştir.¹⁰⁵ Nitekim Kur’an bu duruma şöyle işaret etmektedir:

“Seninle aynı yolu izleyecek olursak kendi toprağımızdan koparıp atarlar bizi’ diyorlar. Oysa katımızdan rızık olarak her türlü ürünün getirilip toplandığı, koruyucu örf altında güvenli bir yere yerleştirmedik mi onları? Ne var ki, çokları (bunun) farkında değil.”¹⁰⁶

Allah’ın kendilerine vermiş olduğu sayısız nimetlerine karşı nankörlük yapan ve Peygamberi yalanlayan belde halkının durumu tersine dönmüş ve açlık ve korku elbisesini Allah onlara tattırmıştır.

Allah’ın kendilerine vermiş olduğu sayısız nimetlerine karşı nankörlük yapan ve Peygamberi yalanlayan belde halkının durumu tersine dönmüş ve açlık ve korku elbisesini Allah onlara tattırmıştır.

Fahreddin Razi’ye göre bu ayetler, Peygamber Efendimiz Mekke’de iken kıtlık çıkmasından sonra çok, Hz. Peygamber’in Mekke’den çıkmasından sonra Mekke’de artık eski güvenin kalmayacağına, kıtlığın ve güvensizliği başlayacağına işaret etmektedir. Gerçekten Peygamber Efendimiz Mekke’den ayrıldıktan sonra,

¹⁰³ Seyyid Kutüb, *Fi-Zilâli'l-Kur’ân*, C. IX, s. 321.

¹⁰⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, s. 3133.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, *Muhtasar Tefsir*, Beyrut, C. II, s.349-350.

¹⁰⁶ Kasas, 28/57.

Mekke'nin fethine kadar geçen sekiz yıl içinde Mekke halkı güven ve huzur bulamamıştır.¹⁰⁷

Güven içinde olmak ve aç kalmamak hemen her dönemde insanların öncelikli amaçlarından biri olmuştur. Ayette zikredilen beldenin öncesinde bu iki önemli nimete sahip olduklarını ancak sonrasında nankörlüğe kapılmalarından dolayı azaba sürüklendiği görülmektedir. İzzet Derveze konuyla ilgili sosyolojik bir çıkarımda bulunarak toplumların buldukları iyi hallerini korumaları için nankörlükten uzak durarak Allah'ın çizmiş olduğu sınırlara güzel hasletlerle bağlı kalmaları gerektiğini ve Allah'ı çokça anarak şükretmek gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁸

Açlık, Kur'an'da bazen bir deneme aracı olarak da karşımıza çıkmaktadır: *“Andolsun biz sizi, bir parça korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele.”*¹⁰⁹

Bela ve musibetler adeta bir örtü, bedeni kaplayan elbise gibi toplumu kuşatır. Bu ayette, “açlık ve korkunun etkisi veya zararı, toplumu kuşatması açısından elbisenin onu giyeni sarmasına benzetilmiştir. Bundan dolayı o beldenin içine düşebileceği hoşnutsuzluk benzetmesi; elbisenin onu giyeni sarıp-sarmalaması gibi, bütün yönlerden onları kuşatan korku hakkında uygun bir benzetmedir.”¹¹⁰

Tabatabâi, ayette örnek verilen beldenin güvenlik, doyum ve rızkın kolay şekilde gelmesi olarak toplam üç ayrı nimete işaret edildiğini belirtmektedir.¹¹¹

Beğavî ise açlık ve korku elbisesi benzetmesine farklı bir yorum getirerek felakete uğrayan belde halkının bedensel olarak zayıfladığını, renklerinin solduğunu ve dış görünüşlerinin değiştiğini ve bu durumun da üzerlerine giydikleri elbisenin eskimesine benzediğini belirtir. Beğavî'ye göre ayetteki korkudan maksat; Peygamberimizin hicretten sonra görevlendirdiği ve Mekkeli müşriklerin etraflarında dolaşan seriyye ve birlikleri sebebiyle duydukları korkudur.¹¹²

Şimdi de LiBâS/ لِبَاسٍ kavramının elbise anlamı ile mecâzî formda kullanıldığı bir diğer ayet olan Bakara sûresi 187. ayete bakalım.

¹⁰⁷ Râzî, *Meğâtihu'l-Gayb*, IV, s. 331; ayrıca bkz. Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, V, s. 49.

¹⁰⁸ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, C.IV, Daru'l-Garbi'l-İslami Yayınları, Beyrut, 2000, s. 62.

¹⁰⁹ Bakara 2/155

¹¹⁰ Ebu's Suud, *İrşâd-u Akl-ı Selim*, C. III, s. 297.

¹¹¹ M. H. Tabatabâi, *el-Mîzân*, Tahran, 1361, C. XII, s. 389.

¹¹² Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, III, s. 129.

2.1.5. Bakara Sûresi 187. Ayet

“LeBiSe/لبس” köklü ikinci türevin geçtiği ayet Bakara suresinin 187. Ayetidir:

أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصِّيَامَ إِلَى الْيَلِّ وَلَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

“Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helal kılındı. Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz. Sizin kendinize hıyanet etmekte olduğunuzu Allah bilmiş, tövbenizi kabul etmiş ve sizi bağışlamıştır. Şimdi artık onlarla birleşin ve Allah’ın sizin için yazdığını isteyin. Fecirden siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin ve için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmişken kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayın. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır; sakın bu sınırlara yaklaşmayın. Allah ayetlerini insanlar için işte böyle açıklar. Umulur ki sakınırlar.”

Müfessirlerin pek çoğuna göre İslam’ın ilk yıllarında, oruçlu kimse iftar ettiği, yani orucunu açtığı zaman bu kimseye, uyumaması ve yatsıyı kılmaması şartıyla, yemesi, içmesi ve cinsi münasebette bulunması helal olurdu. Ancak eğer o kimse, bunlardan birisini yaparsa, kendisine burada sayılan şeyler haram olurdu. Daha sonra Allah Teâla, bu ayetle bu hükmü neshetmiştir. Ebu Müslim el-İsfehanî ise, böyle bir haramlığın kesinlikle bizim şariatımızda yer almadığını; aksine bunun Hıristiyanların şariatında bulunduğunu; Allah Teâla’nın da bu ayetiyle onların şariatında bulunan hükmü neshettiğini söylemiştir. "Şariatımızda nesh kesinlikle söz konusu değildir" diyen kimseler de, bu konuda Ebû Müslim’in görüşüne göre hareket etmişlerdir.¹¹³

Karı-kocanın birbirleri için elbiseye benzetilmesi ile ilgili olarak müfessirler farklı yorumlarda bulunmuşlardır:

- 1) Karı-koca, kucaklaşıp, bedenleri birbirine yapışıp her biri diğeri için, adeta üzerine giydiği bir elbise gibi olunca, Cenâb-ı Hak onlardan her birine libâs, elbise, örtü adını verdi. Rebî ise, "*Kadınlar sizin için yatak;*

¹¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, V, s. 117.

sizler de onların yorganısınız" demiştir. İbnu Zeyd de, "Karı ve kocadan her biri cima esnasında, eşini başkalarının nazarından koruduğundan, "onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz" buyurmuştur.¹¹⁴

- 2) Eşlerden her biri diğerini, "*Kim evlenirse, dininin üçte ikisini korumuş olur*" hadisinde de belirtildiği gibi, eşler birbirini haramlardan koruduğu için elbise olarak nitelendirilmiştir.
- 3) İnsan üzerine giyeceği kendi elbisesini, nasıl kendisi için seçip özel kılarsa, hanımını da kendi nefesine tahsis etmiş olması yönüyle benzerlik arz etmektedir. Yani kişi elbisesini seçerken nasıl onu kendi bedeni için layık ve uygun görmekteyse kendi bedenini karısının bedenine layık bulması açısından da böyle bir benzetme yapılmıştır.
- 4) Elbisenin insan vücuduna yakınlığı neyse karı kocanın da birbirlerine yakınlığı odur. Kadın kocasına, koca da karısına tıpkı elbisenin vücuda yakınlığı gibidir. Aslında bu ayet-i kerîme oruç geceleri cinsel ilişkinin helâl kılınışının hikmetini anlatılmaktadır. Yani eşler birbirlerine bu kadar yakınken, o onun için elbise o da onun için elbise haline gelmişken, oruç geceleri birleşme yasağında, birbirlerine uzak kalmalarında muhakkak ki bir zorluk olacaktır. İşte Allah sizden bu zorluğu kaldırmayı dilemiştir.
- 5) Esam'ın görüşüne göre ise ayetteki maksat eşlerden herbirinin yaptıkları mahzurlu işten diğerini örten bir elbise gibi olmasıdır. Başka bir görüşe göre ise insan elbisesi aracılığıyla soğuktan, sıcaktan ve birtakım zararlardan nasıl korunuyorsa Allah Teâlâ karısı vasıtasıyla, evde olabilecek birçok kötü durumdan kocayı korumaktadır.

“LiBâS/ لباس” kelimesi ile eşlerin birbirlerini Allah’a kulluğa yönlendirmeleri şeklinde yorumlayanlar da olmuştur.¹¹⁵

Dinimizce evlilik ve cima fitrî ihtiyaç, sınırları nikâh birliği ile çizilerek giderilmesi gereken hassas bir konudur. Bu konuyla ilgili olarak yapılan

¹¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tevili Âyi'l-Kur'ân*, III, s. 253.

¹¹⁵ Küçük, Ali, *Besâiru'l-Kur'ân*, (çevirimiçi), <https://www.selsebilmedya.com/besairul-kurankuran-tefsiri-ali-kucuk>, s. 617-618.

araştırmalarda erkek ve kadının sağlıklı bir cinsel yaşamları olabilmesi için sık bir şekilde açık saçık giyinmemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Araştırmalar, sık ve yersiz uyarılan erkeğin uzun vadede cinsel soğukluk yaşayacağı sonucuna ulaşmışlardır.¹¹⁶ Bu bağlamda “LiBâS/ لباس” kelimesinin yani örtünmenin bir başka hikmeti daha ortaya çıkmaktadır.

“LiBâS/ لباس” kelimesi bağlamında eşlerin birbirlerinin ayıplarını örtmeleri konusunun da kastedilmiş olduğu düşünülmektedir. Birbirleri ile ilgili mahrem konuların, bedensel veya davranışsal türden anlatılmasının ilgili kişiyi utandıracağı durumların beyanından kaçınmak evliliğin sıhhati için oldukça elzemdir.

Allah Teâla, ayette hıyanet ifadesini kullanmış ancak bu hıyanetin hangi konuda olduğunu söylememiştir. Ayetin bağlamından anlaşıldığı üzere bu hıyanetin cima olduğu görülmektedir. Burada iki vecih vardır:

1) Allah, yatsıdan sonra cima etmek gibi haram kılınan günahların gizli gizli işlendiğini biliyordu. Bu yüzden de Allah ve Resulüne isyan edenler hem kendisine hem de Allah’a hıyanet etmiş olurlar.

2) Diğer bir görüşe göre bu ayetten maksat, Allah’ın bu güç sorumluluğun devam etmesi durumunda onların hıyanete düşeceklerini bilmesidir. Bu açıklamaya göre henüz insanlardan bir hıyanet gelmemiştir. Birinci izahın daha evlâ olduğu da söylenebilir. Çünkü bu açıklamaya göre, bu ayette bir şart takdir etmeye ihtiyaç duyulmamaktadır.¹¹⁷

“LiBâS/ لباس” kelimesinin elbise manasıyla mecâzî formda kullanıldığı son ayet olan Bakara sûresi 187. ayeti inceledik. Şimdi kelimenin gerçek anlamıyla kullanıldığı Hac sûresi 23. ayete bakalım.

2.1.6. Hac Sûresi 23. Ayet

“LeBiSe/ ليس” köklü LibâSuHuM/ لِبَاسُهُمْ türevi Hac sûresinin 23. Ayetinde geçmektedir:

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ
بِ وُلُؤُوهَا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ

¹¹⁶ Saygılı, *Evlilikte Mutlu Olma Sanatı*, s.159.

¹¹⁷ Râzî, *Mefâtihu 'l-Gayb*, VIII, s.102.

“Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak, orada altından bileziklerle, incilerle süsleneceklerdir. Oradaki **giysileri** ise ipektir.”

78 ayetten oluşan Hac sûresi Mekkî bir sûredir. İbn Abbas ve Mücahid’in görüşüne göre bu sûre şu üç ayeti hariç Mekke’de inmiştir. Bu ayetlerin 19. Ayetten itibaren 3 ayet olduğunu söylemişlerdir. Yine İbn Abbas’tan nakledildiğine göre Medine’de inen ayetler dört tanedir. Bunlar da; bu ayetten itibaren; 22. Ayete kadar olan ayetlerdir.¹¹⁸

Dahhâk ve Katâde yine İbn Abbas’tan bu sûrenin Medine’de indiğini söylediğini nakletmektedir.¹¹⁹

Cumhur ise sûrenin bir bölümünün Mekke’de bir bölümünün ise Medine’de nazil olduğu görüşündedir. Buna delil olarak ayetlerin başlarında yer alan hitapları göstererek “*Ey insanlar!*” diye başlayan ayetlerin Mekke’de; ‘*Ey İman Edenler*’ diye başlayan ayetlerin ise Medine’de indirildiğinin kabul edilmiş olmasıdır. Sûrede Allah’ın varlığı ve birliği, kıyamet, öldükten sonra dirilmenin ve hesaba çekilmenin gerçekleşeceği gibi koular vurgulandıktan sonra dinin özünden ve haccın amacından sapmalar kınanmaktadır. Çünkü Mekkeli müşrikler, haccın gözettiği kutsal amaçlardan uzaklaşarak onu bir çeşit toplu eğlenceye, dönüştürmüşlerdi. Sûrede ele alınan konular bu yönleriyle en çok Mekkelileri ilgilendirir ve büyük bir kısmının Mekke’de nâzil olduğu görüşüne kuvvet kazandırır.¹²⁰

Sûrenin adını aldığı 27. ayetle daha sonraki birkaç ayette hac ibadetinin amacından, bazı ilke ve menâsikinden bahsedilmektedir. Bu ayetler haccın farz kılınışını değil Hz. İbrâhim zamanında hangi kutsal amaçları gerçekleştirmek için ortaya konmuş olduğunu belirtmektedir. Haccın en önemli hedeflerinden birinin tevhid inancını yaşatmak ve bu inanç etrafında insanları kaynaştırıp toplum barışını sağlamak olduğuna dikkat çekilmektedir. Hac sûresinin; içerisinde bulunan 2 secde ayeti ile diğer sûrelere üstün kılındığını ifade eden müfessirler de olmuştur.¹²¹

¹¹⁸ İbn Muhammed Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't Tefsîr*, terc. Abdülvehhab Öztürk, C. IV, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009, s.282

¹¹⁹ Suyûtî, *el-İtkân fi ulumi'l-Kur'ân*, terc. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1987, s. 33

¹²⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman*, I, s.243.

¹²¹ Detaylı bilgi için bkz. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1996, C. XIV, s.420-421.

Kurtubî, ayetin tefsiri ile ilgili olarak dünyada krallar ve hükümdarların bilezik ve taç giydikleri gibi yüce Allah'ın bunu cennetliklere ihsan edeceğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Cennetlik olup da elinde birisi altın, birisi gümüş, diğeri de inciden olmak üzere üç tane bilezik olmayacak hiçbir kimse yoktur.”¹²²

Allah, aynı konuya Fâtır sûresinin 33. ayetinde de değinerek “*Altından bileziklerle ve incilerle süslenirler*” buyurmaktadır.¹²³

Müslim'in, *Sahih*'inde yer alan ve Ebu Hureyre (r.a) vasıtasıyla gelen hadiste Ebu Hureyre (r.a) şöyle demektedir: *Ben Peygamberimizi şöyle buyururken dinledim: “Müminin süsü abdestin ulaştığı yere kadar ulaşır.”*¹²⁴

Bir görüşe göre de kadınlar altın süs eşyaları ile erkekler de gümüş ile süsleneceklerdir. Ancak müfessirlerin çoğu bu yorumu reddetmişlerdir.¹²⁵

Cennet nimetleri arasında yer alan ipek giysi kullanıma daha önce Kehf sûresi 31. ayette de değinmiştik. “LiBâS/ لباس” kavramı ile Kur'an'da elbise anlamının kastedildiği tüm ayetleri incelemiş bulunuyoruz. Şimdi ise “LiBâS/ لباس” kavramı ile karıştırmak anlamına delalet eden ayetlere bakalım.

2.2. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Karıştırmak” Anlamında Kullanıldığı Ayetler

2.2.1. En'âm Sûresi 82. Ayet

“LeBiSe/لبس” köklü bir başka türeve En'âm sûresinin 82. Ayetinde rastlamaktayız:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

“*İman edenler ve imanlarını zulüm ile karıştırmayanlar. İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlardır.*”

Müfessirler, burada imana karıştırılmaması istenen zulümden ne kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

¹²² Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, s.389.

¹²³ جَنَّاتٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ

“Onların gireceği yer adn cennetleridir. Orada altın bilezikler ve incilerle süsleneceklerdir. Orada onların giysileri de ipektir.”

¹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, s. 232.

¹²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an*, XVI, s. 542.

1) Abdullah b. Mesûd, Alkame, İbrahim en-Nehai, Selman-ı Farisi, Huzeyfe, Abdullah b. Abbas, Übey b. Kab, Ebû Meysere, Katade, Mücahid ve İbn-i İshaktan nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen zulümden maksadın, Allah'a ortak koşmaktır. Bunların izahına göre, ayetin mânâsı şöyledir: "Allah'a iman edip ibadeti sadece ona yapanlar, iman ve ibadetlerine şirk karıştırmayanlar var ya, işte güven içinde olma bunlara mahsustur. Doğru yolu tutanlar da bunlardır."

Bu hususta Abdullah b. Mesud, şöyle bir olayı nakleder:

“İman edip imanlarını zulümle karıştırmayanlar...” ayetine gelince Resûlüllah'ın sahabileri üzölmüşler ve Peygamberimize gelerek: *“Ey Allah'ın Resulü, bizden, kendisine zulmetmeyen kim var ki?”* diye sormuşlardır. Peygamberimiz (sav); *“Bu, Allah'a ortak koşmak manasınadır. Lokman'ın, oğluna nasihatla bulunurken “Yavrurum, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşma. Şüphesiz ki Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür”¹²⁶ dediğini duymadınız mı?”* buyurmuştur.

Peygamberimiz iman ettikten hemen sonra ölen bir sahabe için de bu ayeti okumuş ve bu sahabe için: *“İmanına zulmü karıştırmadan ölen kimse”* demiştir.

2) Diğer bir görüşe göre ise bu ayette zikredilen zulümden, maksat Allah'ın yasakladığı herhangi bir şeyi yapma veya yapmasını emrettiği herhangi bir şeyi terketmeden dolayı ortaya çıkan herhangi bir zulüm olduğu görüşüdür.¹²⁷

İsmail Hakkı Bursevî, ayette kastedilen iki topluluktan ilkinin iman edenler ve imanlarına, müşrik grubun aksine zulüm ve şirk kisvesi giydirmeyenler, yani imanlarına şirk karıştırmayanlar olduğunu belirtmiştir. Güven içerisinde yaşayarak azaptan kurtulmaya layık olan grubun bu toplulukların ilki olduğunu ifade etmiştir. Diğer grubun ise apaçık bir sapkınlık içerisinde olduğunu söylemiştir.¹²⁸

Bu ayetten kimlerin kastedildiği konusunda da üç görüş vardır:

1. Ali b. Ebu Talib'in aralarında bulunduğu bir grubun görüşüne göre onlar İbrahim aleyhisselam ile arkadaşlarıdır, bu ümmet değildir. Başka bir rivayette ise bu ayetin Hz. İbrahim'e özel olduğu ve bu ümmetle hiçbir alakasının olmadığı belirtilmiştir.
2. Müfessirlerin bazıları bu kişilerin Medine'ye hicret edenler olduğunu belirtmişlerdir.

¹²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, s. 424

¹²⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, IX, s. 369.

¹²⁸ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyân*, III, s. 58.

3. Müfessirler arasındaki başka bir grupta bu ifadenin genel bir ifade olduğu görüşünü savunmuşlardır.¹²⁹

“LeBiSe/ لبس” kökünün delalet ettiği manalardan biri olan karıştırmak anlamı yine En’âm sûresinin 137. ayetinde yer almaktadır. Şimdi de söz konusu ayeti inceleyelim.

2.2.2. En’âm Sûresi 137. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü bir diğer türeve En’âm sûresinin 137. Ayetinde rastlamaktayız:

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُتْرَكُوا عَلَيْهِمْ وَيَتَّخِذُوا اللَّهَ مَعْلُومًا فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْقَهُونَ

“Yine ortakları, müşriklerden çoğuna evlatlarını öldürmeyi güzel gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler, hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar. Allah dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları, uydurduklarıyla baş başa bırak!”

Cahiliye döneminde Araplar, yaşamasını utanç kaynağı olarak gördükleri kız çocuklarını diri diri toprağa gömerek öldürmelerini ve fakirlik korkusuyla çocuklarını öldürmelerini suç olarak görmüyorlardı.

Çocuklarını öldürme eyleminin süslü gösterilmesi konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır.

- 1) Mücahid’in belirttiği görüş olan fakirlik korkusuyla kız çocuklarını toprağa gömmektir.
- 2) O dönemde insanlar erkek çocukları olduğu takdirde onu Allah’a kurban edeceklerine dair yemin ederlerdi. Bu görüş ise İbn Saib ile Mukatil tarafından ortaya atılmıştır. Bu durum cehaletin ve suçu kadere yüklemenin bir neticesidir. Kendi elleriyle işledikleri günahlardan adeta Allah’ı sorumlu tutmuşlardır. Bu sayede bu insanlar dinlerinde şüpheye düşüp doğru yoldan sapacaklardı. Müşrikler, bir taraftan, kızlarının kaçırılıp cariyeye yapılacaklarından korkarak ve bu sebeple şereflerini korumak amacıyla kız çocuklarının doğmasını istemiyorlar, şayet kızları doğarsa onları diri diri toprağa gömdükleri oluyordu.¹³⁰

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, s. 443.

¹³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, IX, s. 575.

Bu hususta Allah (cc) şöyle buyuruyor: “Onlardan biri kız çocuğu ile müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolar, yüzü simsiyah kesilir. Kız çocuğunun kendisine müjdelenmesinden utanarak halktan gizlenmeye çalışır ve şöyle düşünür: Kız çocuğunu zillet ve ar pahasına korusun mu yoksa diri diri toprağa gömüp öldürsün mü? Dikkat edin, verdikleri hüküm ne kötüdür.”¹³¹

Diğer taraftan da ellerine fırsat geçtiğinde başkalarının kızlarına ve namuslarına saldırmaktan geri durmuyorlardı. Neseî, konuyla ilgili farklı bir yorumda bulunmuştur. Müşrikler o dönemde tevhid dini olan Hz. İbrahim’in dininden uzaklaşıp insanların şirke düşmesini istiyorlardı. Ayetin sonunda yer alan “eğer Allah dilemeseydi bunu yapamazlardı” ifadesi tüm kâinatın yüce Allah’ın dilemesine bağlı olduğunun delilidir. Ortaklarından ne kastedildiği hususunda da müfessirler dört farklı görüş belirtmişlerdir:

1. Hasen el Süddî’nin aralarında bulunduğu bir grup ortaklardan kastın şeytanlar olduğunu söylemiştir.
2. Katâde’nin aralarında bulunduğu bir grup ise şirkte ortakları olduğunu ifade etmiştir.
3. Ferrâ ve Zeccâc’ın aralarında bulunduğu bir başka grup ise ortaklar ifadesinden kastedilenin putlara hizmet eden cemaat olduğunu söylemişlerdir.
4. Mâverdî’nin aralarında bulunduğu gruba göre ise ortaklar insanların azgınları olduğunu belirtmişlerdir.¹³²

İbn Abbas’ın rivayetine göre cahiliye halkının kız çocuklarını diri diri gömdüklerinde bunu kendilerine Allah’ın emrettiğini söylerlerdi. Ayetin sonunda bulunan “Onları iftiralari ile baş başa bırak” ifadesi ise müşrikler için bir tehdit ve gözdağıdır.¹³³

Doğru ile yanlışın; hak ile bâtılın birbirine karıştırılmamasının “LeBiSe/ لبس” köküyle ifade edildiği En’âm sûresi 137. ayeti inceledik. Benzer kullanıma Bakara sûresi 42. ayette de görmekteyiz.

¹³¹ Nahl, 16/58.

¹³² Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîl-i Âyi’l-Kur’ân*, IX, s. 576.

¹³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. VII, s.656.

2.2.3. Bakara Sûresi 42. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü türevlerin ilkinde Bakara sûresinin 42. Ayetinde rastlamaktayız:

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“*Hakkı batılla karıştırıp da bile bile hakkı gizlemeyin.*”

286 ayetten oluşan ve Kur’an-ı Kerim’in en uzun sûresi olan Bakara Sûresi Veda Haccı sırasında Mekke’de indirilen 281. Ayeti haricinde Medeni bir sûredir. İnanç, ahlak ve sosyal hayata dair konuları içerir. Sûrenin ilk ayetlerinin hicretten sonra Medine’de ilk nâzil olan ayetler olduğu kabul edilir. Bununla beraber bütün Kur’an-ı Kerim’in en son nâzil olan ayeti olarak kabul edilen “VeTTeKu YeVMen” (وَأَنْفُوا يَوْمًا)¹³⁴ de yine bu sûrededir. Hicretten sonra inmeye başlayan sûrenin indirilmesi dokuz on yıl sürmüş ve bütün Medine devri boyunca devam etmiştir. Ayet sayısı ihtilâflı olmakla birlikte Kûfeliler’in sayımına göre 286’dır. Bakara sûresi sadece sayfa ve ayet sayısı bakımından Kur’an’ın en uzun sûresi değil, aynı zamanda içine aldığı konuların çokluğu ve çeşitliliği bakımından da çok yönlü bir sûresidir. Sûrede başta iman esasları olmak üzere insanın yaratılışı, kıblenin değişmesi, namaz, oruç, hac, sadaka, boşanma, nesep, nafaka, borçların kaydedilmesi gibi pek çok konuya yer verilmiştir.¹³⁵

Bu ayet anlam itibariyle yine Bakara sûresinde bulunan 159. Ayetle benzerlik içermektedir:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ

“*İndirdiğimiz açık delillerle hidayet bilgisini kitapta onu insanlara apaçık göstermemizden sonra gizleyip saklayanlar yok mu, işte onlara hem Allah lanet eder hem de lânet okuyanlar lanet eder.*”

Hanbelî ayette geçen “LeBiSe/ لبس” kökünden maksadın mecâzî anlamda insanları kör ederek gerçeği görmelerine engel olunmaması olduğunu ifade etmiştir.

¹³⁴ وَأَنْفُوا يَوْمًا تَرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Bir günden sakının ki, onda Allah’a döndürüleceksiniz, sonra kimseye zulmedilmeden herkese hak ettiği tam olarak verilecektir. Bakara, 2/281.

¹³⁵ Detaylı bilgi için bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, 1991, C. IV, s. 526-527.

Râzi ise, benzer bir yorumda bulunarak hak ile bâtılın karıştırılması ifadesini delilleri insanların zihninde bulandırmak anlamına geldiği yorumunu yapmıştır.¹³⁶

Kurtubî ve İbn Abbas ise kitapta bulunan gerçeklerin kasıtlı olarak yanlış te'vîl edilmesi yorumunda bulunmuşlardır.¹³⁷

Öte yandan Katâde ve Mücâhid daha farklı bir yorum yaparak Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki inanç ve ritüellerin İslam dini ile karıştırılmamasının kastedildiğini belirtmişlerdir.¹³⁸

Görüldüğü üzere ismi zikredilen müfessirlerin ortak kanaati buradaki karıştırmadan maksadın sehven yapılan türden değil; aksine kasten ve art niyetli olduğu yönündedir.

“LeBiSe/ لبس” kökünün karıştırmak anlamında kullanıldığı bir diğer ayet Âl-i İmrân sûresi 71. ayettir.

2.2.4. Âl-i İmrân Sûresi 71. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü fiil, Âl-i İmrân sûresinin 71. Ayetinde geçmektedir.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey Kitap ehli! Niçin hakkı batılla **karıştırıyor** ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?”

200 ayetten oluşan ve İmrân'ın ailesi anlamına gelen Âl-i İmrân sûresi Medine'de indirilmiştir. İmrân ismine hem Hz. Musa'nın hemde Hz. Meryem'in babalarında rastlanmaktadır. Bu aile, içinden Peygamberlerin çıktığı mübarek bir ailedir. Bu sûrede İmrândan, Hz. Meryem'den, Zekeriyya aleyhisselamdan ve Hz. Meryemin Hz. İsa'yı babasız olarak dünyaya getirmesinden bahsedilmiş ve muhtemelen bu ailenin ismine izafeten bu sûreye “Âl-i İmrân” adı verilmiştir.¹³⁹

Bu sûrenin ilk seksen küsur ayetinin, Necran Hıristiyanlarından bir heyetin, Medine'ye gelişleri sırasında nazil olduğu rivayet edilmektedir. Yemen'de bulunan Necran Hıristiyanlarından bir heyet Medine'ye gelmiş, Resûlüllah (sav) ile dini konularda görüşmüşler yapmış ve Hz. İsa hakkında konuşmak istemişlerdir.

¹³⁶ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, II, s. 471.

¹³⁷ Kurtubî, *El Câmi'u li Ahkamu'l-Kurân*, II, s. 343; İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, I, s. 241.

¹³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I, s. 43.

¹³⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, V, s. 493.

Konuşmaların sonunda, kendilerine teklif edilen İslam dinini kabul etmemişler fakat İslamın hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalarak, verecekleri cizyeyi toplamak üzere tayin edilen Ebû Ubeyde b. Cerrah ile birlikte memleketlerine dönmüşlerdir.¹⁴⁰

Ayette geçen hak ve batıl konusunda dört farklı görüş bulunmaktadır:

- 1) Hak kelimesiyle kastedilen, Peygamberimizin bazı işlerini kabul etmeleri, batıl da bazı işlerini gizlemeleridir.
- 2) Hak kelimesiyle kastedilen, Peygamberimize sabahleyin iman etmeleri, batıl da akşamüzeri inkâr etmeleridir. Bu iki görüş İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir.
- 3) İbn Zeyd'in görüşüne göre ise hak kelimesiyle kastedilen Tevrat, batıl da elleriyle yazdıklarıdır.
- 4) Katâde'nin görüşüne göre ise hak kelimesinden maksat İslam dini; batıldan maksat ise Yahudilik ve Hıristiyanlıktır. Katâde; “*İslâm'ı gizlediler ve Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'i gizlediler*, demiştir.” O dönemde Yahudilerin en genel anlamda iki farklı tutumu vardı. Bunlardan birincisi; kalben Hz. Muhammed'in peygamberliğini bilmelerine rağmen inkâr etmekteydiler. Diğeri ise şüpheler oluşturmak ve açık bilgiye insanların ulaşmasına engel olmaya çalışmalarıydı.

Taberî, bu ayette kastedilenlerin bu iki grup olduğunu ifade etmiştir. Yine Taberî'ye göre hakkı gizlemeye çalışan kimse için şu iki yolun dışında bir yol bulunmamaktadır:

- 1) İnsanları batıla götüren bir şüphe ortaya atmak,
- 2) İnsanları gerçeğe yani hakka götürecektir olan delili gizlemek.

Ayetteki, “*Niçin hakkı bâtil ile karıştırıyorsunuz?*” kısmı birincisine “*ve gerçeği gizliyorsunuz*” kısmı ise, ikincisine işaret eder. Konuyla ilgili olarak İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre müşrikler, insanları şüphelendirmek için, günün başlangıcında müslüman olduklarını söyleyip, günün nihayetinde de İslamdan dönmek hususunda aralarında anlaşmışlardı. İbn Abbas, ayette kastedilen kişilerin bu kişiler olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹

Görüldüğü üzere “LeBiSe/ليس” kökünün Kur'an-ı Kerim'de delalet ettiği anlamlardan olan *karıştırmak* anlamı; hak ile batılın birbirinden ayrılması

¹⁴⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.I, s.348.

¹⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân* XVI, s. 500.

gerektiğini belirten ayetlerde kullanılmıştır. Bu anlamda kullanılan ayetleri inceledikten sonra şüphe anlamını içeren ayetlere bakalım.

2.3. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Şüphe” Anlamında Kullanıldığı Ayetler

2.3.1. Kâf Sûresi 15. Ayet

“LeBiSe/لبس” köklü bir türeve Kâf sûresinin 15. Ayetinde rastlamaktayız:

أَفَعَبِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ حَدِيدٍ

“Biz ilk yaratmada acizlik mi gösterdik? Doğrusu, onlar yeni bir yaratılıştan **şüphe** içindedirler.”

Kâf Sûresi, kırkbeş ayettir. 38. ayeti Medine'de diğerleri Mekke'de nazil olmuştur. Bu sûre de diğer Mekkî sûreler gibi inanç konusunu işlemekte, öldükten sonra dirilmeyi kabul etmeyen inkârcıların şaşkınlık ve ahmaklıklarından ve Allah'ın varlık ve birliğine iman için, göklere, yere ve bütün mevcudata bakılması ve onlardan ibret alınmasından bahseder. Daha önce gönderilen peygamberleri inkâr eden kavimlerin, bu inkârları sebebiyle helak olup gittikleri ve böylece hak ettikleri cezayı buldukları haber verilmektedir. İnsanın, sıkı bir şekilde ilahi kontrolün altında bulunduğu beyan edilmekte ve bize şah damarımızdan daha yakın olduğunu beyan eden Allah, ayrıca kullarının bütün yaptıklarını, melekleri vasıtasıyla tespit ettirdiğini beyan etmektedir. Buna karşılık Allah'tan korkan, onun emir ve yasaklarına uyanların ise cenneti kazanacaklarının müjdesi verilmektedir. Sûrede Allah'ın, gökleri ve yeri altı günde yarattığı, diriltmenin de öldürmenin de Allah'a ait olduğu, dönüşün de yine ona olacağı belirtilmekte ve “Ey Rasûlüm, biz onların söylediklerini çok iyi biliyoruz. Sen onlara karşı bir zorba değilsin. Sen sadece azabımdan korkan kimseye Kur'an'la öğüt ver”¹⁴² ayetiyle sona ermektedir. Müfessirlerin büyük çoğunluğu, bu ayetle ilgili benzer şeyler söylemişler, insanların sadece yeni yaratmadan şüphe içinde olduklarını yani ilk yaratmayla ilgili herhangi bir akli karışıklık içinde olmadıklarını belirtmişlerdir.¹⁴³

¹⁴² Kâf, 50/45.

¹⁴³ Beyzâvi, *Tefsîrü'l-Kadı Beydâvi*, C. II, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 1991, s. 284; Suyûti, *İmam Celaleyn Tefsiri*, Dâru İbn-i Kesir Yayınları, Beyrut, 1983, s. 518; Ebu Abdullah Muhammed b. Ebî Kurtubi, *el-Câmî li Ahkâmu'l-Kur'an*, C. XIX, Müessesetü'r-Risâle Yayınları, Beyrut, s. 434; Nesefî, İbn Mahmud, *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vîl*, tah. Yusuf Ali Bedîvî, C. III Beyrut, 1998, s.

Kişinin bir olay veya durum karşısında duyduğu güvensizlik durumu olarak tanımlanan şüphe; özü itibariyle insanı yanlış inançlardan emin kılmak açısından oldukça gerekli bir hissiyattır. Ancak abartıldığında veya kontrolsüz kullanıldığında insanı psikolojik olarak olumsuz yönde etkileyecek tehlikeli bir hisse dönüşür. Bu durum kişinin kendisi ve çevresi için oldukça sıkıntı vericidir.

Şüphe duygusu kişinin mizacından kaynaklanabildiği gibi bilgisizlikten veya kişinin olayları doğru analiz edememesinden de kaynaklanır. Ayetteki şüphe, kişinin mizacıyla ilgili değil; olaylar karşısındaki bilgisinin yetersizliği ve doğru analiz edememesi ile ilgilidir.

Şüphenin yersiz bir şekilde kişide zuhur etmesi sonucunda bu duygu akli *örterek* sağlıklı düşünmeyi engellemeye başlar.¹⁴⁴ Ayette şüpheyi ifade etmek için “LeBSin/ لئیس” kelimesinin kullanılmış olması; şüphenin *akli örtücü* özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Elmalılı Hamdi Yazır’ın ifadesine göre buradaki *şüphe* kelimesinin iki manası vardır: Birincisi genellikle tefsir bilginlerinin açıkladığı şekliyle şöyle demektir: “Onlar, ilk yaratılışı ve bizim kudretimizi itiraf etmekle beraber yeni bir yaratma ile ölülerin dirilebileceğinde şüphe ediyorlar. Bir defa yapılanın, tekrar yapılabileceği hakkındaki kıyası, tabii kanunu bırakıyorlar da kudrete karşı şüpheye düşerek çelişkide bulunuyorlar.” İkincisi En’âm Sûresi’nde “Sizleri geceleyin ölü gibi uyutan, gündüz de yaptığımız işleri bilen O’dur”¹⁴⁵ ayetinde geçtiği üzere bir toplumun hayatı gibi bir şahsın hayatının da parçalarının her an yenilenmesi ve ardarda gelen yeni bir yaratmanın sürekliliğinden ibaret olduğunu açıklamadır. İbn Arabî buradan bütün eşyanın arazlar (aslında olmayıp sonradan olan hal ve nitelikler) gibi maddeler de her an yeni bir yaratılış ile yenilendiğini istinbata delillerden hareketle sonuç çıkarmaya kadar gitmiştir. Bu ayetle zamirine göre yeni yaratılışın böyle bütün eşyaya genelleştirilmesi açıkça anlaşılmasa bile herhalde insanlar gibi canlı varlıklara gelişmeleri itibarıyla uygun olması tartışma götürmeyecek kadar açıktır denilebilir. Bu şekilde bir şahsın asıl varlığı için gerek devam ettirme, gerek eski haline getirmede temel direk olarak düşünülmesi gereken esası, bir nehrin suyu gibi değişip duran maddi parçalarının kendilerinde ve adetlerinde değil, aralarındaki düzenli

363-364; İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyân*, IX, s. 111; Muhammed Emin b. Muhammed Muhtar Şankiti, *Advâu'l-Beyân*, C. VII, Daru'l-İlm-i Favâid, s. 468.

¹⁴⁴ Yazarı yok, *Psikiyatri ve Düşünce Dergisi*, Yerküre Yayınları, 2010, s. 5.

¹⁴⁵ En’âm, 6/60.

oranla ifade ettikleri benzeme birliği ile ruhani doğrulukta gözetmek gerekir. Onun için bir şahsın belirlenmesi hacmin büyüklüğü ve küçüklüğü ile ilgili görünmeyerek gerek bir zerre, bir hücrecik ve gerek büyük bir cisim ve hacim halinde bile şahsiyetini koruyabiliyor da yetmiş yaşındaki Zeyd, beşikteki bebek, anne rahmindeki cenin, baba sulbündeki bir damla su olan aynı şahıs diye düşünülüyor. Kuyruk kemiğinin ucundan ölümden sonra dirilmeyi gösteren malum “Kuyruk sokumu kemiği” hadisi de bunu ifade etmiştir. Zaten insanların böyle yeni bir yaratılışla yaşayabilmeleridir ki onların ihtiyaçlarının sırrını meydana getirir. Öyle olmasaydı insanın yarın için hiç bir endişesi ve hiç bir ümidi olmazdı. Bununla beraber bu mânâ yalnız insana ve canlılara ait değildir. Dünyada her şey “*O'nun zatından başka herşey yok olacaktır*”¹⁴⁶ ayetinin mânâsı gereğince helak ve yok olma içinde her an değişmeye maruz ve her değişmede yeni bir yaratılış ile birbirine karışma ve karıştırma içindedir. “Biz gökten bir su indirdik de orada her güzel çiftten bitirdik.”¹⁴⁷ buyurulması da bu mânâ ile ilgilidir. Bütün kâinat yeni yaratılma içinde ahirete doğru giderken onu Allah'ın kudretinden uzak görerek inkâr etmek ve yalanlamak o geleceğın mutluluğunu yaşamaya azmedenler için bir sapıklıktan başka bir şey değildir.¹⁴⁸

Açıklanan ayetteki, birinci yaratışın marife, ikinci yaratışın ise nekre olarak zikredilmesiyle ilgili olarak da şu iki açıklama yapılabilir:

1) Bu, iki durumun kendisine varıp dayandığı şeydir. Çünkü birincisini herkes biliyor ve o, zatı gereği bilinmektedir. İkinci yaratma ise, zatı gereği bilinmediği gibi, hiç kimse de onu bilmiyor. Bir de bu, onlar bu yeni yaratılışı bilmedikleri halde, onlardan nakledilmiş bir sözdür.

2) Bu, onların bu ikinci yaratma işini, her bakımdan inkâr edişlerinin beyanıdır. Buna göre onlar sanki tamamıyla inkâr sadedinde, “*Bizim için hiç bir yaratılış olabilir mi ki?*” demek istemişlerdir. İnsanın yaratılışı konusu, Kur'ân-ı Kerîm'de iki başlık altında incelenebilir. İlki, insanlığın atası Hz. Âdem'in, ikincisi ise diğer insanların yaratılışıdır. Yaratılışın ham maddesi olarak Hz. Âdem'in toprak;

¹⁴⁶ Kasas, 28/88.

¹⁴⁷ Lokman, 31/10.

¹⁴⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 4490.

diğer insanların ise zayıf sudan yaratıldığı ifade edilerek ikisinin yaratılmasında bir farklılık bulunduğu belirtilmektedir.¹⁴⁹

Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı aşama aşama olarak anlatılmıştır. İlk aşamanın topraktan yaratılma aşaması olduğu şu ayetten anlaşılmaktadır: “Allah Âdem’i topraktan yarattı, sonra ona “ol” dedi, o da hemen oluverdi.”¹⁵⁰ Sonraki aşamada “Allah yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratmış ve insanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır.”¹⁵¹ Ayetiyle çamur aşamasını görülmektedir. Bunun sonrasında çamurun yapışkan hale getirildiğini Yüce Allah şöyle ifade etmektedir: “Şüphesiz Biz onları (Âdem ve neslini) yapışkan bir çamurdan yarattık.”¹⁵² Yapışkan hale gelen çamur ise kurutulmuş ve şekillendirilmiştir. Konuyla ilgili ayet şöyledir: “Andolsun biz insanı, (havada) kurumuş bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık.”¹⁵³ Devamında ise ateşte pişirilerek insan son halini almıştır. “Allah insanı, ateşte pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı.”¹⁵⁴ Aynı şekilde Yâsin Sûresinin 78. ve 79. ayetlerinde “Bir de kendi yaratılışını unutarak, bize bir örnek getirdi. Dedi ki: “Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?” De ki: “Onları ilk defa var eden diriltecektir. O her yaratılmışı hakkıyla bilendir.” Kur'an'da yaratılış ile ilgili ayetlere bakıldığında Allah'ın sürekli olarak fiilî sıfatlarıyla kâinata müdahalede bulunarak özellikle yaratma fiiliyle iradesini tecelli ettiren bir varlık olduğunun pekiştirildiği görülmektedir. Bunun sebebi, müşriklerin zihnindeki Allah tasavvurunun işlevsiz olmasıdır. Ankebût 29/61,¹⁵⁵ Lokman 31/25¹⁵⁶, Zümer 39/38¹⁵⁷ ve Zuhuruf 43/9,¹⁵⁸ gibi ayetlerde, müşriklerin, “Gökler ve yeri kim yarattı,

¹⁴⁹ M. Sait Kavşut, *Kur'an'da İnsanın Yaratılış Aşamaları*, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 2012, s. 7.

¹⁵⁰ Âl-i İmrân, 3/59.

¹⁵¹ Secde, 32/7.

¹⁵² Saffât, 37/11.

¹⁵³ Hicr, 15/26.

¹⁵⁴ Rahmân, 55/14.

¹⁵⁵ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ
“Şayet o inkârcılara, “Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı yasalarına boyun eğdiren kimdir?” diye soracak olsan, hiç tereddütsüz Allah'tır, derler. O halde haktan nasıl yüz çevirirler?”

¹⁵⁶ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
“Onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye soracak olsan, mutlaka “Allah” diyeceklerdir. De ki: “Bütün övgüler Allah'a mahsustur”; ama onların çoğu bilmez.”

¹⁵⁷ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّيهِ أَوْ إِنْ أَرَادَنِيَ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِي قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ
“Gerçek şu ki onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye soracak olsan, tereddüt etmeden “Allah” derler. De ki: “O halde söyley misiniz, Allah'ı bırakıp da taptığımız şu şeyler, Allah bana bir zarar vermek istese, O'nun vereceği zararı önleyebilirler mi? Yahut O bana bir rahmet dilese, onun rahmetini durdurabilirler mi?” De ki: “Allah bana yeter! Hakkıyla tevekkül edenler yalnız O'na güvenip dayanırlar.”

¹⁵⁸ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ

güneş ve ayı hizmetinize kim amade kıldı; gökten suyu kim yağdırdı ve o suyla kurak toprakları kim canlandırdı?” gibi sorulara, “Elbette Allah yarattı” diye cevap verdikleri/ verecekleri belirtilmiştir. Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere müşriklerdeki inanç sorunu ateizm değil; şirktir. Bu nedenle Mekke surelerinde Allah’ın yaratmasını konu edinen ayetlerde şirk inancı da reddedilmiştir. Aynı şekilde söz konusu ayetlerde yaratılışla ilgili ayetlerin ahiretle ilgili boyutu ise müşriklerin ölüm sonrası dirilişi inkâr etmelerine karşı bir cevaptır. Benzer şekilde, göklerin ve yerin yaratılmasının insanın yaratılmasından daha muazzam olduğuna dikkat çeken Mü’min 40/57¹⁵⁹ ve Nâziât 79/27¹⁶⁰ gibi ayetler de ölümden sonra dirilişi inkâr karşı istidlal mahiyetindedir.¹⁶¹

Yahya b. Sellâm (ö. 200/815), “Andolsun ki gökleri ve yeri yaratmak insanları yaratmaktan daha büyük/muazzam bir iştir” mealindeki Mü’min 40/57. ayeti, “Ey Müşrikler! Siz gökleri ve yeri Allah’ın yarattığını kabul ederken, ne diye ölümden sonra dirilişi inkârda direniyorsunuz?” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁶²

Yoktan var eden yüce bir kudretin bunu ikinci kez yapmakta aciz kalması, güç yetirememesi veya yorulması akla aykırıdır.

“LeBiSe/ لبس” kökünün şüphe anlamında kullanıldığı bir diğer ayet En’âm sûresi 9. ayettir.

2.3.2. En’âm Sûresi 9. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü türevlerin en fazla geçtiği sûre En’âm sûresidir. Bu sûrede dört ayrı ayette “LeBiSe/ لبس” köklü türevler geçmektedir. İlk ayet, surenin 9. ayettir:

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ

“Kendilerine “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan tereddüt etmeden, “Onları sonsuz güç ve ilim sahibi yarattı” diyeceklerdir.”

¹⁵⁹ لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Göklerin ve yerin yaratılması elbette ki insanların yaratılmasından daha büyük bir olaydır ama insanların çoğu bunu bilmez.”

¹⁶⁰ ءَأَنْتُمْ أَشَدَّ خَلْقًا أَمْ السَّمَاءُ بَنِيهَا

“Şimdi, sizi yaratmak mı daha zor yoksa göğü yaratmak mı? Onu Allah yaptı”

¹⁶¹ Mustafa Öztürk, Kur’an Perspektifinden Yaratılış Kur’an’da Yaratılışla İlgili Kavramların Semantiği ve Yoktan Yaratma Meselesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Adana, 2016, s. 29.

¹⁶² Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh İbn Ebî Zemenîn, Tefsîr-u İbn Ebî Zemenîn, C. II, Beyrut, 2003, s. 261.

“Biz onu melek kılsaydık, bir insan şeklinde yapardık da, düştükleri **şüpheye** onları yine düşürmüş olurduk.”

165 ayetten oluşan En'âm sûresi'nin 20, 23, 91, 93, 114, 141, 151, 152 ve 153. ayetleri Medine'de diğerleri ise Mekke'de nazil olmuştur. Bu sûrede de diğer Mekkî sûrelerde olduğu gibi inanç konusunun ağırlıklı olduğu görülmektedir. İbadetin yalnızca Allah'a yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Sûre, ortada Allah'ın birliğine dair yığınlarca delil bulunduğu halde O'na şirk koşanları, çevrelerinde bulunan bu delillerle yüz yüze getirerek başlamaktadır. Bu bağlamda Allah'ın karanlık ve aydınlığı var etmesi, insanın yaratılışı gibi konular anlatılmaktadır. Bu akli delillere rağmen doğru yolu bulamayan kâfirlerin sonlarının iyi olmayacağı anlatılmıştır. Göklerde ve yerde bulunan her şeyin sahibinin, bütün yaratılmışları rızıklandırmanın fakat kendisinin böyle bir şeye ihtiyacı olmayanın, fayda ve zarar verme kudretine sahip olanın ve kulları üzerinde kahredici bir gücü bulunanın da yine Allah olduğu gerçeği açıklanmaktadır. Allah, Rasulüllah'ın tebliği sırasında yaşadığı zorluk ve sıkıntılarından dolayı geçmiş dönemde yaşamış olan peygamberleri örnek göstererek onu teselli etmektedir.¹⁶³

Mekkeli müşrikler, Peygamberimizin peygamberliğini doğrulayan bir meleğin neden gönderilmediğini sormuşlardı. Peygamberimiz hakkında “*O da bizim gibi bir beşer*” diyerek inanmak istemediklerini belirtiyorlardı. Yüce Allah “*Eğer peygamberi melekten yapsaydık, onu insan sûretinde kılardık*” demiştir. Nitekim bazen Cebrail (as)'ın Dihyetü'l-Kelbi adındaki bir sahabinin sûretinde geldiği bilinmektedir.¹⁶⁴ İnsanların, melekleri aslî şekilleriyle görebilmeleri mümkün değildir. Müfessirlerin büyük çoğunluğu bu görüştedir.¹⁶⁵

“Ve LeLeBeSNâ/ لَلْبَسْنَا” da mahzûf şartın cevabıdır yani onu bir erkek kılsa idik, yine eskisi gibi karıştırırlar ve: “*Bu, sizin gibi bir insandan başka biri değil derlerdi.*”¹⁶⁶ Ayetteki “لَلْبَسْنَا” Tek lââm/ ُ ile “LeBeSNâ/ لَبَسْنَا” da okunmuştur. Mübalağa için şedde ile “lelebbesna” da okunmuştur.¹⁶⁷

¹⁶³ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, III, s. 47.

¹⁶⁴ İbn Mahmud Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, I, s. 512.

¹⁶⁵ İbn Mahmud Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, I, s. 512.

¹⁶⁶ Mü'minun, 23/24.

¹⁶⁷ Beydâvi, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, II, s.272.

“LeBiSe/ ليس” köklü türevlerin şüphe anlamına delalet eden ayetlerini inceledik. Şimdi “LeBiSe/ ليس” köklü türevlerin örtü anlamındaki kullanımlarına bakalım.

2.4. “LeBiSe/ليس” Köklü Türevlerin “Örtü” Anlamında Kullanıldığı Ayetler

2.4.1. Furkân Sûresi 47. Ayet

“LeBiSe/ليس” köklü LiBâS(en)/لِبَاسًا türevine Furkân sûresinin 47. Ayetinde rastlamaktayız:

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا

“O, geceyi size bir örtü, uykuyu istirahat zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır.”

77 ayetten oluşan Furkân sûresinin 68, 69 ve 70. ayetleri Medine’de; diğer ayetleri ise Mekke’de nazil olmuştur. Muhtevası bakımından bu sûrede, Cenab-ı Hakk’ın yüceliğini, herşeyin mülkünün ona ait olduğunu, onun hiçbir zaman çocuk edinmediğini ve herşeyi onun takdir ettiğini konu edinen ayetlerle başlar. İnkârcıların yanlış tutumlarından ve Kur’an-ı Kerim’e yönelik ithamların eleştirilmesinden bahseder. Sûrede ayrıca, kâfirlerin, insanlardan birinin Peygamber olarak gönderilmesine şaşırımları ve Hz. Muhammed’e gelerek kendileri için bir hazine indirilmesi gerektiğini söyledikleri açıklanır. Kâfirlerin kıyamet gününü yalanlamaları ve isyanları sebebiyle ahirette acıklı bir azaba uğratılacakları, muttakilere ise cennetin verileceği ve orada ebedi olarak kalacakları haber veriliyor. Sûrenin devamında kıyametin kopuşu ile ilgili anlatımlara yer verilerek gökyüzünden meleklerin bölük bölük şekilde incekleri ve zalimlerin pişman olacaklarından bahsedilmektedir. Ayrıca kâfirlerin yersiz bir şekilde Kur’an’ın tedricen inmesine dil uzatarak toptan indirilmesi gerektiğini söylemelerinden bahsedilmektedir. Hz. Musa, Hz. Nuh, Âd ve Semud kavimlerinin ve Lût kavminin durumlarına kısa kısa temas edilerek ve başlarına gelen felaketlere dikkat çekilmiştir.¹⁶⁸

Dünyanın güneş etrafında dönerken aynı zamanda kendi ekseninde dönmesiyle oluşan gece ve gündüzün meydana gelmesinde ve birbirlerini sıralı bir

¹⁶⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîl-i Âyi’l-Kur’ân*, XVII, s. 466.

şekilde takip etmelerinde Allah'ın sonsuz kudretini ve yarattıklarına karşı merhametini görmek mümkündür.

Benzer konu Yûnus Sûresi 67. ayette de işlenir: “*O, dinlenmeniz için geceyi, gündüzü de aydınlatıcı (mubsir) olarak sizin için yaratmıştır. Şüphesiz işitebilen bir topluluk için bunda gerçekten ayetler vardır.*”

Bu noktada aydınlık ve karanlık konuları üzerinde durmak gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim gündüzün aydınlığı ile ilgili olarak *nûr* kelimesini; karanlığı ifade ederken ise *zulumât* ifadesini kullanmıştır. “*Hamd gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. (Bunca ayet ve edilleden) sonra hâlâ Rableriyle denk tutuyorlar*”¹⁶⁹ ayet-i kerimesinde geçen “zulumât” ve “nûr”dan maksadın ne olduğu hususunda müfessirlerin çoğunluğu zulumât kelimesinden maksadın gece karanlığı; nûr kelimesinden maksadın ise gündüz aydınlığı olduğu görüşünü belirtmişlerdir.¹⁷⁰

Hiç şüphesiz gündüzün aydınlığının da gecenin karanlığının da tüm canlılar için pek çok faydası vardır. Göz yapımız, yaratılışı gereği görmek için ışığa ihtiyaç duyar. Dolayısıyla gündüz çevremizde gördüklerimiz güneş ışığı sayesinde daha nettir. Gece karanlığında görebilmemiz için ilave bir takım aydınlatmalara ihtiyaç duyarız. Ancak bazen ışığın fazlalığı, bazı şeyleri görmemize engel teşkil edebilir. Gündüz gökyüzüne baktığımızda yıldızları göremememizin sebebi güneş ışığıdır. Gecenin karanlığı gündüzü örtmektedir ancak diğer yandan evreni açığa çıkartmaktadır. Gecenin detaylarının görülebilmesi için gündüzün örtülmesi gerekmektedir.

Gecenin örtü olmasının başka bir anlamı da elbisenin bedeni örtüp sıcak soğuk vb. dış etkenlerden koruması gibi gece de karanlığı sayesinde düşmandan veyahut yırtıcı hayvan gibi tehlikelerden gizlenerek korunmayı sağlar. Gecenin karanlığı, gündüz yapılamayacak şeylere ulaşmak için bir fırsat niteliğindedir. Yüce Allah'ın “*geceyi sizin için elbise kılan O'dur*” ayeti, elbisenin bedeni örtmesi konumunda gecenin mahlûkata bir örtü olduğu anlamına gelir.¹⁷¹ Konuyla ilgi Taberi

¹⁶⁹ En'am, 6/1.

¹⁷⁰ Ömer Çelik, *Kur'an-Kerim'de Nur Kavramı*, Marmara Üniversitesi Dergisi Yayınları, İstanbul 1998-1999, s. 16-17.

¹⁷¹ Ebu Abdullah Muhammed b. Ebî Kurtubi, *a.g.e*, c.15, s. 422.

de Allah'ın geceyi elbise olarak nitelendirmesinin, elbisenin eşyayı örtmesi bakımından geceyi elbiseye benzettiğini söylemiştir.¹⁷²

İbn Arabi, bu ayetin nüzul sebebi olarak bazı kimselerin, kimsenin görmemesi dolayısıyla karanlıkta çıplak bir halde namaz kılmalarını ve bu namazın geçerli olacağını düşünmeleri olduğunu nakleder. Onlara göre gece zaten elbisedir.¹⁷³

Namazda setr-i avreti vaktin gece veya gündüz olmasına göre değişecek bir kaide olarak gören kişilerin bu görüşe göre kilitli kapının ardında çıplak bir şekilde namaz kılabilmesi gerekir. Ancak setr-i avret, insanların bakmasından ziyade Allah'ın huzurunda olmanın gerektirdiği bir durumdur. Ayette gecenin karanlığı, elbisenin örtmesine benzetilmiş ve insanı çirkin olan şeylerden örten her şey elbise diye tanımlanmıştır. Yüce Allah, uykuyu meşguliyetlerin ve işlerin sona ermesiyle gün içerisinde yorulan bedenler için dinlenme, gündüzü de insanların, geçimlerini sağlamak ve rızık aramak üzere yayılıp çalışma zamanı olarak tayin etmiştir.¹⁷⁴

Bu ayet, Allah Teâla'nın kudretine delalet ettiği gibi, onun mahlûkatına bahşettiği nimetleri de açığa çıkarmaktadır. Çünkü gecenin örtüsüyle örtünme de bir takım dini ve dünyevi faydalar vardır. Ölüme ve hayata benzeyen uyku ve uyanıklıkta ibret alacaklar için dersler vardır.

Bu ayet, Allah'u Teâla'nın kudretine delalet ettiği gibi, onun mahlûkatına bahşettiği nimetleri de açığa çıkarmaktadır. Çünkü gecenin örtüsüyle örtünme de bir takım dini ve dünyevi faydalar vardır. Ölüme ve hayata benzeyen uyku ve uyanıklıkta ibret alacaklar için dersler vardır. Lokman, oğluna şöyle dedi: “*Uyuduğun gibi uyanırsın; öldüğün gibi dirilirsin*” sözü de bu şekildedir. Kur'an'da uyku konusu işlenirken dört farklı terimin kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar; nevm, sinetün, nüâs ve rukâd kelimeleridir. Bunlardan her biri birbirinden farklı manaları ifade etmektedir. Nevm, uyku; sinetün, uyuklama, uyku öncesi gevşeklik; nüâs, hafif uyku; rukâd ise tatlı uzun uyku anlamlarına gelmektedir.¹⁷⁵

Ayette uyku ifadesi için kullanılan SuBâT/ سُبَات kelimesi ise *ağır uyku* demektir. Bu anlamından dolayı rahat bir dinlenmenin gerçekleşmesi için Allah'ın

¹⁷² Tâberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an*, XVII, s. 2467.

¹⁷³ İbn'ul Arabi, *Ahkamu'l-Kur'an*, III, Dâru'l Kitâb-u İlmiyye, Beyrut, s. 434-435.

¹⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyân*, VI, Erkam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 222.

¹⁷⁵ Mehmet Soysaldı, *Kur'an Âyetleri ve Hadisler Perspektifinden Uyku Hakkında Bir Değerlendirme*, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, s. 99.

uykumuzu derin kıldığı yorumunu yapan müfessirler olmuştur.¹⁷⁶ İnsanın ve diğer canlıların dinlenmesine vesile olan uyku, Allah'ın insana sunmuş olduğu bir nimettir. Bir insan hayatının yaklaşık üçte birini uykuda geçirmektedir.¹⁷⁷

Loyola Üniversitesi'nde Lydia Don Carlos, bir grup araştırmacı ile birlikte yaptığı araştırma sonucunda bir uyku rehberi hazırlamıştır. Hazırlanan uyku rehberi "Sleep Health" adlı dergide yayımlanmıştır. Bu rehberine göre sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için insanların ihtiyaç duyduğu günlük uyku miktarı şöyledir:

"(0-3 ay)'lık yeni doğan bebeklerin günde 14-17 saat, (4-11 ay)'lık bebeklerin günde 12-15 saat, (1-2 yaş)'ında yürümeye yeni başlayan bebeklerin günde 11-14 saat, (3-5 yaş)'ındaki okul öncesi dönemdeki çocukların günde 10-13 saat, (6-13 yaş)'ındaki okul çağındaki çocukların günde 9-11 saat, (14-17 yaş) arası gençlerin ise günde 8-10 saat, (18-25 yaş) arası genç yetişkinlerin, (26-64 yaş) arası yetişkinlerin ve (65 yaş ve üstü) yaşlı yetişkinlerin ise günde 7-9 saat uykuya ihtiyaçları vardır.¹⁷⁸

Uyku, insan vücudunda yenilenmeyi sağlar. Gün içerisinde öğrenilen yeni bilgiler, tanınan yeni yüzler nöronlara kaydedilerek buradan hipokampüse gider. Nöroplastisite sayesinde nöronlar arası bağlantıyı sağlayan ve uzun süreli hafızayı güçlendiren yeni sinaptik ileti tomurcukları oluşur.¹⁷⁹

İngiltere'nin Newcastle Üniversitesi'nde kanser araştırmaları yapan Türk Doktor Tevfik Dorak, çağın en yaygın ölümcül hastalıklarından biri olan kanser ve karanlık arasında sıkı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Dorak, yapmış olduğu araştırmalarda gözleri görmeyen kişilerde kanser hastalığına yakalanma ihtimalinin yok denecek kadar az olduğunu ve gerekçe olarak da sadece gözün ışığı almaması durumunda salgılanan bazı hormonların olduğunu; bu hormonların kansere ve diğer hastalıklara karşı kişinin bağışıklığını güçlendirdiğini ortaya çıkartmıştır. Bu gerekçeden dolayı uzmanlar uykunun karanlık ortamda gerçekleştirilmesinin daha doğru olduğunu söylemektedirler.

¹⁷⁶ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, XXIV, s. 89, Muhammed Emin b. Muhammed Muhtar Şankitî, *Tefsîru'l Kur'ân*, VI, s.262-263.

¹⁷⁷ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, XXIV, s. 89; Şankitî, *Tefsîru'l- Kur'ân*, VI, s. 262-263.

¹⁷⁸ Hirshkowitz, M, Whithon K, Albert S, M, Alessi C, Bruni O, DonCarlos L, & Neubauer, D, N, (2015), National Sleep Foundation's sleep time duration recommendations: methodology and results summary, *Sleep Health: Journal of the National Sleep Foundation*, 1 (1), 41; Görkem Saylam, <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/her-gun-ne-kadar-uykuya-ihtiyacimiz-var> (15.04.2019)

¹⁷⁹ D. Uludüz Karaağaç, *Uyku Bozuklukları Epilepsi*, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara, 2009, s. 583.

Bu bilgiler ışığında “LiBâS/ لباس” ın yalnızca gündüze değil; aynı zamanda ışığın sürekli olması, karanlığın olmaması durumunda ortaya çıkması muhtemel hastalıklara da örtü olduğu söylenebilir.

Başka bir benzer araştırmada ise uzmanlar uyku zamanıyla ilgili olarak güçlü bir antioksidan olan Melatonin hormonunun salgılandığı 23.00 ile 02.00 saatleri arasında olduğunu ve bu saatlerin uykuda geçirilmesinin beyin sağlığı açısından çok önemli olduğunu belirtmektedirler.¹⁸⁰

Gece vakti; kişi ve toplumlar için gerçekten de örtü niteliğindedir. Geceyi izdivaç kanunu bakımından da bir saadet örtüsü, mahremiyeti koruyan bir sır perdesi, maddî ve mânevî olarak gizlenme isteyenler için de bir sığınak olarak niteleyenler de olmuştur.¹⁸¹

Gece vakti, ibadetle geçirmek isteyenler için büyük bir fırsat iken bir taraftan nefesine uyan kimseler için de büyük bir aldanış vakti olmuştur. Gösteriştan uzak ve gecenin sükûneti içerisinde ibadetini yapmak isteyenler için gece, karanlık libâsını örtterek ibadeti gösteriştan kibirden korurken diğer taraftan da günahkârların günahını örtmektedir.

Bu noktada üsve-i hasene olan Peygamber Efendimizin gece uyumadan önce şöyle dua ettiği rivayet edilmektedir:

“Allah’ım! Kendimi Sana teslim ettim, işimi Sana havâle ettim, yüzümü Sana çevirdim. (Rızânı) isteyerek ve (azâbından) korkarak sırtımı Sana dayadım, Sana sığındım. Sana karşı yine Sen’den başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin Peygamber’e inandım.” Bir sahabisine de şöyle demişti: *“Eğer bu duayı yapıp yattığın gece ölürsen, iman üzere ölürsün. Bunlar yatmadan önceki son sözlerin olsun.”*¹⁸²

Peygamberimiz gece ibadetinde devamlıydı. Doğrudan Peygamberimizi gece namazına çağıran bir ayette şöyle buyrulur: *“Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus fazla bir nâfile olarak, Kur’ân’la teheccüd namazı kıl. Böylece belki Rabbin seni övülmüş bir makama ulaştırır.”*¹⁸³

¹⁸⁰ Yavuz Selvi, *Uyku-Neden? Nasıl? Ne Zaman? Ne Kadar?*, Selen Yayınları, İstanbul, 2019, s. 67.

¹⁸¹ Ömer Çelik, *Üsve-i Hasene*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 397.

¹⁸² Buhârî, *Deavât*, 7.

¹⁸³ İsrâ, 17/79.

Kendisini her an Yüce Allah'ın gördüğünü ve işittiğini bilen bilinçli bir Müslüman, uykusunda bile bir ibadet içerisinde olduğu düşüncesiyle bir hayat sürmelidir. Peygamberimizin tavsiyelerine uygun olarak yatmak, kişinin uykusunu bile ibadete çevirmekte ve kendisini uyku halindeki savunmasız durumunda Allah'ın güvencesine bırakmaktadır.

Uyku sadece insanlar için değil diğer canlılar içinde hayati bir önem taşır. Yavru köpekler üzerinde yapılan bir araştırma neticesinde uyksuzluğa en fazla beş gün dayanabildikleri görülmüştür. Yine bitkiler üzerinde yapılan araştırmalar onların da uyuduklarını göstermiştir. Bitkilerin uykusu da çoğunlukla gece gerçekleşir. Ama bazı bitkiler ve çiçekler gündüzün, öğle üzeri de derin bir uykuya dalmaktadırlar.¹⁸⁴

Furkân sûresinin 47. ayetinde gecenin gündüze *örtü* olması anlamına delalet ederek mecâzî bir formda karşımıza çıkan “LeBiSe/ لبس” kökünün benzer bir kullanımı Nebe sûresinin 10. ayetinde yer almaktadır.

2.4.2. Nebe Sûresi 10. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü LiBâS(en)/ لباساً türevi Nebe sûresinin 10. Ayetinde geçmektedir.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا

“Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık.”

Mekke döneminin sonlarında nâzil olan Nebe sûresi, adını 2. ayette geçen büyük haber anlamındaki Nebe kelimesinden alır. Konu olarak öldükten sonra dirilmenin gerçekleşmesi ve ahiretteki hayatın kısa tasvirinden bahsedilmektedir.¹⁸⁵

Ayetin mana bakımından benzeri olan Furkân sûresinin 47. Ayetinin açıklamasında gece ve gündüz hakkında görüşlere yer vererek aydınlık ve karanlıkla ilgili bilgilerden bahsedilmişti. Bu bölümde bu konuları tekrar etmek yerine gece ve gündüzün farklı yönlerine yer verilecektir. Yâsîn sûresinin 40. ayetinde Yüce Allah: “Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir” buyurmuştur.

¹⁸⁴ Abdürrezzak, Nevel, *Kur'an'da Ölçü ve Ahenk*, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2018, s. 164.

¹⁸⁵ Taberî, *Camii'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, XXV, s.5.

A'râf Sûresinin 54. Ayetinde ise: “O, gündüzü kendini sürekli kovalayan gece ile örter.” Yukarıdaki ayetlere dikkatli bakıldığında kovalayan olarak ifade edilenin gece; kovalananın ise gündüz olduğu göze çarpmaktadır. Gecenin gündüzü kovalamış olması gündüzün geceden önce geldiğine delalet etmektedir. Gece gündüzü sürekli bir hareketle kovalar; yakalar; üzerini örter ancak gündüzü asla geçemez. Konuyla ilgili olarak aslolanın gündüz olduğu; gecenin yani karanlığın gündüze ilave bir hal olduğunu belirtmek mümkündür. Gece yani karanlık ışığın yokluğudur. Yüce Allah, ay ve güneş’i yaratmış; onları yörüngelerine yerleştirmiş ve yörüngelerinden asla çıkmayacak şekilde onların hareketini mükemmel bir şekilde sabitlemiştir. Dünyanın etrafında ay’ın dönmesi; aynı zamanda dünyanın da güneş etrafında dönmesinde şüphesiz tüm canlılar için birçok menfaat ve fayda vardır. Bu dönüş Allah’ın varlığını gösteren en parlak delillerden biridir. Zira bu dönüşün süresi bir an bile şaşmadan devam etmektedir. Günümüz teknolojisinde yapılabilecek en mükemmel saatin bile gecikme yahut bozulma ihtimali varken devasa büyüklükteki güneşin ve dünyanın bir anlık bile hata yapmaması Allah’ın varlığına ve sonsuz kudretine verilebilecek en güzel örneklerden birisidir. Bu noktada zaman konusuna değinmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

Zamanın ölçülmesi çabası ilk dönemlere kadar uzanır. İnsanlar ilk başta zamanı ölçmek için güneş saatini kullanmaya başlamışlardır. Bu saatler bir milin gölgesinin güneşin görülebilir hareketine uygun şekilde hazırlanmış bir kadran üzerindeki hareketine göre zamanı tespit etmeye yarayan araçlardır. Ancak güneşin çok görünmediği ülkelerde bu aletin kullanılma imkânı yoktur.

Bir diğer zaman ölçme aleti ise Mısır’da icat edildiği tahmin edilen su saatleridir. Su saatlerinin çalışma prensibi dibinde delik olan bir kovanın boşalması ve dolmasıyla zamanı göstermişlerdir. Zaman ilerledikçe kum saatlerinin ve ardından ateş saatlerinin keşfedilmesiyle mekanik saatler ortaya çıkmaya başlamıştır. Mekanik saatlerin bulunmasında din adamlarının etkisi olduğundan söz edilmektedir. Nitekim keşişler ibadet etmek için zamanı bilmek zorundaydılar. İlk mekanik saatler, saati göstermek değil duyurmak üzere yapılmışlardı. Bu saatler birer ağırlığa bağlı olarak çalışıyorlardı ve belirli zaman aralıkları ile gonga vuran tokmaklar yardımıyla ses çıkartarak zamanı bildiriyorlardı.¹⁸⁶

¹⁸⁶ J. Richard Gott, *Einstein Evreninde Zaman Yolculuğu*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2011, s.78.

Allah Teâla'nın varlığının, kudretinin belgelerinden biri de geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yaratmasıdır. Bu hususta Allah Teâla Fussilet sûresinde şöyle buyurur:

*“Gece ile gündüz, güneş ile ay Allah'ın varlığının belgelerindedir. Güneşe ve aya secde etmeyin; eğer Allah'a kulluk etmek istiyorsanız, bunları yaratana secde edin!”*¹⁸⁷

Yüce Allah, zamanın yönetimi ve kullanımı ile ilgili olarak gecelerin sükûnet ve dinlenme vakti olduğunu gündüzleri ise rızık arama ve çalışma zamanı olduğunu belirtir. Konuyla ilgili olarak Rûm sûresi 23. Ayetinde şöyle buyrulmaktadır: *“O'nun açık belgelerinden biri, gece ve gündüz (gerektiğinde) uymanız ve O'nun geniş lütfundan (geçiminizi) aramanızdır. Şüphesiz ki bunda (gerçeklere) kulak verecek bir zümre için ibretler (öğütler) vardır.”*

Gerçekten de insanın yaratılışına en uygun yaşama şekli budur. İşleri gereği geceleri çalışanların veya çeşitli sebeplerle geceyin uyumayanların bir süre sonra hastalıklara daha açık hale geldiği bilinmektedir.

Müfessirlerin bazıları gecenin başlamasıyla birlikte insanların ve diğer canlıların uykuya ve dinlenmeye yönelerek; sûra ilk üflenişle kıyâmetin kopmasını ve bütün canlıların ölmesine; sabah olunca bütün canlıların uykularından uyanıp çalışmaya koyulmaları da sûra ikinci kez üflenmesiyle öldükten sonra dirilmeye benzediğini ifade etmişlerdir.¹⁸⁸

Gece karanlığının uyku ve istirahat açısından çok gerekli olmasına karşın düşmanlık besleyen kişiler içinde uygun bir zamandır. Karanlığın bu anlamda tehlikeli bir boyutu da vardır. Karanlığın gitmesi ve aydınlığın gelmesi, pek çok tehlikenin de ortadan kalktığını göstermektedir. Böylece Yüce Allah her gün kullarını bir kez korkutmak, bir kez de ümitlendirmek sûretiyle devamlı bir şekilde korku ve ümit halini korumalarını hatırlatmış olmaktadır.

Kasas sûresinde Allah gece ve gündüzün birbirini takip etmesine dikkatleri çekerek şöyle buyurmaktadır: *“De ki: “Söyler misiniz? Eğer Allah, geceyi üzerinize Kıyamete kadar uzatsaydı, Allah'tan başka hangi tanrı size bir ışık getirebilir? Kulak vermez misiniz?” De ki: “Eğer Allah gündüzü üzerinize Kıyamete kadar uzatsaydı,*

¹⁸⁷ Fussilet, 41/37.

¹⁸⁸ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXXI, s.8.

Allah'tan başka hangi tanrı, içinde istirahat edeceğiniz geceyi size getirebilir? Görmez misiniz?”¹⁸⁹

Bilindiği üzere dünyanın şekli gereği Güneşe bakan yönü gündüz diğer tarafı ise geceyi yaşamaktadır. Allah bu durumla ilgili olarak Zümer sûresinde: “*Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor. Her biri belli bir süreye kadar akıp giden güneş ve ayı emri altına almıştır. Dikkat et! O, azîzdir ve çok bağışlayıcıdır.*”¹⁹⁰ Buyurarak gecenin gündüze bir örtü; gündüzün ise geceyi sardığını ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere “LeBiSe/ لبس” kökünün örtü anlamındaki tüm kullanımları gecenin gündüze örtü olmasını ifade ederek mecâzî bir formda yer almaktadır. Şimdi “LeBiSe/ لبس” kökü ile kastedilen bir diğer anlam olan takı *takınmak* ile ilgili ayetleri inceleyelim.

2.5. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Takı Takınmak” Anlamında Kullanıldığı Ayetler

2.5.1. Fâtır Sûresi 12. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü TeLBeSûNeHâ/ تَلْبَسُونَهَا türevine Fâtır sûresinin 12. ayetinde rastlamaktayız:

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ مِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَحْرِجُونَ جَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرْتَابُفُكُ فِيهِ مَوَآخِرَ لِنَبْتِغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“İki deniz aynı olmaz. Şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi kolaydır. Şu ise tuzludur, acıdır. Bununla beraber her birinden taze et yersiniz ve **takınacağınız** süs eşyası çıkarırsınız. Allah’ın lütfundan istemeniz ve şükretmeniz için gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün.”

Fâtır sûresi kırk beş ayettir ve Mekke’de indirilmiştir. Allah’a hamd ile başlayan sûrede Allah’ın rahmetine değinilmiştir. Sûrenin devamında Peygamberimiz, müşriklerin yalanlamasına karşı teselli edilmekte ve daha önce geçmiş olan Peygamberlerin de ümmetleri tarafından yalanlanmış oldukları, sonunda bütün işlerin Allah’a döndürüleceği beyan edilmektedir. İnkâr edenler için şiddetli

¹⁸⁹ Kasas, 28/71-72.

¹⁹⁰ Zümer, 39/6.

bir azabın bulunduğu, iman edip salih ameller işleyenler için ise mağfiretin ve büyük bir mükafaatın bulunduğu haber verilmektedir. Rüzgârları gönderip de bulutları harekete geçirenin Allah olduğu, o bulutların, ölü bir araziye yağmur yağdırarak oraya hayat verdiği, bütün güç, kuvvet ve hâkimiyetin Allah'a ait olduğu açıklanmaktadır. Sûrenin devamında, Allah'ın, kullarına ihsan ettiği nimetlere dikkat çekilerek tatlı ve içimi kolay olan su ile tuzlu ve acı olan suyun bir olmadığı ve bunların her ikisinden de insanların, giyecek ve yiyecek bakımından yararlandıklarına yer verilmektedir. Allah Teâlâ'nın geceyi gündüze gündüzü de geceye kattığı, kâinattaki bütün varlıkların onun emrine boyun eğdiği açıklanmaktadır. İnsanların Allah'a muhtaç oldukları, Allah'ın ise hiçbir şeye muhtaç olmadığı, dilediğinde Allah'ın herşeyi yok edebileceği, bu işlerin de onun için çok kolay olduğu beyan edilmektedir. Kör ile görenin, karanlıklarla aydınlığın, gölge ile sıcağın ve dirilerle ölülerin bir olmadığı, Peygamberimizin (sav), Allah'ın emir ve yasaklarını duyuran bir uyarıcı olduğu haber verilmektedir. Sûrede Rabbimiz, Peygamberimizi yine teselli etmekte, kavminin kendisini yalanlamasına üzülmemesini ve kendisini reddeden inkârcıları azabı ile yakalayacağını bildirmektedir. Sûrenin devamında, Allah'ın, insanlara ve diğer tüm canlılara verdiği nimetlere işaret edilmektedir. Gökten indirilen su ile değişik renklerde meyveler bitirildiği, dağların, renkli tabakalar halinde yaratıldığı, çeşitli renklerde hayvanların var edildiği ve Allah'ın çok affeden ve şükürün karşılığını bolca veren olduğu beyan edilmektedir.¹⁹¹ Sûrede inananların mükafaatının Adn cennetleri olduğu ifade edilmektedir. İnkârcıların ise cehennemde azap çekecekleri ve tekrar dünyaya gönderilmek için yalvaracakları haber verilmektedir.

Ayette geçen BaHRaNi/ الْبَحْرَانِ kelimesi “ iki deniz” anlamına gelmektedir. Denizler ise çok suyun bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Derin bilgiye sahip ve ilimde otorite sahibi olan kişiler için de bahr/derya ifadesi kullanılmaktadır. BaHR/ الْبَحْرُ kelimesi sözlükte, tatlı olsun, tuzlu olsun çok su demektir. İsmail Hakkı Bursevî, konuyla ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Deniz, aslında tatlı su için değil, tuzlu su için kullanılır. Allah Teâlâ'nın iki deniz birbirine eşit olmaz buyruğunda tatlı su, tuzu da ihtiva ettiği için deniz diye adlandırılmıştır.”¹⁹²

¹⁹¹ Âlûsî, Mahmud Şükrü, *Ruhu'l-Meâni*, İdaretu't-Tıbbâtu'l-Munîre-Tasvîr-i Dar-i İhyari't-Turasi'l-Arabiyyi, Beyrut, 2008, C.XIV, s.113.

¹⁹² Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, V, s. 19.

Müfessirlerin çoğu ayette geçen denizden çıkartılarak takınılacak süs eşyasından kastın inci ve mercan olduğunu belirtmişlerdir.¹⁹³

Cahiliye toplumunda özellikle yerleşik hayat süren şehirli kadınlar kendilerine bakma, temizlik ve süslenme konularında bedevi (göçebe) kadınlardan çok daha duyarlı ve özenliydi. Bu durumun nedeni şehirde yaşayanların ekonomik durumlarının ve dolayısıyla alım güçlerinin yüksek düzeyde olması ve sosyal çevrenin farklılaşmasıdır. Şehirde yaşayan kadınlar, göçebe kadınların bilmedikleri çeşitli kıyafetleri ve takıları, güzellik nesnelere bilmekteydi. Alım gücü yüksek olan Arap sosyetesini, tekstil ve kozmetik ürünleri üreten ülkelerden; kıyafet, çeşitli takılar ve güzel kokuları ve kozmetik ürünleri ithal ediyorlardı. Diğer taraftan, cahiliyede Arap kadını süslenmeyi yaşamının vazgeçilmez bir parçası olarak görür ve buna inanırdı. Kulaklarına, parmaklarına, el ve ayak bileklerine alın ve boynuna altın, gümüş, inci, boncuk ve gerdanlık gibi her türlü değerli mücevherat türünden takılar takarak süslenirdi.¹⁹⁴ Bu sebeple olmalıdır ki Yüce Allah, takıp takıştırmaya önem veren bu topluma hitap ederken bu argümanlara yer vermiştir.

Görülmektedir ki; Allah'ın verdiği nimetlerini hatırlattığı ve bu bağlamda deniz örneğini verdiği söz konusu ayette “LeBiSe/ لبس” kökünün temel anlamında kullanılmıştır. Benzer bir kullanım Nahl sûresinin 14. ayetinde de bulunmaktadır.

2.5.2. Nahl Sûresi 14. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü TeLBeSûNeHâ/ تَلْبَسُونَهَا türevine Nahl sûresinde ilk rastladığımız ayet 14. Ayettir.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ
حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“O, taze et yemeniz ve **takınacağınız** süs eşyasını çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir. Gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün. (Bütün bunlar) O'nun lütfundan nasip aramanız ve şükretmeniz içindir.”

¹⁹³ Bu müfessirlerden bazıları için bkz. Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, V, s. 19; Ebu's-Suud Efendi, *İrşad-u Akl-u Selîm*, IV, 131; Dahhâk, *Tefsîr-u Durru'l-Mansûr*, III, 43; İbn Cevzî, *ez-Zâdu'l-Mesîr*, IV, 56; Kurtubî, *El Câmiu li Ahkâmu'l-Kurân*.

¹⁹⁴ Ramazan Altıntaş, *Cahiliye Arap Toplumunda Kadın*. s.37.

128 ayetten oluşan Nahl Sûresinin 126, 127 ve 128. Ayetleri Medine’de; diğerleri ise Mekke’de indirilmiştir. Kâfirleri tehdit ile başlayan Nahl sûresi; inkârcıların, Peygamberimize gelerek kendilerine söylenen azabın gelmesini söylemişler ve bir anlamda meydan okumuşlardır. Yüce Allah, bu sûrede ahiret gününün ve hesaba çekilmenin gerçekleşmesinden yana kuşku duymamalarını ve bu azabı bekleyerek Peygamberi alaya alanların cezalarını bulacaklarını haber vermiştir. Sûrenin devamında insanın yaratılışından bahsedilmekte ve insanın Allah’a karşı asi olmaması gerektiğine değinilmektedir. Yaratılan hayvanların, etlerinden, sütlerinden, yünlerinden istifade ettiğimiz, yüklerimizi de onlara taşıttığımız açıklanarak bu nimetlere karşı nankör olmamak gerektiğinden bahsedilmektedir. Sûrenin devamında ise yağmur, güneş, ay ve denizlerin, dağların ve ırmakların insana birer nimet olduğu hatırlatılmaktadır. Allah’ın indirmiş olduğu ayetlere geçmişlerin masalları diyenleri azabın beklediği ifade edilen sûrede; Allah’ın emrine uyarak yasaklardan kaçınanların ise ahirette güzel mükâfatlar ve Adn cennetlerinin verileceğinden bahsedilmektedir. Yine bu sûrede, ölümden sonra dirilişi inkâr eden müşriklere cevap olarak dirilişin gerçekleşeceği ve bunun Allah için çok kolay bir olay olduğu ifade edilmektedir. Allah yolunda zulme uğradıkları için hicret edenlere verilen nimetler zikredilmekte, âhirette ise daha büyük mükâfaatlar verileceği açıklanmaktadır. Allah’ın, insanları, yaptıkları zulümler sebebiyle hemen cezalandırmayıp belli bir müddete kadar cezalarını ertelediği de ifade edilmektedir. Sûrenin ilerleyen bölümlerinde bal arısına ve onun balı nasıl yaptığına işaret edilmektedir. Sûre ismini bu ayetten almaktadır.¹⁹⁵

Müfessirlerin kâhir ekseriyetine göre ayetteki tazelikten maksat, balıktır. Balıktan et olarak söz edilmesinin sebebi ise, balığın diğer hayvanlar gibi kesilmesine ihtiyaç olmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca tuzlu, acı ve içilmesi mümkün olmayan bir suyun içinde taze ve lezzetli olan balığı yaratmıştır.¹⁹⁶

Kurtubî, balığın kolay bozulan bir besin olmasından dolayı taze olarak nitelendiğini belirtmiştir. Ayrıca hanımlar erkekler için süslendiklerinden, söz konusu süs eşyası erkeklerinmiş gibi takma işinin onlara isnad edildiğini belirtmiştir. “*Giyeyeceğiniz bir süs çıkartırsınız*” ayeti ile ilgili olarak Ebû İshak süs eşyalarının

¹⁹⁵ Nesefî, *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, II, s. 206.

¹⁹⁶ Bu müfessirlerden bazıları için bkz. Bursevi, *Ruh'ul Beyân*, IV, s.18; Âlûsî, *Ruhu'l-Meâni*, XIV, s. 114; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, XIV, s. 186; Şankıtî, *Advâu'l Beyân*, III, s. 150.

sadece tuzlu suların çıkartılabileceğini ifade etmiştir. Ayette “her ikisinden” denilmesinin nedeninin tatlı ve tuzlu suların birbirlerine karışmaması olduğunu belirtmiştir.

Kurtubi her bir eşyanın giyilmesinin kendisine göre olduğunu ilave etmiştir: Allah'ın; “giyeceğiniz...” ifadesinde her bir şeyin giyilmesinin kendisine göre olduğuna delil vardır. Mesela, yüzük parmağa giyilir, bilezik bileğe geçirilir, gerdanlık boyna takılır, halhal ayağa takılır.¹⁹⁷

“LeBiSe/ لبس” kökünün takı takmak anlamına gelen Kur'an'daki tüm kullanımlarında denizden çıkartılan süs eşyalarına işaret edildiği görülmektedir. Şimdi ise “LeBiSe/ لبس” kökünün birbirine düşmek anlamında kullanılan ayetlere bakalım.

2.6. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Birbirlerine Düşmek” Anlamında Kullanıldığı Ayet

2.6.1. En'âm Sûresi 65. Ayet

“LeBiSe/ لبس” kökünün “YeLBiSeKuM / يَلْبِسُكُمْ” türevine En'am sûresinin 65. ayetinde rastlamaktayız:

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتَارِ جُلُكُم أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۗ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ نَصَرَفَ الْآيَاتِ أَلَمْ يَعْلَمُوا بِفَقَّهُونَ

“De ki: “O, size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye, ya da sizi grup grup **birbirinize düşürmeye** ve kiminizin şiddetini kiminize tattırmaya gücü yetendir. Bak, anlasınlar diye, ayetleri değişik biçimlerde nasıl açıklıyoruz.”

Müfessirler, Allah'ın bu ayette, insanların, üstlerinden ve ayaklarının altından gönderebileceğini beyan ettiği azaplardan ne gibi azaplar kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir. Beydâvî, tefsirinde gökten gelen azaplarla helak olan topluluklara örnek olarak Fil Ashabını, Hz. Nuh ve Hz. Lut kavimlerini hatırlatır.

¹⁹⁷ Kurtubi, *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII, s. 297; Nesefî, *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, II, s. 206; İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, IV, s. 19; Taberî, *Camiu'l-Beyan an Tevili Âyi'l Kur'ân*, XIV, s. 187-188; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX, s. 5-6.

Yerden gelen azaplarla helak edilenlere örnek olarak ise Firavun'un ve Karun'un helak edilmesinin kastedildiğini belirtir.¹⁹⁸

Ebû Malik, Said b. Cübeyr ve Süddî'den nakledilen bir görüşe göre üstten gönderileceği bildirilen azaptan maksat, taş yağdırma veya yağmur yağdırarak tufan meydana getirme türünden azaplarıdır. Ayakların altından gönderileceği beyan edilen azaptan maksat ise yerin yarılarak insanların, o yerin içine geçirilmeleridir. Abdullah İbn Abbas'tan nakledilen diğer görüşe göre, burada üstten gönderilebileceği beyan edilen azaptan maksat, kötü idarecilerdir. Ayakların altından gönderilecek azaptan maksat ise, kötü hizmetçilerdir.¹⁹⁹

Ayette geçen “LeBiSe/ لبس” kelimesinin açıklaması ile ilgili müfessirler farklı yorumlarda yapmışlardır. Örnek olarak, İbn Abbas; “*Aranıza kötü inançlar yayar da fırkalara ayrılırsınız*”; İbn Kuteybe de; “*EV YeLBiSeMüM/ أَوْ يَلْبِسُكُمْ، iltibasdan, yani karıştırmaktan gelir*”, demiştir. Zeccâc da; “*işinizi karıştırıp sizi sarsar, öyle ki; bir daha birleşme şansı bulamazsınız*” yorumunu yapar.

Müfessirlerin çoğu “*Birbirinize şiddeti tattırmak*” ifadesini insanlardan bazılarının bazısının eliyle öldürülmesi olarak yorumlamışlardır. Bu ayetten kimler kastedildiği hususunda ise üç görüş vardır:

- 1) İbn Abbas, Ebu'l Aliyye ve Katade'nin görüşüne göre bu kişiler namaz ehli Müslümanlardır.
- 2) Azap müşrikleredir, ayetin geri kalan kısmı da Müslümanlardır. Bunu da Hasen, demiştir. Peygamberimizden şöyle dediği rivayet edilmiştir: *Rabbimden üç şey istedim; bana ikisini verdi, birini vermedi. Ümmetime daha öncekilerin azabını etmemesini istedim; bunu verdi, İslâm yurdunu işgal edecek düşman Mûsallat etmemesini istedim, onu da verdi; O'ndan sizi çeşitli gruplara ayırıp da çatıştırmamasını istedim; işte onu vermedi.*
- 3) Süleyman Dımeşki'nin de aralarında bulunduğu bazı müfessirler ise bunun, müşrikler için tehdit olduğunu ifade etmişlerdir.

Taberî ise, bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, zira ayetin manasına bu görüşün daha uygun olduğunu söylemiştir.²⁰⁰

¹⁹⁸ Beydâvi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, II, s. 272.

¹⁹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tevil-i Âyi'l-Kur'ân*, IX, s. 302.

²⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tevil-i Âyi'l-Kur'ân*, IX, s. 304.

Ayette, “Sizi parçalara bölüp bazılarınızın kötülüğünü bazılarınıza tattırmaya kadir olan da O'dur” buyurulmaktadır. Bu ifadeden kasıt, insanların heva ve boş hevesleri yüzünden firkalara ayrılmaları ve birbirlerini öldürmeleridir.

“LeBiSe/ لبس” kökünün birbirine düşmek anlamında kullanıldığı tek ayet olan En'âm sûresinin 65. ayetini inceledik. Şimdi de zırh anlamındaki kullanımının yer aldığı Enbiyâ sûresinin 80. ayetine bakalım.

2.7. “LeBiSe/لبس” Köklü Türevlerin “Zırh” Anlamında Kullanıldığı Ayet

2.7.1. Enbiyâ Sûresi 80. Ayet

“LeBiSe/ لبس” köklü LeBûS/ لبوس türevine Enbiyâ sûresinin 80. Ayetinde geçmektedir.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِيُخْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ

“Bir de Davud’a, sizin için, **zırh** yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun. Şimdi siz şükrediyor musunuz?”

112 ayetten oluşan Enbiyâ Sûresi Mekke’de indirilmiştir. Sûre, insanların hesaba çekilme zamanının yaklaştığını beyan ederek başlamaktadır. Devamında ise gafil kişilerin ayetleri ve peygamberi alaya aldıklarını; gerekçe olarak da peygamberin kendileri gibi beşer olduğunu belirttikleri görülmektedir. Devamında ise peygamberden mucize beklediklerini belirtmektedir. Yüce Allah, kavme en büyük mucizenin Kur’an-ı Kerim olduğunu beyan etmektedir. Daha sonra, göklerin, yerin ve aralarındakilerin bir oyun olsun diye yaratılmadığı, hakkın bâtila çarpılarak bâtilın beyninin parçalandığı, göklerde ve yerde olan herşeyin Allah'ın olduğu, herşeyin gece gündüz Allah'ı tesbih ettiği ifade edilmektedir. Sûrenin ilerleyen bölümlerinde Hz. İbrahim'in, Hz. Lût'un, Nuh aleyhisselamın, Davud ve Süleyman Peygamberler ile Hz. Eyyub, Hz. Yunus gibi diğer peygamberlerin kıssalarına rastlanmaktadır. Bu sûrede, peygamberlerin kıssalarına sayıca fazla yer verilmesinden dolayı sûre bu ismi almıştır.²⁰¹

Görüldüğü üzere Kur’an-ı Kerim, “LiBâS/ لباس” kelimesinin anlamını genişleterek “LeBûS/ لبوس” formuyla zırh anlamında kullanmıştır.

²⁰¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman*, Bağdat, 2006, s.722.

Hanbeli'nin naklettiğine göre buradaki “LeBûS/ لَبُوسٍ” kelimesiyle kastedilenin ne olduğuna dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre kastedilen şey zırhlardır. Zırhlar daha önce yassı levha halindeyken halkaların icat edilerek dokunması Hz. Davud tarafından yapılmıştır.²⁰²

Ebu Ubeyde'nin belirtmiş olduğu ikinci görüşe göre ise “LeBûS/ لَبُوسٍ”, zırhtan mızrağa kadar bütün silahlara denilmektedir. Bir görüşe göre ise, önceleri zırhlar, yassı düz parçalar hâlinde iken, Hz. Davud, halkalar halinde dokunan zırhlar yapmıştır.²⁰³

Burada yine “LiBâS/ لباس” kelimesinin koruyucu ve örtücü özelliği göze çarpmaktadır. Kurtubî, bu ayete dair açıklama yaparken “LeBûS/ لَبُوسٍ” kavramının Araplarda her türlü silahın adı olduğunu ifade ederek Hüzeli'nin mızrağı nitelendiren şu dizelerini nakletmiştir:

*“Beraberimde öyle bir lebûs (mızrak) vardır ki o kahraman için;
Dehşetle kaçıp giden öküzün alnındaki bir boynuz gibidir.”*

İbnu's-Sikkit de şu beyiti nakletmektedir:

*“Her bir durum için ona has elbisesini giyin,
Ya onun nimetlerini yahut da sıkıntılarını.”²⁰⁴*

Zırhın ya da diğer savaş aletlerinin amacının himaye etmek olduğu müfessirlerin ortak kanaatidir. Allah, Kur'an'da Davud peygamberin zırh yaptığını bize haber vermektedir. Müfessirler bu ayetin el emeği ve zanaat ile geçinmenin Allah katında değerli olduğunu ve kişiyi insanlara el açmaktan ve fakirlikten koruduğunu belirtmişlerdir. Kur'an'da zanaat ile geçimini sağlayan tek peygamber Hz. Davud değildir. Hz. Âdem'in çiftçi, Hz. Nuh'un marangoz oldukları da belirtilmektedir.²⁰⁵

“LeBiSe/ لبس” kökünün zırh anlamına delalet eden tek kullanımının yer aldığı Enbiyâ sûresinin 80. ayetini incelememizle birlikte söz konusu kökün Kur'an'daki tüm kullanımlarına yer vermiş bulunmaktayız.

²⁰² Ebu's-Suud Efendi, *İrşâd-u Akl-ı Selim*, III, s. 719.

²⁰³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, XVI, s.330.

²⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi-u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XIV, s. 253.

²⁰⁵ Ebu Zekerriyya Yahya Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C.II, Âlemu'l-Kutub Yayınları, Beyrut, 1983, s. 209.

SONUÇ

Bu çalışma öncelikle “LiBâS/ لباس” kelimesinin de kökü olan “LeBiSe/ليس”nin Arap dilindeki yerini, anlamlarını ve kullanım şekillerini incelemekle başlamıştır. Ardından “LeBiSe/ليس” köklü türevlerin Kur’an’da kullanıldığı ayetler belirlenmiştir. Kelime, Kur’an-ı Kerim’de 19 ayette, 22 kez ve 14 farklı formda değişik manalarda geçmektedir. “LeBiSe/ليس” kökünün isim ve fiil hali 11’er defa karşımıza çıkmaktadır.

“LeBiSe/ليس” köklü türevlerin anlam derinliklerine vâkıf olabilmek için kelimenin tek başına incelenmesinin yetersiz kalacağı düşüncesiyle Kur’an’da söz konusu kavramın anlam alanına giren yakın anlamlı kelimelerine de bakılmıştır. Bu bağlamda “HiMâR/ خمار”, “CiLBâB/ جلباب” ve “SiYâB/ ثِيَاب” kelimelerinin anlaşılması adına lügat ve tefsir kaynakları incelenmiş ve kelimeler arasındaki farklılıklar ortaya koyularak “LiBâS/ لباس” kavramının anlam çerçevesine netlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Tespitlerimize göre “LiBâS/ لباس” kelimesi ile kastedilen mana ibadet maksadından ziyade insanın fitratından kaynaklı örtünme ihtiyacıdır. Tüm manalarda koruyucu özelliğın olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Ayrıca ilk giysi diye ifade edilebilecek türden giysiler gibi tene teması bulunan ve her iki cinsiyet içinde gerekli olan temel giysiler ifade edilirken “LiBâS/ لباس” kelimesi kullanılmış; ilk giysiye ilave sayılabilecek ve kadına mahsus kılınan başörtüsü, ya da vücut hatlarını gizlemek amacı ile giyilmesi dinimizce emredilen örtü ve giysiler için ise “SiYâB/ ثِيَاب” “HiMâR/ خمار” ve “CiLBâB/ جلباب” kelimeleri tercih edilmiştir. Özetle İslam dini Yüce Allah’ın insanın fitratına kodladığı örtünme duygusunu başörtüsü ve bir takım dış giysiler ile taçlandırmış ve örtünmeyi ibadete dönüştürmüştür.

Bir kavramın anlaşılabilmesi için onun ne olduğunun yanı sıra ne olmadığına da incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle “LeBiSe/ليس” kökü ile kastedilen manaların karşıtlarına da bakılmıştır. Örtü ve elbise kavramlarının karşıt anlamlı bir karşılıklarının bulunmaması sebebiyle giyinmenin zıddı olan “TeBeRRuC/ تَبْرُج” kavramı ile şüphenin zıddı olan “İTMi’NâN/ اِطْمِئْنَانٌ” kavramları incelenmiştir. Bu bağlamda “LiBâS/ لباس” ile kastedilenin şehvî duyguları uyandıracak ve kişinin cinsiyetini, güzelliklerini açığa çıkartarak karşı cinsin dikkatini çekecek şekilde bir giyinme değilken “TeBeRRuC/ تَبْرُج” kavramının bunun tam aksi olduğu gözlemlenmiştir. “İTMi’NâN/ اِطْمِئْنَانٌ” kavramının ise kişinin Kur’anda

“ELLuBSeTu/ اللبسة” kelimesiyle belirtilen yersiz ve rahatsız edici şüpheden kurtulmuş halini ifade ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

“LeBiSe/لبس” köklü türevlerin geçtiği 19 ayetten 11’i Mekke’de; 8’i ise Medine’de indirilmiştir. Mekkî sûrelerde ağırlıklı olarak örtü, giysi gibi temel anlamlarında kullanılan “LeBiSe/لبس” köklü türevler; Medine döneminde indirilen sûrelerde ise mecazî bir forma dönüşerek, eşlerin birbirine örtü olması gibi manalara gelmeye başlamıştır.

İlgili ayetlerin tek tek incelemesi yapılırken, ilk dönemden günümüze kadar ulaşan tefsir külliyatı içinde belirlediğimiz bazı tefsir kaynaklarına müracaat edilmiştir. Böylelikle “LeBiSe/لبس” köklü türevlerin tefsir birikiminde nasıl yorumlandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Müracaat edilen bu tefsirlerdeki açıklamalar, rivayetler ve yorumlar çalışmanın adeta bel kemiği olmuş ve sonuca ulaşmada önemli bir rol oynamıştır.

“LeBiSe/لبس” köklü türevlerin geçtiği ayetleri incelerken, siyak-sibak bağlantısına dikkat edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda gece-gündüz kavramları, gecenin gündüzü örtmesi ve uykunun insan hayatına etkileri, eşlerin birbirlerine örtü olduklarının ifade edildiği ayetler bağlamında evliliğin, eşlerin psikolojik ve sosyolojik durumları ve bunların başka farklı disiplinlerdeki ele alınışları ve konuyla ilgili yapılan farklı değerlendirmeler “LiBâS/لباس” kelimesinin anlam örgüsüne bağlı kalınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Nihaî olarak vardığımız sonuç “LeBiSe/لبس” köklü türevlerin kullanıldığı ayetlerin anlamları her ne kadar ilk bakışta birbirlerinden farklı anlamlara geliyor gibi görünse de aslında her birinin anlam irtibatlarının olduğudur.

“LeBiSe/لبس” köklü türevlerin incelenmesiyle ortaya çıkan sonuçlardan biri, bu kökten türeyen kelimelerin birşeyin aslını bozmama gibi bir anlamları olduğudur. Örneğin gece, gündüzü yok etmez; onu ancak perdeler. Aynı şekilde şüphe de aklı yok etmez; onu yalnızca perdeler. Giysiler bedenimizi, açlık ve korku hislerimizi, takındığımız süs eşyaları yine vücudumuzu yok etmemektedir. Burada saydıklarımızın hiç biri aslı bozan, öze zarar veren durumlar değildir.

Benzer şekilde, en tabîî fitrî ihtiyaçlarımızdan olan giyinmenin gereğini yerine getirmemek fitrata aykırı davranmaktır. Ancak giysilerimiz her ne kadar olmazsa olmazımız olsa bile vücudumuza ait bir parçamız değildir.

“LiBâS/ لباس” kelimesi ile ilgili yaptığımız araştırmada, kelimeyle kastedilen tüm manaların süreli durumlar olduğu görölmüştür. Örneğin; eşler evli kaldığı sürece birbirleri için örtü olmakta; gece, gündüzü belirli bir süreç içerisinde örtmekte; giysilerin üzerimizde kalması ve değşitilmesi yine belirli sürelerde gerçekleşmektedir.

Kelimelerde zaman içerisinde anlam değişmeleri meydana gelebilmektedir. “LiBâS/ لباس” kelimesi de Kur’an-ı Kerim’deki zırh manasına delalet etmesi ile anlam genişlemesine uğramıştır.

Müslümanlar için en önemli kaynak olan Kur’an-ı Kerim’in günümüz muhataplarınca doğru bir şekilde açıklanması oldukça önemlidir. Ku’ran-ı Kerim’in ilahi mesajını anlamak ayetlerin indiği dönemlerle ilgili bilgi sahibi olma, ayetin Mekkî veya Medenî olması, kaçınıcı yılda, yaşanmış hangi olay üzerine nazil olduğu gibi bilgileri araştırmaktan geçmektedir.

Çalışmayı, Kur’an’da yer alan her bir harfin, kelimenin veya cümlenin bir hikmeti ve gayesinin olduğu gibi, “LeBiSe/ ليس” köklü türevlerin de bir maksada ve hikmete matuf olduğu düşüncesinden hareketle tamamladık.

EKLER

Ek-1: Müslüman Kadınların Kıyafetlerine Dair Düzenleme Hakkında İlanname

Müslüman kadınların kıyafetlerindeki sınırlama

“Sah Hâtunların ferâcelerine ve başlarına tahdîd fermâmıdır. Akzâ kuzâtü'l-müslimîn evlâ vülâtü'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn râfî'-i a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn vâris-i ulûmü'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn el-muhtas bi mezîdi inâyeti'l-meliki'l-Mu'in Mevlânâ İstanbul kadısı -zîdet fezâiluhû- ve iftiharü'l-ümerâ'i'l-ekâbir müstecmi'u cemî'i'l-me'âlî ve'l-mefâhir el-muhtas bi mezîdi inâyeti'l-meliki'l-Kâdir bi'l-fî'l dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ağası olan Ağa -dâme ulüvvuhû- iftiharü'l-emâcidi ve'l-ekârim câmi'u'l-mehâmidi ve'l-mekârim el-muhtas bi mezîdi inâyeti'l-meliki'd-Dâim hâssa bostancıbaşı olan -dâme mecduhû- tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki Dârü'l-hilâfetü'l-aliyye -hamâhallâhu te'âlâ ani'l-âfet ve'l-beliyye- pây-ı taht-ı cihân-bânî ve âb-ı Rûy-i memâlik-i Osmânî olup mecma'-ı ulemâ ve makarr-ı sulehâ-i edyân olmağla memâlik-i sâireden rüchânı olduğu gibi sükkânının dahi merâtib-i nâsa göre elbise-i mu'tâde ve kıyâfet-i hasbe'l-âdeleri

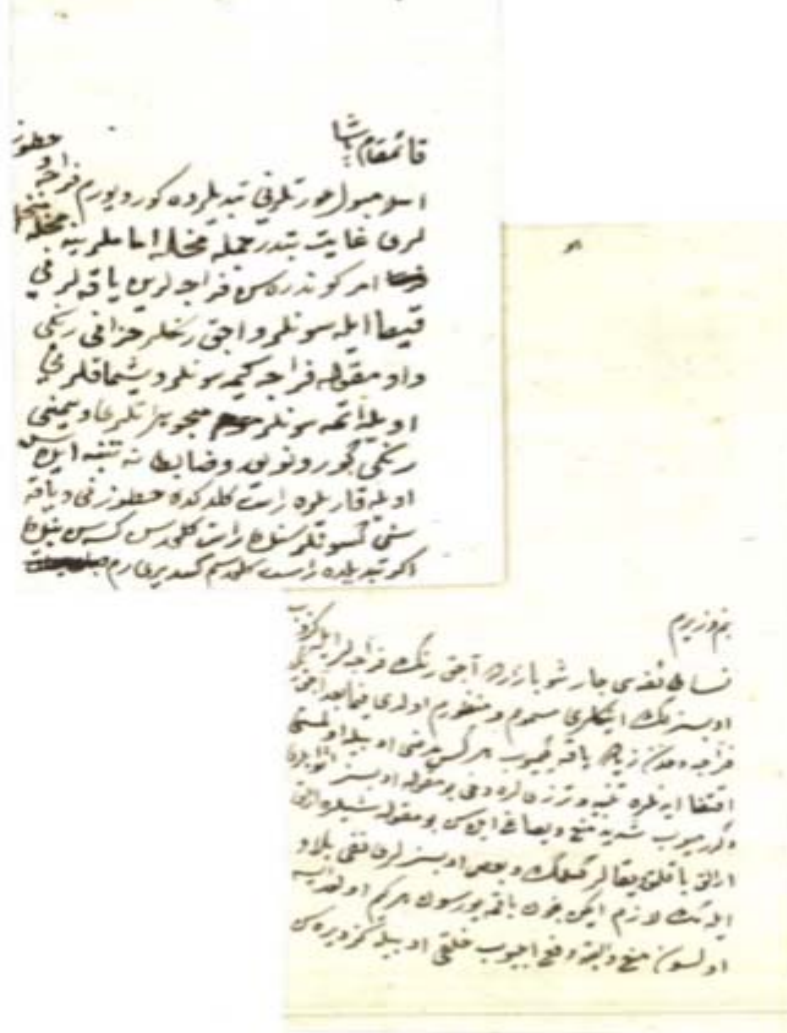
ruhsat-ı şer'ıyyeye mutâbık ve kavânîn-i hikmet-ıhtivâyâya muvâfık olmağla bilâd-ı sâire ahâlîsinden imtiyâzı lâzıme-i nâmus-ı devlet iken, seferler takrîbi ile devlet Edirne'de bulunup umûr-ı mühimmeye iştigâl ile tesâmuh olunmakla ba'zı yaramaz avratlar intihâz-ı fırsat ve sokaklarda halkı idlâl kasdına izhâr-ı zîb ü zînet ve libâslarında gûnâ-gûn ihdâs-ı bid'at ve kefere avratlarına taklîd serpûşlarında u'cûbe heyetler ile nice üslûb-ı ma'yûb ibdâ' ve âdâb-ı ismet bi'l-küllîye meslûb olacak mertebe kıyâfetler ihtirâ' etmeleriyle, bundan akdem men' olunmuş iken, mesâlih-i mehâmm-ı nizâm-ı memâlik-i İslâm'a iştigâl esnâsında eslâfınızdan adem-i tekayyüdden nâşî yine hetk-i perde-i nâmusdan tehâşî etmeyip ve türlü türlü heyet-i şenî' ve kıyâfet-i fazîhaya mütesaddî ve birbirini görerek bu hâleti ehl-i ırz ve ismet olanlara da âdet olmak mertebelerine müeddî olmağla ümmet-i Muhammed'i idlâl ve ifsâda sebep ve ehl-i ırz ve ve sâhibe-i ismet olanlara dahi icâd-ı kıyâfetden nâşî şenâ'atleri sirâyetine bâdî olduğundan mâ'adâ nisvân kocalarına teklîf-i hâm ve muhill-i edeb olan bid'at-i seyyieleri üzre elbise-i nev-zuhûr tedârükine ikdâm ederek zî-kudret olanları zükûr ve nisâyâ harâm olan isrâf-ı mâl ve itlâf-ı menâl ile ve kudreti olmayanlar ve olup da bu hâlete rızâ vermeyenler eyyâm-ı mübârekece zevcelerinden müfârakat edecek rütbelere vardığı zâhir ve âşikâr ve kâr-ı kadîm olan elbise ve akmişe kâsid ve bî-i'tibâr olduğundan ehl-i sükda ve sâir ahâlî-i beldede zarûret ve ihtiyâc vukû'una bâ'is olacağı bedîdâr olup bu emr-i münkerin nehyi lâzım ve bu gûne nisvânın sû-i edeblerini men' şer'an ve kânûnen mühim olmağın, ba'de'l-yevm nisvân tâifesi bir şibrden ziyâde kebîr yakalı ferâce ve üç değirmi mikdârı hadd-i i'tidâlden ziyâde yemenî ile sokağa çıkmayıp ve bir parmakdan ziyâde şerid isti'mâl etmemek üzre mahalle imâmlarına muhkem tenbîh ve te'kid ve bu gûne bida'-i fâhişenin amelesi olan terzilere şeridçilere dahi zecr ve teşdîd eyleyip ve ederler ise yakaları kat' olunmakla tenbîh ve inzâr ve bundan sonra dahi mütenebbih ve müteyakkız olmayıp kirâren müşâhede olunursa, ahz ve diyâr-ı âhara nefy ü iclâ ile te'dîb olunacakların mahalle imâmlarına tenbîh ve tefhîm ve siz ki yeniçeri ağası ve bostancıbaşı mûmâ-ileyhimâsız, bu makûle heyet-i fâhişe ile rast geldiğiniz nisvân tâifesinden hilâf-ı emr-i şerîf hareketlerine müsâmaha ve i'râz-ı ayn ve himâyeye ile mazmûn-ı emr-i âlîşânı tenfîz ve icrâda bir türlü tekâsülünüz istimâ' olunacak olur ise muâhez ve mu'âkab olacağınızı yakînen bilip ana göre basîret üzre hareket ve bu husûsda ziyâde ihtimâm ve dikkat ve bu fermân-ı âlî mehâkimle sicillâta kayd ve sebt ve düstûrî'l-amel olup min ba'd eslemeyenlerin cezâ-i sezâları tertîb ve nisvândan kâ'inen men kân mütenebbih olmayanları ta'zîr ve

te'dîb eyleyip, müsâmaha ve tekâsülden ihtirâz ve müslime ve kâfire ve sâliha ve fâcireyi kıyâfet-i nâ-meşrû'adan men' ve zecr ve mesâğ-ı şer'î olmayan bid'atlerini men' ü def' eylemeniz bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda vech-i meşrûh üzre şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla âmil olup hilâfindan gâyetü'l-gâye ihtirâz ve ictinâb eylesiniz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kulasız. Tahrîren fî evâili Şevvâli'l-mükerrerem sene semân ve selâsîne ve mi'e ve elf. Be makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse."

“Şüphesiz ki hatunların feracelerine ve başörtülerine bir sınırlama fermanıdır. Kadıların kadısı, enbiyaların vârisi olan alimlerin en hayırlısı İstanbul kadısı Mevlana,(Allah faziletini artırsın) ve en büyük emir verenlerin iftihar, yüceliklerin kendisinde toplandığı ve seçilmiş meziyetlerin kendisinde toplandığı ve seçilmiş meziyetlerle donanmış güç sahibi ve Yeniçeri ocağı ağası olan Ağa (ulvî olanların ve cömertlerin iftihar ettiği) ve türlü özelliklerin daim sahibi ve bostancıbaşı olan Yüce hilafet makamı olup alimlerin tümü ve dinin emirlerine uygun olmakla ve diğerlerine sahip olduğu gibi sakinlerinin dahi nasların mertebelerine göre adet edilen elbise ve kendilerine göre giydikleri kıyafetleri şerî kurallara uygun ve hikmetli kanunlarımıza uygun olmakla diğer belde ahalisinden devletin namusunun ayrıcalığının korunması gerekirken seferlere yakınlığı ile devletin Edirne'de bulunduğu ve önemli işlerle meşgul olduğu sırada bazı yaramaz kadınlar bu durumu fırsata dönüştürerek sokaklarda zinetlerini ve elbiselerini göstererek üsluba dikkat etmeden bidat ehli ve kefare kadınları taklit etmektedirler. Bu üsluba ve akla ters olacak mertebedeki kıyafetleri giymeleriyle, bundan men edilmiş olmalarına rağmen padişahın İslam'la yayılmasıyla meşgul olduğu sırada namus perdesinin kaldırılmasından telaş etmeyip türlü topluluklara özenip gerçek manada tesettürü olanları da ifsat etmeye sebep olacak kıyafet icat etmelerine sebep olmaktadır. edep yerlerini örtmekten uzak ve kötü adetleri üzre yeni elbise ortaya çıkaranların anlayışlarına ikdem ederek kudret sahiplerini kadına haram olan mal israfı olanlar ile kudreti olmayanlar veya olup bu hale rıza göstermeyenler mübarek günlerde zevcelerinden ayırt edileceklerdir. Bu emrin yaygınlaştırılıp kötülüğün engellenmesi gerekmektedir. Ve kadınların edepsizliklerini engellemek hem şer'î olarak hem de kanunen çok önemlidir. Bundan sonra kadınlar büyük yakalı ferace ve üç değirmi miktarınca gereğinden fazla yemeniyle sokağa çıkmayacak ve bir parmaktan fazla

şerit kullanmamak üzere giyineceklerdir. Bu konuyla ilgili tenbih etmek için mahalle imamlarının ve bu kötü durumun işçiliğini yapan terzilerin dahi tembihlenerek uyarılması gerekmektedir. Bu uyarıdan sonra bile hala devam eden olursa diğer diyalara te'dip olunacakların mahalle imamlarına tembihlenerek anlatılsın. Yeniçeri ağası ve bostancıbaşı olarak sizler bu hareketlere rast geldiğiniz zaman göz yumarsanız cezalandırılacağınızı bilerek ona göre basiret üzere hareket ediniz. Bu konuya fazlasıyla önem ve dikkat ediniz. Benim hükmüme uymayarak sicile kaydolan kişiler azarlama ve terbiye edilecek, müsamahadan ve gevşeklikten uzak ve Müslüman ve kâfire ve salıha ve kıyafeti meşru olmayan fâcireyi engellemeniz konusunda fermanım sadrolmuştur. Buyurdum ki, fermanımın gereği yerine getirilsin ve itaat edilsin. Bilesiniz ki buna itimat etmeniz gerekmektedir.

Ek-2: Osmanlı Döneminde Müslüman Kadınların Açık Renk Ve Büyük Yakalı Feracelerle Çarşı Pazarda Dolaşmamaları Hakkındaki İlanname

“Benim Vezirim,

Nisa tâifesi çarşı pazarda açık renk feraceler ile gezub edepsizlik etdikleri mesmû'um ve manzûrum oldu. Fimâ-ba'd açık renk ferace ve hadden ziyade yaka giymeyüb herkes ırz-u edebiyile olmasını iktizâ edenlere tenbih ve terzilere dahi bu makule edebsiz esvapları diktirmeyub şedid men ve yasağ idesin. Bu makule şeylere aralık aralık bakılmak ve yakalar kesilmek ve bazı edebsizleri nefy-i bilâd eylemek lazım iken niçin bakmıyorsun. Her kim olur ise olsun, men' ve elbette def eyleyüb halkı edebiyile gezdiresin.”

“Benim Vezirim,

Gördüğüme ve işittiğıme göre kadınlar, çarşı pazarda açık renk feracelerle gezip edepsizlik etmektedir. Bundan sonra açık renk ferace ve gereğinden fazla yakal giysiler giymemelerini ve herkesin edebiyale olması konusunda uyarılmasını tenbihle. Hatta terzilere dahi bu tarz giysileri dikmemeleri konusunda uyarıda bulunasın. Bu konulara ara ara bakman, yakalarını kesmen ve abzı edepsizleri engelleme gerekirken niçin bakmıyorsun? Her kim olursa olsun, men ve def eyleyesin ve halkı edebiyale gezdiresin.”

Ek-3: Bazı Müslüman Kadınların Beyoğlu'nda Açık Faytonla Gezdikleri ve Yüzlerini Gösteren İnce Tül İle Örtmelerinin Önlenmesi Hakkındaki İlanname

“Bazı muhadderat-ı islamiyenin bugünlerde açık fayton ile Beyoğlu Caddesi gibi memerr-i nâs olan mahallelerde gezdikleri görülmekte olmasıyla şu münasebetsiz halin men-i tekerrürü esbabının istihsâli Altıncı Daire-i Belediye Müdüriyeti'ne iş'ar olunduğuna dair Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan vârid olan tezkire lede'l-arz manzur-ı âli oldu. Geçenlerde Kağıdhane'yi teşfir-i ma'alî-redif-i hazret-i Padişahî şeref-vuku bulduğu vakit bazı kadınların gayr-ı mesture denilecek surette yüzlerine ince bir tül örtmüş olduklarını veli-nimet-i bî-nimetimiz şevket-meâb efendimiz hazretleriyle birlikte zât-ı sâmi-i Sadâret-penâhileri dahi müşahade buyurmuş olduklarına ve bu bâbda iğmaz-ı ayn edilecek olur ise mazallahu Teâlâ usul-i müstahsene-i İslamiye'den olan emr-i tesettürün büsbütün nisyan edileceği ve müessire ifası şeref-sâdır olan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penâhi iktizâ-yı tenbihât-ı lâzime bâbda emr-u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.”

Fi 20 Şaban/ fi 18Mart

“Bazı örtünme yaşı gelmiş yetişkin hanımların, bugünlerde açık fayton ile insanların çokça gelip geçtiği Beyoğlu Caddesi gibi mahallelerde gezdikleri görülmüş olup, bu münasebetsiz durumun tekrarının önlenmesi gerektiği Belediyenin Altıncı Daire Müdüriyetince yazı ile tebliğ edildiğine dair Beyoğlu Mülkî Amirliğinden ulaşan belge elimize ulaştığından dolayı dikkatimizi çekmiştir. Geçenlerde padişahımız Kâğıthane’yi ziyarette bulunduğu vakit bazı kadınların örtüsüz denilecek surette ince bir tül yüzlerine örtmüş olduklarını saygı değer padişahımız dahi görmüş olup en güzel usul olan İslam’ın gereklerinden tesettür emrinin tamamıyla unutulacağı korkusu ve endişesiyle gerekli emir ve uyarıların yapılmasını padişahımız ferman buyurmuştur.”

Ek-4: Osmanlı Döneminde Müslüman Kadınların İslamiyet Şiarına Aykırı Kıyafetlerle Gezmemelerini Belirten İlanname

“Devletli efendim hazretleri

Muhadderat-ı İslamiye'nin şîâr-ı İslamiyet'e münâfi kıyafette gezmemeleri zımında ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümâyun-ı hazret-i Hilâfet-penâhi taraf-ı âli-i hazret-i Meşihat-ı penâhiden tanzim ve takdim olunup karin-i pesend-i âli buyrulan ilanname müsveddesinin Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da bi'l kırâe takdimi şeref-sâdır olan irade-i seniyye-i cenâb-ı padişahî iktiza-yı celilinden bulunduğunu mübelliğ tezkire-i hususiye-i devletleri meclis-i mezkûrda lede'l-mütâlaa kaleme alınan mazbata melfufuyla arz ve takdim kılınmış olmakla mündericâtı hakkında her ne veçhile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infaz olunacağı beyanıyla tezkire-i senâveri terkim olundu efendim.”

Fi 6 Zilkâde

“ Devletli Padişahım,

“Bazı örtünme yaşı gelmiş yetişkin hanımların, İslam dinine aykırı kıyafette gezmemeleri hakkında ferman ve Hz. Hilafet makamından okunmak üzere düzenlenen ve sunulan ilanname yazısı, sadrazamın başkanlığında toplanan ve bakanlardan oluşan meclisimizde, sizin ikazda bulunduğunuz iletilmiş olup özellikle belirtilen hususlar zikredilen mecliste mütalaa edilerek gereğinin yapılacağı kaleme alınarak belgelendirilmiştir efendim.”

KAYNAKÇA

Altıntaş, Ramazan, *Cahiliye Arap Toplumunda Kadın*, Diyanet İlmî Dergi, C. XXXVII, S. 1, Ankara, 2001, ss. 61-83.

Âlûsî, Mahmud Şükrü, *Ruhu'l-Meâni, İdaretü't-Tıbbâtü'l-Münîre-Tasvîr-i Dar-i İhyari't-Türasi'l-Arabiyye Yayınları*, Beyrut, 2008.

Âsım Efendi, *El-Okyanûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhîd*, tercüme: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013.

Atay, Hüseyin, “Semantik Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara, 1996, S. 7, ss. 111-141.

Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Yayınları, C. I-III, İstanbul, 1988.

Beğavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud, *Mealimü't-Tenzîl*, Daru't-Tayyibe Yayınları, Riyad, 1989.

Beyzâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vîl*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiyy-Müessesetü't-Tarihi'l-Arabiyy Yayınları, Beyrut, 2015.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1993.

Buharî, Muhammed b. İsmail, *el- Câmiu's- Sahih (Sahh-i Buharî)*, Dar-ı İbn Kesir Yayınları, Beyrut, 2002.

Cevherî, İsmail b. Muhammed, *Sihah*, Dar'ul İlm-i Melâyin Yayınları, Beyrut, 1085.

Çağatay, Neşet, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara, 1957.

Çelik Ömer, Öztürk Mustafa, Kaya Murat, *Üsve-i Hasene*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2003.

Çelik, Ömer, *Kur'an-Kerim'de Nur Kavramı*, Marmara Üniversitesi Dergisi Yayınları, İstanbul, 1998-1999.

Dahhâk, Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî el-Belhî, *Tefsiru Dahhâk*, Daru's-Selam Yayınları, Kahire, 1999.

Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Daru'l-Garbi'l-İslami Yayınları, Beyrut, 2000.

Ebu Zekeriyya Yahya Ferrâ, Meâni'l-Kur'an, Alemü'l-Kütüp Yayınları, Beyrut, 1983.

Ebu's Suud, Mehmed, *İrşadu'l Akl'is-Selîm*, tercüme: Ali Akın, C. III, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yayınları, 1995.

Farâhidî, *Kitabu'l Ayn*, düzenleyen: Abdülhamid Hundevî, Dar'ul Kitab'ul İlmiyye Yayınları, Beyrut, 2002.

Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya, *Meâni'l-Kur'an*, Alemü'l-Kütüp Yayınları, Beyrut, 1983.

Firuzâbâdi, Ebu Tahir Muhammed, *Tenviru'l-Mikbas min Tefsir-i İbn-i Abbas*, edDaru'l-Kütübü'l-İlmiyye Yayınları, Beyrut, 1992.

Fazlıoğlu, İsmail, *Eskiçağda Dokuma*, Ege Yayınları, İstanbul, 2001.

Gott, J. Richard, *Einstein Evreninde Zaman Yolculuğu*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2011.

Gülsün, Murat, Ak, Mehmet, Bozkurt, Ali, *Psikiyatrik Açıdan Evlilik ve Cinsellik*, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, İstanbul, 2009, s.70.

Güneş, Kadir, *Mu'cem'ul Arabi*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2011.

Güven, Şahin, *Konulu Tefsir Metodu*, Şûra Yayınları, İstanbul, 2001.

Hanbel, Ahmed, *Müsned*, tercüme: Hüseyin Yıldız, Ocak Yayınları, İstanbul 2014.

Hazar, Mehmet, "Türkiye Türkçesinde Anlam Bilimi Bibliyografyası," *Türk Dili Edebiyatı ve Halk Bilimi Araştırmalarının Dergisi*, 2013, S. 1/2.

İbn Abbas, *Tefsir-i İbn-i Abbâs*, tercüme: M. Cevher Caduk, İlkharf Yayınları, İstanbul, 2016.

İbn Arabî, *Ahkam'ul-Kur'an*, Dar'ul Kitab-u İlmiyye Yayınları, Beyrut, tarih yok.

İbn Âşur, Muhammed Tahir, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Dar-u Sahnun Yayınları, Tunus, 1997.

İbn Cebir, Mücahid, *Tefsiru Mücahid b. Cebir*, Daru'l-Fikeri'l-İslamiyyi'l-Hadise Yayınları, 1989.

İbn Darîs, *Fezailu'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr Yayınları, Dimaşk, 1987.

İbn Ebî Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Tefsîru İbn Ebî Zemenîn*, Beyrut, 2003.

İbn Kelbi, *Putlar Kitabı Kitabı'l-Asnem*, tercüme: Beyza Düşüngen, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1969

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *M.Tefsiru İbn Kesir*, tahkik eden: M.Ali es-Sabüni, Beyrut, 1981.

İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Dar-ı Sadr Yayınları, Beyrut, 2008.

İbn Muhammed Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't Tefsir*, tercüme: Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009.

İbni Âbidin, *Reddü'l-Muhtar*, Şamil Yayınları, tercüme: Ahmet Davutoğlu, İstanbul, 1982.

İbrahim Mustafa, Ahmet Hasan Zeyyat, Hamid Abdülkadir, Muhammed Ali Neccâr, *Mucem 'ul-Vasit*, el-Mektebetü'l-İslamiyye Yayınları, Mısır, 2004.

İsfahâni, Râgıb, *Müfredat*, tercüme: Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul, 2012.

Karaağaç, D. Uludüz, “*Uyku Bozuklukları*”, *Epilepsi*, Nobel Tıp Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.

Karaman, Hayrettin, Çağrıçı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sabrettin, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Kavşut, M. Sait, “Kur'an'da İnsanın Yaratılış Aşamaları,” *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Nisan, 2012.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale Yayınları, Beyrut, 2006.

Kutub, Seyyid, *Fizilâl'il-Kur'an*, Daru'l-Şuruk Yayınları, Beyrut, 1972.

Küçük, Ali, *Besâiru'l Kur'an*, (çevirimiçi), <https://www.selsebilmedya.com/besairul-kurankuran-tefsiri-ali-kucuk>, s. 2024-2025-2026.

Mâlikî, İmam Ahmed, *Rasfu'l-Mebani fi Şerhi Huruf'il- Meâni*, tahkik: Ahmet Muhammet Kırat, Matbuati Mecmei'l- Lügati'l-Arabiyye Yayınları, Dımaşk, tarih yok.

Meadows, Guy, *Uyku Kitabı*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2018.

Mevdudi, Ebu'l Âlâ, *Tefhimu'l Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005

Mevdudî, Ebu'l-A'la, *Tefhimu'l-Kur'an*, terc: Muhammed Han Kayahanî-Yusuf Karaca-Nazife Şişman-İsmail Bosnalı-Ali Ünal-Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 1996.

Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, tahkik: Hâtim Salih Zeman, Bağdat, 2006.

Mustafa Tadçı, *Divân-ı Yûnus Emre*, Kapı Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Mutaf, Abdülmecit, “İnanç-Statü-Tarz Üçleminde Osmanlı Kadınlarının Giyim-Kuşam Kültürü ve Sosyal Hayattaki Fonksiyonelliği”, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık, 2015.

Mutçalı, Serdar, *Mu'cem'ul Arabî ve Türkî*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.

Müftüoğlu, Ömer, *Eski Ahid'de ve Kur'an'da VSY Kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Nesefî, İbn Mahmud, *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vîl*, tahkik: Yusuf Ali Bedîvî, Beyrut, 1998.

Nevfel, Abdürrezzak, *Kur'an'da Ölçü ve Ahenk*, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2018.

Öztelli, Cahit, *Karacaoğlan Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, Özgür Yayınları, Ankara, 2005.

Öztürk, M, *Kur'an Perspektifinden Yaratılış (Kur'an'da Yaratılışla İlgili Kavramların Semantiği ve Yoktan Yaratma Meselesi)*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016.

Râzi, Fahreddin, *Mefatihü'l-Gayb*, Daru'l-Fiker Yayınları, Beyrut, 1981.

Sâbunî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Daru'l-Kur'an'il-Kerim Yayınları, Beyrut, 1981.

Saygılı, Sefa, *Evlilikte Mutluluk Sanatı*, Elit Yayınları, İstanbul, 2002, s.159.

Selvi, Yavuz, *Uyku-Neden? Nasıl? Ne Zaman? Ne Kadar?*, Selen Yayınları, İstanbul, 2019.

Suheymî, Selman b. Salim, *Megasiyü'l-Lugah*, Cêmiatu'l Emri'l Kurâ Yayınları, 1462.

Suyûti, *İmam Celaleyn Tefsiri*, Dâru İbn-i Kesir Yayınları, Beyrut, 1983.

Suyûti, *el-İtkân fî ulumi'l Kur'an*, Hikmet yay, tercüme: Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, İstanbul, 1987.

Şankıtı, Muhammed Emin b. Muhammed Muhtar, *Advâu'l Beyan Fî İzahil Kur'an bi'l-Kur'an*, Dar'ul Ilmu Favâid Yayınları, Beyrut, 2006.

Şeber, Bahattin, *Kumaş Yapı Bilgisi*, Birsan Yayınları, İstanbul, 2003.

Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsir'i-Kur'an*, Tahran, 1361.

Taberî, Muhammed İbn Cebir, *Camiu'l-Beyan an Tevîli Âyi'l-Kur'an*, Tah. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dar-ı Hicr Yayınları, Kahire, 2001.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989.

Vâkıdı, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd El Eslemi, *el-Megazi*, Beyrut, 2013.

Yaiş b. Ali b. Yaiş, *Şerhu'l-Mufassal fi İlmi'l-luğa*, Daru'l-İlmiyye Yayınları, Beyrut, 2001.

Yesevî, Ahmed, *Divan-ı Hikmet*, hazırlayan: Hayati Bice, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2016.

Yükneki, Edib Ahmet, *Atebet-ül Hakayık*, tercüme: Barış Karaz, Salon Yayınları, İstanbul, 2017.

Zebidi, Murtaza, *Tac'ul Arus*, Matbu-u Hükümetü'l Kuveyt Yayınları, Kuveyt, 1987.

Zemahşerî, İbn Ömer Zemahşerî, *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavil fi vücû'tTe'vil*, Daru'l-Marife Yayınları, Beyrut, 2009.

Zühayli, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir fil-Akide ve 'ş-Şeria ve'l-Minhec*, Daru'-Fiker Yayınları, Dımaşk, 2003.